५६ वा
वार्षिक अहवाल
२०२४-२५

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला (महाराष्ट्र)

www.pdkv.ac.in

५६ वा वार्षिक अहवाल
२०२४-२५

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला - ४४४ १०४ महाराष्ट्र

वार्षिक अहवाल संपादकिय समिती

१)	डॉ. ए.व्ही. गजाकोश, सहयोगी प्राध्यापक, कृषि शक्ती व औजारे अभि. विभाग	– अध्यक्ष
२)	डॉ. एस.पी. लांबे, सहयोगी प्राध्यापक, विस्तार शिक्षण विभाग	– सदस्य
३)	डॉ. ए.के. सदावर्ते, सहयोगी पाध्यापक व उपसंचालक, संशोधन संचालनालय	– सदस्य
४)	डॉ. यु.एस. कुलकर्णी, सहयोगी प्राध्यापक, किटकशास्त्र विभाग	– सदस्य
५)	डॉ. डी.व्ही. माळी, सहयोगी प्राध्यापक व अधिष्ठाता (कृषि) यांचे तांत्रिक अधिकारी	– सदस्य
६)	डॉ. एन.डब्ल्यु. राऊत, सहाय्यक प्राध्यापक, कृषि विद्या विभाग	– सदस्य
७)	डॉ. एस.डी. मोरे, प्रभारी अधिकारी मुद्रणालय, विस्तार शिक्षण संचालनालय	– सदस्य
८)	श्री. एस.एम. जगताप, सहाय्यक कुलसचिव (समिती)	– सदस्य सचिव

प्रकाशक :
कुलसचिव
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला (महाराष्ट्र)

संगणक डी.टी.पी. टाईप सेटिंग :
समिती विभाग,
कुलसचिव कार्यालय,
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला (महाराष्ट्र)

मुद्रक :
विद्यापीठ मुद्रणालय,
विस्तार शिक्षण संचालनालय,
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,
अकोला (महाराष्ट्र)

मुखपृष्ठ

प्रस्तावना

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ, अकोला चा २०२४–२५ या वर्षासाठीचा ५६ वा वार्षिक अहवाल मी अत्यंत अभिमानाने आणि समाधानाने सादर करत आहे. हा अहवाल कृषी शिक्षण, संशोधन आणि विस्तार कार्यातील उत्कृष्टतेसाठी विद्यापीठाच्या सामूहिक बांधिलकीचे प्रतिबिंब आहे. गेल्या वर्षभरात अध्यापन, संशोधन आणि विस्तार या त्रिसूत्री ध्येयाप्रती आमची निष्ठा अधिक दृढ झाली असून तीच आमच्या संस्थात्मक प्रगतीची भक्कम पायाभरणी आहे.

शैक्षणिक क्षेत्रात नव्याने येणाऱ्या कृषी आव्हानांशी सुसंगत अभ्यासक्रमांची अंमलबजावणी, अनुभवात्मक आणि शेती आधारित शिक्षणाला बळकटी देणे तसेच प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांच्या क्षमता वृद्धीसाठी सातत्यपूर्ण प्रयत्न करण्यात आले. या उपक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांना समकालीन कृषी समस्यांना प्रभावीपणे सामोरे जाण्यासाठी आवश्यक ज्ञान, कौशल्ये आणि प्रत्यक्ष अनुभव प्राप्त होतो.

संशोधन क्षेत्रात आमच्या शास्त्रज्ञांनी मूलभूत संशोधन आणि त्याचा प्रत्यक्ष वापर यांतील दरी कमी करणारे अत्याधुनिक प्रकल्प हाती घेतले. सन २०२४–२५ दरम्यान पीक उत्पादन व तंत्रज्ञान विकास क्षेत्रात विद्यापीठाने उल्लेखनीय यश संपादन केले. विविध तंत्रज्ञानांच्या एकूण ९० शिफारसी जारी करण्यात आल्या, ८ नवीन पीक वाण प्रसिद्ध करण्यात आले आणि ९ कृषी अवजारे विकसित करून प्रसारित करण्यात आली. यामुळे कृषीविकास तसेच शेतकरी कल्याणास मोठी चालना मिळाली आहे.

शेतकरी प्रशिक्षण कार्यक्रम, शेतकऱ्यांच्या शेतावरील प्रात्यक्षिके, सल्ला–सेवा आणि सार्वजनिक तसेच खाजगी भागीदारीच्या माध्यमातून संशोधनाचे नवीन निष्कर्ष प्रत्यक्ष व्यवहारात आणण्याचे सातत्याने प्रयत्न करण्यात आले. स्थानिक शेतकरी समुदायांशी सतत संपर्क ठेवून त्यांच्या गरजा समजून घेणे आणि स्थानिक परिस्थितीनुसार, विस्तारक्षम व शाश्वत उपाययोजना करण्यासाठी आमच्या विस्तार यंत्रणेचे विशेष कौतुक करावे लागेल.

विद्यापीठाच्या विविध कार्यक्रमांच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी मार्गदर्शन व सहकार्य केल्याबद्दल मा. कुलपती महोदयांचे मी मनःपूर्वक आभार व्यक्त करतो. तसेच मा. मुख्यमंत्री आणि मा. कृषीमंत्री, महाराष्ट्र शासन तसेच विद्यापीठाचे प्रति–कुलपती यांनी संस्थेच्या विकासासाठी दिलेल्या मोलाच्या सहकार्याबद्दल मी ऋणी आहे. महाराष्ट्र कृषी शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांच्या सातत्यपूर्ण सहकार्याबद्दल तसेच भारतीय कृषी संशोधन परिषद, नवी दिल्ली यांचे आर्थिक व तांत्रिक सहाय्याबद्दल मी कृतज्ञ आहे. कार्यकारी परिषदेचे सदस्य आणि इतर घटक समित्यांचे सदस्य यांचेही विद्यापीठाच्या विकासातील योगदान मी कृतज्ञतापूर्वक स्वीकारतो. प्राध्यापक, संशोधक, विस्तार अधिकारी, प्रशासकीय अधिकारी व कर्मचारी वर्ग आणि विद्यार्थी यांचे समर्पण, सर्जनशीलता आणि चिकाटी हीच आमच्या प्रगतीची खरी शक्ती आहे, याबद्दल मी त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

आगामी वर्षात पुढे जात असताना, कृषी विकासाच्या या उदात्त ध्येयासाठी आपण आपल्या बांधिलकीचा पुनःसंकल्प करूया. हा अहवाल मौल्यवान मार्गदर्शनाचा स्रोत ठरेल, अर्थपूर्ण कृतीस प्रेरणा देईल आणि विज्ञान, शिक्षण व शाश्वत कृषी परिवर्तनाच्या माध्यमातून समाजसेवा करण्याच्या आपल्या सामूहिक निर्धाराला अधिक दृढ करेल, असा मला विश्वास आहे.

धन्यवाद

कुलगुरु

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,

अकोला

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	विवरण	पृष्ठ क्र.
१	प्रस्तावना	१
२	संस्थेची रचनात्मक रचना	३
३	शिक्षण	६
४	संशोधन	१९
५	विस्तार शिक्षण	५०
६	माहितीच्या सोयी	५९
७	विद्यार्थी कल्याण	६४
८	प्रक्षेत्र व्यवस्थापन	६८
९	विद्यापीठ प्राधिकरणे	७४
१०	विद्यापीठ अर्थव्यवस्था	७८
११	विद्यापीठ बांधकाम	८०

१. प्रस्तावना

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठाची स्थापना अकोला येथे २० ऑक्टोबर १९६९ रोजी झाली. या विद्यापीठाला विदर्भाचे तेजस्वी सुपुत्र डॉ. पंजाबराव (उपाख्य भाऊसाहेब) देशमुख यांचे नाव देण्यात आले. भाऊसाहेब भारत सरकारचे कृषी मंत्री होते. या विद्यापीठाच्या अधिकार कक्षेत विदर्भातील अकरा जिल्ह्यांचा समावेश आहे. महाराष्ट्र सरकारच्या १९८३ च्या विद्यापीठ अधिनियमा प्रमाणे विद्यापीठाकडे कृषि शिक्षण, संशोधन, विस्तार शिक्षण तसेच पायाभूत व प्रमाणित बिजोत्पादन कार्यक्रम हि जबाबदारी टाकली आहे.

विद्यापीठाचे मुख्य केंद्र अकोला येथे आहे. या मुख्य केंद्रस्थानी आणि नागपूर, गडचिरोली, यवतमाळ, बुलढाणा आणि मुल, जि. चंद्रपुर येथे शिक्षणाचा कार्यक्रम कृषि महाविद्यालय, उद्यानविद्या महाविद्यालय, वनविद्या महाविद्यालय, कृषि अभियांत्रिकी व तांत्रिकी महाविद्यालय, कृषि जैव तंत्रज्ञान महाविद्यालय, अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन आणि पदव्युत्तर शिक्षण संस्थे मार्फत दिल्या जातो. या संस्थांमधून सात पदवी कार्यक्रम, बी.एस.सी. (कृषि), बी. एस. सी. (उद्यानविद्या), बी. एस. सी. (वन विद्या), बी. टेक. (कृषि अभियांत्रिकी), बी.टेक. (अन्नतंत्रज्ञान), बी.टेक. (कृषि जैवतंत्रज्ञान) आणि कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन आणि दोन पदव्युत्तर कार्यक्रम, एम. एस. सी. (कृषि) उद्यानविद्या आणि एम. टेक. (कृषी अभियांत्रिकी) तसेच कृषी विद्या उद्यानविद्या शाखेत व कृषि अभियांत्रिकी शाखेत आचार्य पदवी कार्यक्रम सुरु आहेत. तसेच श्री शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती येथे पदव्युत्तर अभ्यासक्रम एम.एस.सी. (कृषि) राबविण्यात येत आहे.

अकोला येथे मध्यवर्ती संशोधन केंद्र असून त्यात निरनिराळ्या संशोधन प्रकल्पात पिक संशोधन केंद्र कापूस, गहू, ज्वारी, तेलबिया आणि डाळ वर्गीय पिकांवर संशोधन कार्य केल्या जाते. विद्यापीठाचे उपकेंद्रे नागपूर येथे असून त्यात घटक कृषि महाविद्यालय नागपूर आहे. नागपूर कृषि महाविद्यालाया भोवती असलेल्या आवारात आकर्षक बगीचा आहे. त्यामुळे या केंद्राला नैसर्गिक सौंदर्य प्राप्त झाले आहे. येथे चांगले प्रस्थापित महाराजबाग प्राणी संग्रहालय असून ते शहरातील लोकांचे व प्रवाशांचे आकर्षण आहे. एक वेगळे स्वतंत्र २२ एकराचे वनस्पती उद्यान व हरित गृह विद्यापीठातर्फे चालविले जात आहे.

विद्यापीठाशी सलग्न दोन महाविद्यालय असून श्री शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती व आनंद निकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा, जि. चंद्रपूर येथे आहे. या शिवाय २७ विना अनुदानीत खाजगी महाविद्यालयात हा पदवि अभ्यासक्रम बि.एस.सी. (कृषि), उद्यानविद्या, कृषि जैवतंत्रज्ञान, अन्नतंत्रज्ञान, कृषि अभियांत्रिकी, कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन असे अभ्यासक्रम राबविले जाते. ही महाविद्यालये हिवरा आश्रम, जि. बुलढाणा येथे दोन, जळगांव जामोद, जि. बुलढाणा, येथे तीन, दारव्हा, जि. यवतमाळ, यवतमाळ, वर्धा, अमरावती येथे पाच, तिवसा, जि. अमरावती, बुलढाणा, देऊळगांव राजा, जि. बुलढाणा, पिंपळखुटा, जि. अमरावती, गोंदिया, उमरखेड, जि. यवतमाळ, केसलवाडा, जि. भंडारा, शिर्ला अंधारे, जि. अकोला, रिसोड, जि. वाशिम, चामोर्शी, जि. गडचिरोली, आमखेडा, जि. वाशिम, कोंघारा, जि. यवतमाळ, सडक अर्जुनी, जि. गोंदिया, खिर्डे, जि. चंद्रपुर अशा विविध ठिकाणी आहेत.

कृषी हवामान

कृषी विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र पर्जन्यमान, पावसाळी दिवस, मातीचा प्रकार, भौगोलिक परिस्थिती व पिक पद्धती लक्षात घेऊन तीन विभागात विभागले आहे. ७००–९५० मी. मी. पर्जन्यमान ५२ पेक्षा कमी पावसाळी दिवस, निरनिराळ्या खोलोची व्हरटीसोल जमीन लक्षात घेऊन हमखास खरीप पिक विभाग निर्माण झाला असून यात बुलढाणा, अकोला, अमरावती आणि वाशीम जिल्ह्याचा काही भाग यांचा समावेश आहे. विदर्भ प्रदेश हा नैसर्गिक साधन सामुग्रीने समृध्द असून २७.५ लाख हेक्टर क्षेत्रफळावर जंगले असून त्याची व्याप्ती महाराष्ट्र राज्याच्या एकूण जंगल क्षेत्राच्या ५२ टक्के आणि विदर्भ प्रदेशाच्या २८ टक्के इतकी आहे.

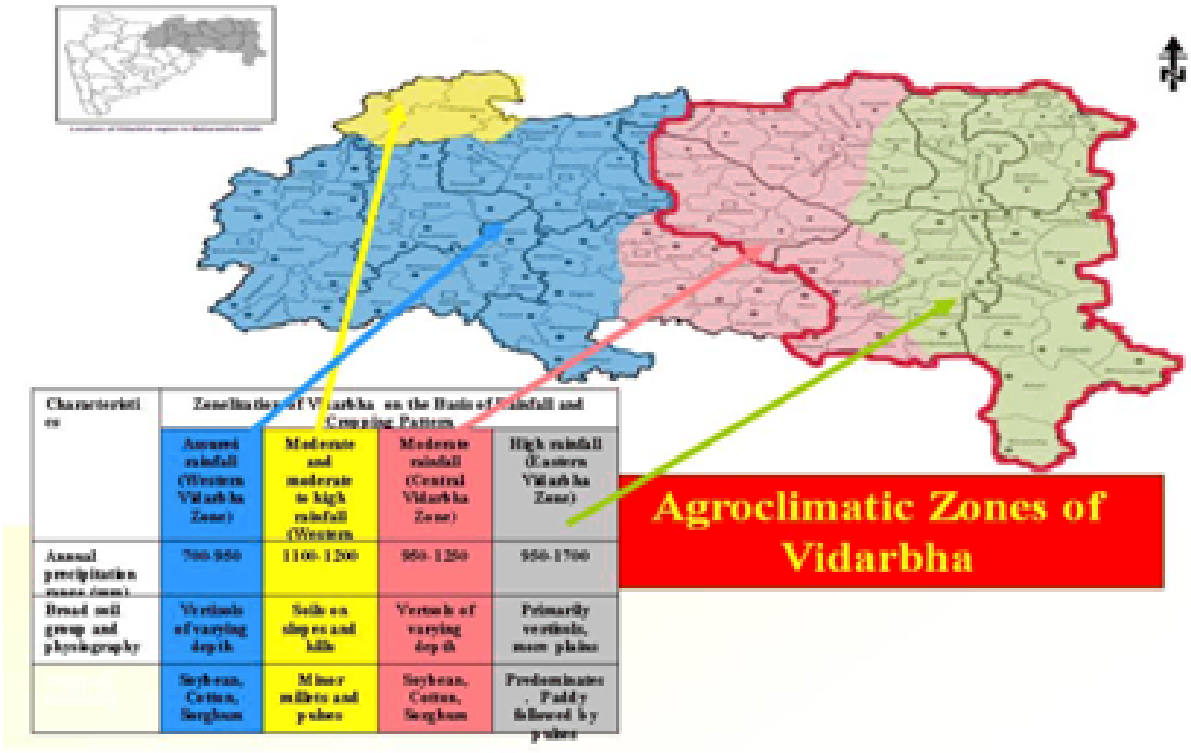

पिक पद्धती

विदर्भातील शेती मुख्यतः कोरडवाहू असून ती ९० टक्के मान्सूनच्या पावसावर अवलंबून आहे. त्यामुळे ती मान्सूनच्या पावसावर आधारित आहे. पिकाच्या उत्पन्नातील चढ उतरला मान्सूनचा लहरीपणा बराचसा जबाबदार आहे. मशागती खालील एकूण क्षेत्रापैकी ५० टक्के क्षेत्र अन्नधान्याखाली तसेच २६ टक्के क्षेत्र कापूस व १५ टक्के क्षेत्र सोयाबीन या नगदी पिका खाली आहे. पूर्व विदर्भात धान हे प्रमुख पिक आहे. विदर्भातील पिकाखालील एकूण क्षेत्रापैकी ११ टक्के क्षेत्र त्याखाली आहे.

विदर्भ प्रदेशातील पीक पध्दती

२. संस्थेची घटनात्मक रचना

कायदेशीर अधिकार

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठाची स्थापना महाराष्ट्र राज्य अधिनियम XVII, १९७२ प्रमाणे विदर्भ विभागातील शेतीला चालना देण्याकरिता झाली आहे. मा. कुलपती, प्रती कुलपती, कुलगुरू यांचे मार्गदर्शनाखाली विद्यापीठातील प्राध्यापक व इतर अधिकाऱ्यांच्या सहकार्याने अधिनियमातील कायद्याच्या तरतुदी प्रमाणे विद्यापीठाचा कारभार चालवितात.

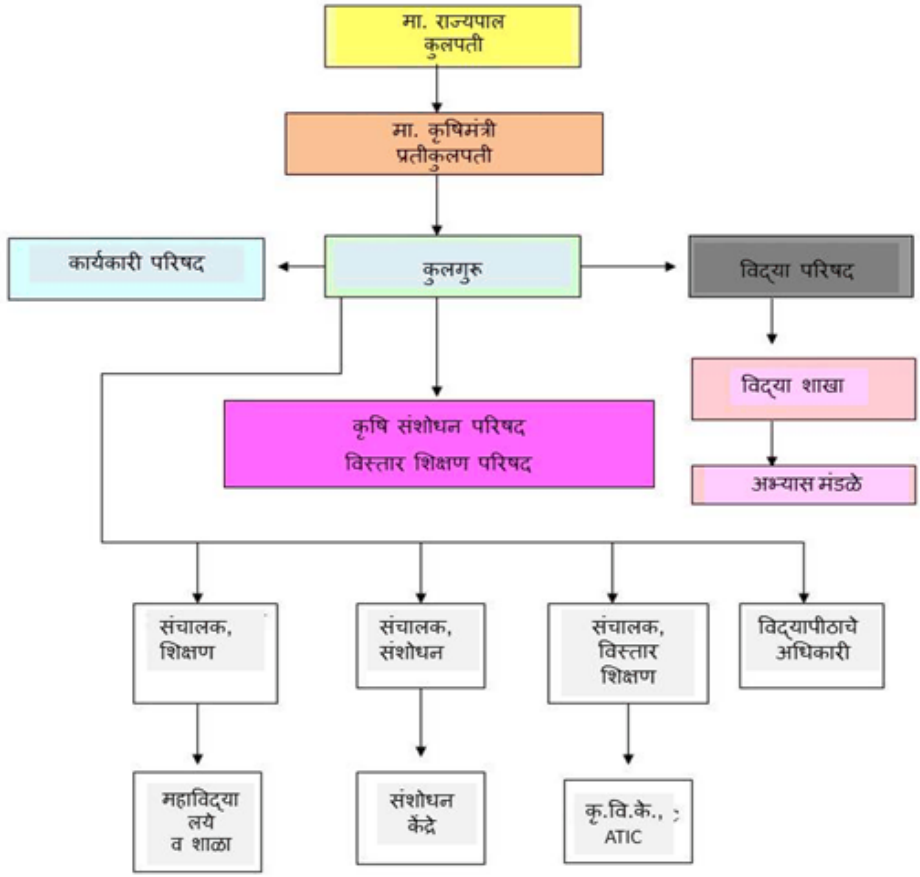

विद्यापीठ संरचना

विद्यापीठाच्या परिनियमातील तरतुदीनुसार पुढील प्राधिकारणे / मंडळे कार्यरत आहेत.

१. कार्यकारी परिषद
२. विद्या परिषद
३. विद्या शाखा
४. अभ्यास मंडळ व इतर कायद्याप्रमाणे निर्माण केलेल्या संस्था

१. कार्यकारी परिषद :

कार्यकारी परिषद ही विद्यापीठाची व्यवस्थापन समिती असून विद्यापीठाचे प्रशासकिय व इतर धोरण ठरविण्याचा अधिकार या समितीला आहे. कार्यकारी परिषदेची रचना खालील प्रमाणे आहे.

अ.क्र.	सभासद	पद
(१)	कुलगुरु	अध्यक्ष
(२)	आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे	सदस्य
(३)	आयुक्त (दुग्धव्यवसाय विकास), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	सदस्य
(४)	संचालक फलोत्पादन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	सदस्य
(५)	मुख्य वनसंरक्षक	सदस्य
(६)	एक विद्यापीठ संचालक (आळीपाळीने)	सदस्य
(७)	एक विद्यापीठ अधिष्ठाता (आळीपाळीने)	सदस्य
(८)	एक नामवंत कृषि वैज्ञानिक	सदस्य
(९)	प्रगतिशील शेतकरी पाच	सदस्य
(१०)	भारतीय कृषि अनुसंधान परिषदेचे एक प्रतिनिधी	सदस्य
(११)	एक कृषी उद्योजक	सदस्य
(१२)	तीन विधान सभा सदस्य	सदस्य
(१३)	दोन विधान परिषद सदस्य	सदस्य
(१४)	दोन जिल्हा परिषदेचे कृषि समितीचे सभापती	सदस्य
(१५)	आयुक्त (दुग्धव्यवसाय विकास), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	सदस्य
(१६)	आयुक्त (मत्स्यव्यवसाय), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	सदस्य
(१७)	नियंत्रक	आमंत्रित – सदस्य
(१८)	कुलसचिव	सदस्य–सचिव

२. विद्या परिषद :

विद्या परिषद ही विद्यापीठाची सल्लागार समिती असून या समितीला कुलगुरु व कार्यकारी परिषदेला शिक्षण संशोधन व विस्तार शिक्षण क्षेत्रात सल्ला देण्याचा अधिकार आहे. विद्या परिषदेची रचना खालील प्रमाणे आहे.

अ.क्र.	सभासद	पद
(१)	कुलगुरु	अध्यक्ष
(२)	संचालक शिक्षण	सदस्य
(३)	संचालक संशोधन	सदस्य
(४)	संचालक विस्तार शिक्षण	सदस्य
(५)	विद्यार्थी कल्याण अधिकारी	सदस्य
(६)	विद्या शाखांचे अधिष्ठाता	सदस्य
(७)	सहयोगी अधिष्ठाता	सदस्य
(८)	दोन सलग्न महाविद्यालयांचे व प्रसिध्द विभाग संस्थांचे प्राचार्य	सदस्य
(९)	विद्या शाखांचे विभाग प्रमुख	सदस्य
(१०)	मुख्य संशोधन अधिकारी, संशोधन केंद्र प्रभारी	सदस्य
(११)	मुख्य कृषि विस्तार शिक्षण अधिकारी	सदस्य
(१२)	प्रत्येक शाखेतील एक प्राध्यापक	सदस्य
(१३)	कुलसचिव	सदस्य–सचिव

याशिवाय विद्या परिषद चार सभासदांना काही काळाकरीता समितीत सभासद करु शकते. हे सभासद करतांना कृषि क्षेत्रातिल निरनिराळ्या भागाला प्रतिनिधित्व देण्याचा विचार व्हावा या सभासदांना परिषदेच्या कार्यात भाग घेण्याचा व मतदान करण्याचा अधिकार राहील.

विद्या परिषदेची सभा कमीत कमी एक वेळा सेमीस्टर सुरु होण्या पुर्वी व्हावी. विद्या परिषदेने अभ्यास करुन अभ्यासक्रम वर्गातील शिक्षण संशोधन आणि विस्तार शिक्षण याबद्दल शिफारशी करणे त्याचप्रमाणे विद्यापीठाचा स्तर उंचावण्याचा प्रयत्न करावा.

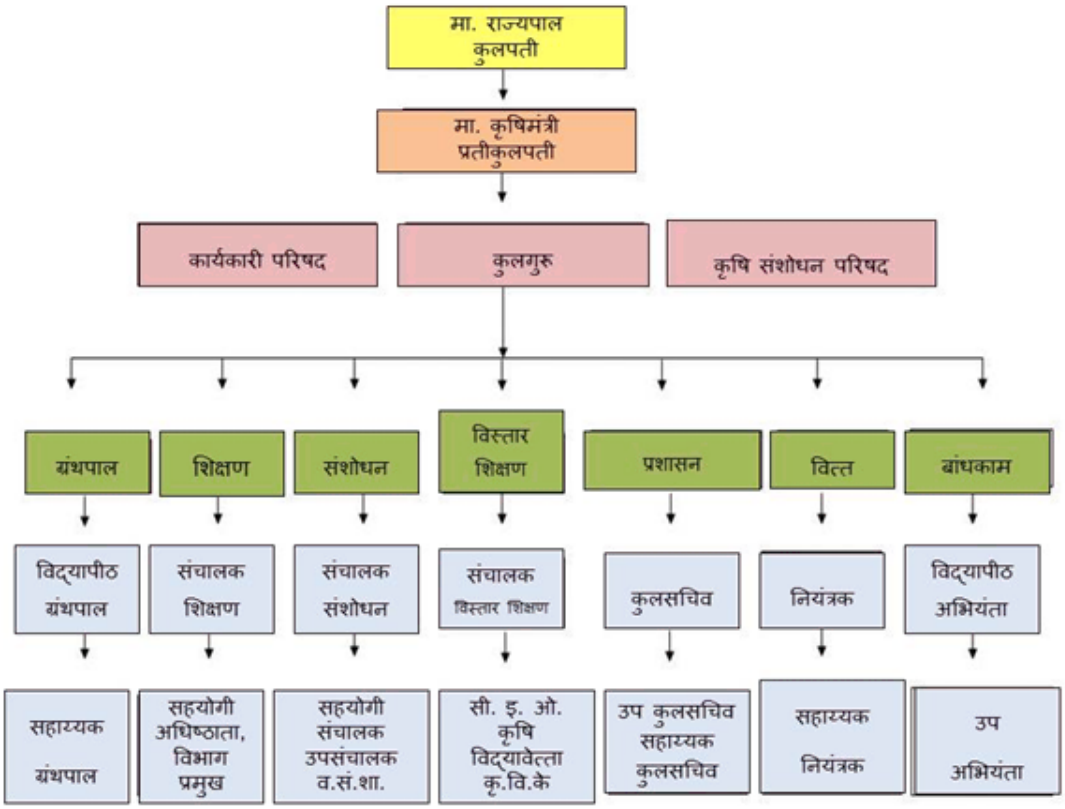

आकृती १ : विद्यापीठ प्रशासन

३. शिक्षण

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठाची स्थापना अकोला येथे दि. २० ऑक्टोबर, १९६९ रोजी विदर्भ विभागातील कृषि व संलग्न क्षेत्रासाठी शिक्षण, संशोधन आणि विस्तार शिक्षण तसेच बीज उत्पादन या संदर्भातील उद्दिष्टपूर्तीसाठी करण्यात आली. या विद्यापीठाच्या अधिकार कक्षेत विदर्भातील पुढीलप्रमाणे अकरा जिल्ह्यांचा समावेष होतो.

नागपूर राजस्व विभाग : नागपूर, भंडारा, चंद्रपूर, वर्धा, गडचिरोली, आणि गोंदिया जिल्हे.

अमरावती राजस्व विभाग : अमरावती, यवतमाळ, बुलडाणा, अकोला आणि वाशिम जिल्हे.

कृषि विद्यापीठांतर्गत शिक्षण, संशोधन व विस्तार शिक्षण कार्यक्रम खालील नमूद केलेल्या महाविद्यालयांमार्फत राबविण्यात येतात.

अ.क्र.	पदवी आणि पदव्युत्तर संस्था	स्थापना वर्ष
१	कृषि महाविद्यालय, नागपूर	१९०६
२	कृषि महाविद्यालय, अकोला	१९५५
३	कृषि अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान महाविद्यालय, अकोला	१९७०
४	पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, अकोला	१९७०
५	उद्यानविद्या महाविद्यालय, अकोला	१९८४
६	वनविद्या महाविद्यालय, अकोला	१९८५
७	कृषि महाविद्यालय, सोनापूर जि. गडचिरोली	२००९
८	वसंतराव नाईक कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	२०१३
९	कृषि महाविद्यालय, मूल–मारोडा, जि. चंद्रपूर	२०१९
१०	अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	२०१९
११	पदव्युत्तर पदवी कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय नागपुर (विना अनुदानीत)	२००९
१२	भाऊसाहेब फुंडकर कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	२०२३
१३	श्री. शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती (संलग्न)	१९५९
१४	आनंद निकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा (संलग्न)	१९६५
कायम विनाअनुदानित तत्वावरील कृषि व तत्सम महाविद्यालये		
१५	स्वामी विवेकानंद कृषि महाविद्यालय, विवेकानंद नगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	२००३
१६	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे कृषि महाविद्यालय, वरवट रोड, जळगांव जामोद जि. बुलडाणा	२००३
१७	मारोतराव वादाफळे कृषि महाविद्यालय, गोंधनी रोड, यवतमाळ, जि. यवतमाळ	२००३
१८	कृषि महाविद्यालय, दारव्हा, जि. यवतमाळ	२००३
१९	बजाज कृषि महाविद्यालय, पिंपरी, जि.वर्धा	२००३
२०	श्री. शिवाजी उद्यानविद्या महाविद्यालय, अमरावती,	२००३
२१	श्री. शिवाजी कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, अमरावती,	२००४
२२	सौ. वसुधाताई देशमुख अन्नतंत्रज्ञान महाविद्यालय, पो.पाळा, रेशिम पार्क जवळ (दाभा), ता. नांदगांव खंडेश्वर, जि. अमरावती,	२००४
२३	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	२००६

२४	विवेकानंद कृषि पणन व व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, विवेकानंद नगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा,	२००७
२५	श्री. संत शंकर महाराज कृषि महाविद्यालय, पिंपळखुटा, जि. अमरावती,	२००८
२६	स्व. आर.जी. देशमुख, कृषि महाविद्यालय, तिवसा, जि. अमरावती,	२००८
२७	डॉ. राजेंद्र गोडे, कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	२००८
२८	समर्थ कृषि महाविद्यालय, देऊळगावराजा, जि. बुलडाणा,	२००८
२९	सौ. वसुधाताई देशमुख कृषि महाविद्यालय, मु.बोधना, पो.पोहरा (बंडी), ता.जि. अमरावती	२००९
३०	मनोहरभाई पटेल कृषि महाविद्यालय, हिराटोला, ता. गोरेगांव जि. गोंदिया,	२००९
३१	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे उद्यानविद्या महाविद्यालय, वरवट रोड, जळगाव जामोद, जि. बुलडाणा	२००९
३२	कृषि महाविद्यालय, उमरखेड, जि. यवतमाळ	२०१०
३३	सेवकभाऊ वाघाये कृषि महाविद्यालय, केसलवाडा, ता. लाखनी, जि. भंडारा	२०१०
३४	श्रीमती सुमित्राबाई अंधारे कृषि महाविद्यालय, शिर्ला (अंधारे) ता. पातुर, जि. अकोला	२०१०
३५	सुविदे फाऊंडेशन कृषि महाविद्यालय, रिसोड, जि. वाशिम	२०११
३६	केवळरामजी हरडे, कृषि महाविद्यालय, चामोर्शी, जि. गडचिरोली	२०१५
३७	कृषि महाविद्यालय, कोंगारा, जि. यवतमाळ	२०१५
३८	कृषि महाविद्यालय, आमखेडा, जि. वाशिम	२०१५
३९	राजश्री शाहु महाराज कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, सडकअर्जुनी, जि. गोंदिया	२०१५
४०	पी.आर. पोटे पाटील कृषि महाविद्यालय, कठोरा रोड, अमरावती	२०१७
४१	कृषि महाविद्यापलय, खिर्डी, ता. कोरपना, जि. चंद्रपुर	२०२४

अ.क्र.	**निम्न कृषि शिक्षण आणि प्रशिक्षण संस्था**	**संख्या**
१	कृषि पदविका (व्दिवर्षीय कृषि तंत्र पदविका अभ्यासक्रम)	
	१. घटक कृषि तंत्र विद्यालये	८
	२. कृषि तंत्र विद्यालय (संलग्न)	१
	३. कृषि तंत्र विद्यालये (खाजगी विना अनुदानित तत्वावर)	४८
	४. ग्रामीण शिक्षण संस्था, अमरावती आणि वर्धा (संलग्न)	२
२	माळी प्रशिक्षण केंद्र (घटक)	४
३	कृषि विज्ञान केंद्र	७

अ.क्र.	**संशोधन संस्था**	**संख्या**
१	कृषि संशोधन केंद्र	१९
२	कृषि प्रात्यक्षिके व अभ्यास केंद्र	११

महाराष्ट्रातील चारही कृषि विद्यापीठांची निर्मिती ही महाराष्ट्र कृषि विद्यापीठे अधिनियम १९८३ नुसार झालेली असुन या चारही कृषि विद्यापीठांच्या समन्वयासाठी महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पूणेची स्थापना करण्यात आली व त्यानुसार ही संस्था या विद्यापीठांमध्ये समन्वयाची भूमिका बजावते.

२. शैक्षणिक उपक्रम :

उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातुन पदवी, पदव्युत्तर आणि आचार्य या पदव्या दिल्या जातात तर निम्न कृषि शिक्षणाच्या माध्यमातुन पदविका तसेच प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम मिळतो.

२.१ पदवी आणि पदव्युत्तर अभ्यासक्रम

या विद्यापीठांतर्गत सात पदवी आणि दोन पदव्युत्तर अभ्यासक्रम राबविले जातात. हे शिक्षण सेमिस्टर या पध्दतीने दिले जाते. या विद्यापीठाव्दारे दिल्या जाणाऱ्या पदव्या खालील प्रमाणे आहेत.

तक्ता क्र. १: पदवी व पदव्युत्तर शिक्षण कार्यक्रम राबविण्याऱ्या महाविद्यालयांची माहीती

पदवी	महाविद्यालये		पदव्युत्तर	महाविद्यालये	
	अनुदानित	विना अनुदानित		अनुदानित	संलग्नीत
बी.एस.सी. (कृषि)	५ + २. (अनुदानित)	२०	एम.एस.सी. (कृषि)	२	१ (विनाअनुदानित)
बी.एस.सी. (उद्यानविद्या)	१	२	एम.एस.सी. (उद्यान विद्या)	१	–
बी.एस.सी. (वनविद्या)	१	–	एम.एस.सी. (वन विद्या)	१	–
बी.टेक. (कृषि अभि.)	१	१	एम.एस.सी.(कृषि जैवतंत्रज्ञान)	१	–
बी.एस.सी. (कृषि जैवतंत्रज्ञान)	१	१	एम. टेक (कृषि अभि.)	१	–
बी.एस.सी. (अन्न तंत्रज्ञान)	१	१	एम. बी. एम.	–	१ (विनाअनुदानित)
बी.एस.सी. (कृषि व्यवस्थापन)	–	२	.	–	–
एकुण	**१२**	**२७**	.	**६**	**२**

वरील निर्देशित केलेल्या पदवी कार्यक्रमा व्यतिरीक्त विद्यापीठामध्ये कृषि, उद्यानविद्या, कृषि अभियांत्रिकी आणि कृषि जैवतंत्रज्ञान या विषयांमध्ये आचार्य पदवी कार्यक्रम उपलब्ध आहे.

२.१.१. प्रवेश क्षमता आणि पटलावरील विद्यार्थी: महाविद्यालयनिहाय प्रवेश क्षमता आणि पटलावरील विद्यार्थी यांची माहीती खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	महाविद्यालयाचे नाव / संस्था	प्रवेश क्षमतापटावरील एकूण विद्यार्थी संख्या			
		पदवी	पदव्युत्तर + आचार्य	पदवी	पदव्युत्तर
१.	कृषि महाविद्यालय, नागपूर	१८० + ३६% ICAR	१०९	७३३	२१३
२.	कृषि महाविद्यालय, अकोला	१२०	–	५३८	–
३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, अकोला	६०+ ५	–	१९८	–
४.	पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, अकोला	–	२४७ + ५६	–	५३३+ ११९
५.	उद्यानविद्या महाविद्यालय, अकोला	६०+१५% ICAR	३८+१५% ICAR	१६०	३७
६.	वनविद्या महाविद्यालय, अकोला	५०	–	१९२	–
७.	कृषि महाविद्यालय, सोनापूर जि.गडचिरोली	६०	–	२५२	–
८.	वसंतराव नाईक कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	५०	–	१७९	–
९.	कृषि महाविद्यालय, मूल–मारोडा, जि. चंद्रपूर	६०	–	१६४	–
१०.	अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	४०	–	१०८	–
११.	भाऊसाहेब फुंडकर कृषि महाविद्यालय, बुलढाणा	६०	–	१११	–

१२.	पदव्युत्तर पदवी कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, नागपुर (विना अनुदानीत)	–	३०	६०	–
१३.	श्री शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती	१८०	१८	६३९	३६
१४.	आनंद निकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा (संलग्न)	१२०	–	४०७	–
संलग्नित व विनाअनुदानीत महाविद्यालय					
१५.	स्वामी विवेकानंद कृषि महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा,	१२०	–	४६१	–
१६.	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे कृषि महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगांव जामोद जि.बुलडाणा	१२०	–	४२२	–
१७.	मारोतराव वादाफळे कृषि महाविद्यालय, गोंधनीरोड, यवतमाळ, जि. यवतमाळ,	१२०	–	३८७	–
१८.	कृषि महाविद्यालय, दारव्हा, जि. यवतमाळ	१२०	–	३९५	–
१९.	बजाज कृषि महाविद्यालय, पिंपरी, जि.वर्धा	१२०	–	४४५	–
२०.	श्री. शिवाजी उद्यानविद्या महाविद्यालय, अमरावती,	१२०	–	३४९	–
२१.	श्री. शिवाजी कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, अमरावती,	१००	–	२७७	–
२२.	सौ. वसुधाताई देशमुख अन्नतंत्रज्ञान महाविद्यालय, पो.पाळा, रेशिमपार्कजवळ (दाभा) ता. नांदगांव खंडेश्वर, जि. अमरावती,	८०	–	१६३	–
२३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	८०	–	१२२	–
२४.	विवेकानंद कृषि पणन व व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा,	४०	–	१८३	–
२५.	श्री. संत शंकर महाराज कृषि महाविद्यालय, पिंपळखुटा, जि. अमरावती	१२०	–	३९४	–
२६.	स्व. आर.जी. देशमुख, कृषि महाविद्यालय, तिवसा, जि. अमरावती	६०	–	१८९	–
२७.	डॉ. राजेंद्र गोडे, कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	१२०	–	३८९	–
२८.	समर्थ कृषि महाविद्यालय, देऊळगाव राजा, जि. बुलडाणा	१२०	–	३७७	–
२९.	सौ. वसुधाताई देशमुख कृषि महाविद्यालय, मु.बोधना, पो.पोहरा (बंडी), ता.जि. अमरावती	६०	–	१८३	–
३०.	मनोहरभाई पटेल कृषि महाविद्यालय, हिराटोला, ता. गोरेगांव, जि. गोंदिया	१२०	–	४०६	–
३१.	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे उद्यानविद्या महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगाव जामोद, जि. बुलडाणा	१२०	–	२४६	–
३२.	कृषि महाविद्यालय, उमरखेड, जि. यवतमाळ	१२०	–	३४६	–
३३.	सेवकभाऊ वाघाये कृषि महाविद्यालय, केसलवाडा, ता. लाखनी, जि. भंडारा	६०	–	२२४	–
३४.	श्रीमती सुमित्राबाई अंधारे कृषि महाविद्यालय, शिर्ला (अंधारे) ता. पातुर, जि. अकोला	१२०	–	३७८	–
३५.	सुविदे फाऊंडेशन कृषि महाविद्यालय, रिसोड, जि. वाशिम	१२०	–	३७१	–

३६.	केवलरामजी हरडे, कृषि महाविद्यालय, चार्मोशी, जि. गडचिरोली	१२०	–	३२६	–
३७.	कृषि महाविद्यालय, कोंगारा, जि. यवतमाळ	६०	–	१८०	–
३८.	कृषि महाविद्यालय, आमखेडा, जि. वाशिम	६०	–	२२१	–
३९.	राजश्री शाहु महाराज कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, सडक अर्जुनी, जि. गोंदिया	६०	–	१३८	–
४०.	पी.आर. पोटे पाटील कृषि महाविद्यालय, कठोरा रोड, अमरावती	६०	–	२३१	–
४१.	कृषि महाविद्यापलय, खिर्डी, ता. कोरपना, जि. चंद्रपुर	६०	–	–	–

२. वसतिगृह सुविधा

अ.क्र.	महाविद्यालयाचेनाव / संस्था	विद्यार्थ्यासाठी उपलब्ध खोल्यांची संख्या	विद्यार्थ्यासाठी एकुण सुविधा	विद्यार्थ्याना पुरविण्यात येणारी वास्तविक सुविधा
१.	कृषि महाविद्यालय, नागपूर	३६६	५६६	४८४
२.	कृषि महाविद्यालय, अकोला	१२१	३४०	३००
३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, अकोला	८३	१६६	१४८
४.	पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, अकोला	२९९	३६४	३४६
५.	उद्यानविद्या महाविद्यालय, अकोला	३३	८८	७६
६.	वनविद्या महाविद्यालय, अकोला	३६	८२	९६
७.	कृषि महाविद्यालय, सोनापूर जि.गडचिरोली	८२	१६४	८०
८.	वसंतराव नाईक कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	५४	१६२	१४७
९.	कृषि महाविद्यालय, मूल–मारोडा, जि. चंद्रपूर	वसतिगृहाची सुविधा उपलब्ध नाही		
१०.	अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	वसतिगृहाची सुविधा उपलब्ध नाही		
११.	पदव्युत्तर पदवी कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय नागपुर (विना अनुदानीत)	कृषि महाविद्यालय, नागपूर वस्तीगृहाची सुविधा उपलब्ध		
१२.	भाऊसाहेब फुंडकर कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	वसतिगृहाची सुविधा उपलब्ध नाही		
१३.	श्री. शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती (संलग्न)	२२	६६	५९
१४.	आनंदनिकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा (संलग्न)	वसतिगृहाची सुविधा उपलब्ध नाही		
संलग्नित व विनाअनुदानीत महाविद्यालय				
१५.	स्वामीविवेकानंद कृषि महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	१५०	३००	३५०
१६.	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे कृषि महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	१३२	४४८	३८९
१७.	मारोतराव वादाफळे कृषि महाविद्यालय, गोंधनी रोड, यवतमाळ, जि. यवतमाळ	–	–	–
१८.	कृषि महाविद्यालय, दारव्हा, जि. यवतमाळ	–	–	–
१९.	बजाज कृषि महाविद्यालय, पिंपरी, जि.वर्धा	११४	३२५	३२५

२०.	श्री. शिवाजी उद्यानविद्या महाविद्यालय, अमरावती	२०	५०	४७
२१.	श्री. शिवाजी कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, अमरावती	२५	१००	४२
२२.	सौ. वसुधाताई देशमुख अन्नतंत्रज्ञान महाविद्यालय, पो.पाळा, रेशिम पार्क जवळ (दाभा) ता. नांदगांव खंडेश्वर, जि. अमरावती	१३	५०	११
२३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	९२	१८४	१४९
२४.	विवेकानंद कृषि पणन व व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम),ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	४०	१६०	५९
२५.	श्री. संत शंकरमहाराज कृषि महाविद्यालय, पिंपळखुटा, जि. अमरावती	६९	३४०	२५५
२६.	स्व. आर.जी. देशमुख, कृषि महाविद्यालय, तिवसा, जि. अमरावती	–	–	–
२७.	डॉ. राजेंद्रगोडे, कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	५९	५९	११८
२८.	समर्थ कृषि महाविद्यालय, देऊळगाव राजा, जि. बुलडाणा,	३८	१५०	१३०
२९.	सौ. वसुधाताई देशमुख कृषि महाविद्यालय, मु.बोधना, पो.पोहरा (बंडी), ता.जि. अमरावती	–	–	–
३०.	मनोहरभाई पटेल कृषि महाविद्यालय, हिराटोला, ता. गोरेगांव जि. गोंदिया	८०	२५०	१४०
३१.	स्वा. वीरगणपतराव इंगळे उद्यानविद्या महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगावजामोद, जि. बुलडाणा	४६	९२	९२
३२.	कृषि महाविद्यालय, उमरखेड, जि. यवतमाळ	–	–	–
३३.	सेवकभाऊ वाघाये कृषि महाविद्यालय, केसलवाडा, ता.लाखनी, जि. भंडारा	–	–	–
३४.	श्रीमती सुमित्राबाई अंधारे कृषि महाविद्यालय, शिर्ला (अंधारे) ता. पातुर, जि. अकोला	–	–	–
३५.	सुविदे फाऊंडेशन कृषि महाविद्यालय, रिसोड, जि.वाशिम	२५	७५	६०
३६.	केवलरामजी हरडे, कृषि महाविद्यालय, चार्मोशी, जि. गडचिरोली	–	–	–
३७.	कृषि महाविद्यालय, कोंगारा, जि. यवतमाळ	–	–	–
३८.	कृषि महाविद्यालय, आमखेडा, जि. वाशिम	०६	४०	–
३९.	राजश्री शाहु महाराज कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय,सडक अर्जुनी, जि. गोंदिया	०५	१०	१७
४०.	पी.आर. पोटे पाटील कृषि महाविद्यालय, कठोरारोड, अमरावती	–	–	–
४१	कृषि महाविद्यापलय, खिर्डी, ता. कोरपना, जि. चंद्रपुर	–	–	–

३.शिष्यवृत्ती व इतर सुविधा मिळणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या

अ. क्र.	महाविद्यालयाचे नाव /संस्था	शिष्यवृत्ती				शिकवणी फी मध्ये सवलत
		भारतसरकार	महाराष्ट्र शासन	भा.कृ.अ.प., नवी दिल्ली/ रा.प्र.शि.	इतर	
१.	कृषि महाविद्यालय, नागपूर	१००	२८६	९४	–	१५६
२.	कृषि महाविद्यालय, अकोला	३०५	१००	७२	–	४०५
३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय,अकोला	९१	२८	२१	२५	–
४.	पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, अकोला	६३	२८५	३५	–	१६३
५.	उद्यानविद्या महाविद्यालय, अकोला	१२९	२३	०६	–	–
६.	वनविद्या महाविद्यालय, अकोला	१०१	१६	१२	–	१०१
७.	कृषि महाविद्यालय, सोनापूर जि.गडचिरोली	२१०	–	–	०३	१८
८.	वसंतराव नाईक कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	९५	–	१३	०३	३४
९.	कृषिमहाविद्यालय, मूल–मारोडा, जि. चंद्रपूर	२७	१०७	–	–	१३४
१०.	अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	७१	१४	–	–	०१
११.	पदव्युत्तर पदवी कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय नागपुर (विना अनुदानीत)	११	४१	–	०६	–
१२.	भाऊसाहेब फुंडकर कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	१५	९६	–	–	–
१३.	श्री. शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती (संलग्न)	६१९	–	–	–	–
१४.	आनंदनिकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा (संलग्न)	३२०	–	–	६०	–
संलग्नित व विनाअनुदानीत महाविद्यालय						
१५.	स्वामीविवेकानंद कृषि महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	५८	२८८	–	–	–
१६.	स्वा. वीरगणपतराव इंगळे कृषि महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगांव जामोद जि. बुलडाणा	२६५	५१	–	–	–
१७.	मारोतराव वादाफळे कृषि महाविद्यालय, गोंधनी रोड, यवतमाळ, जि. यवतमाळ	६७	२४९	–	–	२१
१८.	कृषि महाविद्यालय, दारव्हा, जि. यवतमाळ	५८	२५३	–	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
१९.	बजाज कृषि महाविद्यालय, पिंपरी, जि.वर्धा	२९३	६३	–	३१	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२०.	श्री. शिवाजी उद्यानविद्या महाविद्यालय, अमरावती	२२०	५०	२३	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के

२१.	श्री. शिवाजी कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, अमरावती	७१	४६	१८	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२२.	सौ. वसुधाताई देशमुख अन्नतंत्रज्ञान महाविद्यालय, पो.पाळा, रेशिम पार्क जवळ (दाभा) ता. नांदगांव खंडेश्वर, जि. अमरावती	१४७	१२	–	–	–
२३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	११२	०५	–	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२४.	विवेकानंद कृषि पणन व व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, विवेकांनद नगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	१६	९६	–	२१	१६
२५.	श्री. संत शंकर महाराज कृषि महाविद्यालय, पिंपळखुटा, जि. अमरावती	२७१	१८	..	१२	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२६.	स्व. आर.जी. देशमुख, कृषि महाविद्यालय, तिवसा जि. अमरावती	३०	१०९	–	ईबीसी ०७	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२७.	डॉ. राजेंद्र गोडे, कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा जि. अमरावती	४४	३२५	–	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
२८.	समर्थ कृषि महाविद्यालय, देऊळगाव राजा,जि. बुलडाणा	४७	३१६	–	–	–
२९	सौ. वसुधाताई देशमुख कृषि महाविद्यालय, मु.बोधना, पो.पोहरा (बंडी),ता.जि. अमरावती	१२६	२७	–	०१	–
३०	मनोहरभाई पटेल कृषि महाविद्यालय, हिराटोला, ता. गोरेगांव जि. गोंदिया	–	३२९	–	–	–
३१	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे उद्यानविद्या महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगावजामोद, जि. बुलडाणा	१७६	३२	–	–	–
३२	कृषि महाविद्यालय, उमरखेड, जि. यवतमाळ	८५	३१२	–	–	–
३३	सेवकभाऊ वाघाये कृषि महाविद्यालय, केसलवाडा, ता. लाखनी, जि. भंडारा	१४७	११	–	–	–
३४	श्रीमती सुमित्राबाई अंधारे कृषि महाविद्यालय, शिर्ला (अंधारे) ता. पातुर, जि. अकोला	७०	२५०	–	–	–
३५	सुविदे फाऊंडेशन कृषि महाविद्यालय, रिसोड, जि. वाशिम	४९	१९३	–	–	–

३६	केवलरामजी हरडे, कृषि महाविद्यालय, चार्मोशी, जि. गडचिरोली	२४५	०६	–	–	–
३७	कृषि महाविद्यालय, कोंगारा, जि. यवतमाळ	–	१५२	–	–	–
३८	कृषि महाविद्यालय, आमखेडा, जि. वाशिम	१४७	१७	–	–	–
३९	राजश्री शाहु महाराज कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, सडक अर्जुनी, जि. गोंदिया	१०२	–	–	–	–
४०	पी.आर.पोटे (पाटील) कृषि महाविद्यालय, जि. अमरावती	१४४	१२	१६	–	एससी एसटी वीजेएनटी एसबीसी १००% ईबीसी ओबीसी ५० टक्के
४१	कृषि महाविद्यापलय, खिर्डी, ता. कोरपना, जि. चंद्रपुर	–	–	–	–	–

४. महाविद्यालयांची शेत जमीन

अ.क्र.	महाविद्यालयाचेनाव / संस्था	मशगतीखालील जमीन (हेक्टर)		बिगर मशागतीएकुण खाली(रस्ते,इमारती, जंगल इ. अंतर्गत हेक्टर क्षेत्र)	(हेक्टर)
		सिंचना खालील क्षेत्र	कोरडवाहु क्षेत्र		
१.	कृषि महाविद्यालय, नागपूर	६१.८४	११६	१७१.३८	३४९.२२
२.	कृषि महाविद्यालय, अकोला	४३.४६	–	–	४३.४६
३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, अकोला	०.४०	१५.९०	३.७८	२०.०८
४.	पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, अकोला	२०.००	११६.१७	४४.८२	१८०.९९
५.	उद्यानविद्या महाविद्यालय, अकोला	४४.०२	७.५३	१५.१२	६६.६७
६.	वनविद्या महाविद्यालय, अकोला	२६.१८	२१.३०	१.७०	४९.१८
७.	कृषि महाविद्यालय, सोनापूर जि.गडचिरोली	–	६.५०	१८.१८	२४.६८
८.	वसंतराव नाईक कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	–	१.६०	१५.३२	१६.९२
९.	कृषि महाविद्यालय, मूल–मारोडा, जि. चंद्रपूर	–	३.००	२७.००	३०.००
१०.	अन्न तंत्रज्ञान महाविद्यालय, यवतमाळ	–	–	४.१५	४.१५
११.	पदव्युत्तर पदवी कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, नागपुर (विना अनुदानीत)	–	–	–	–
१२.	भाऊसाहेब फुंडकर कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	३०.८२	–	–	३०.८२
१३.	श्री. शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती (संलग्न)	३४.५२	–	६.००	४०.५२
१४.	आनंदनिकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा (संलग्न)	२०.००	१२.००	८.००	४०.००
	संलग्नित व विनाअनुदानीत महाविद्यालय				
१५.	स्वामी विवेकानंद कृषि महाविद्यालय, विवेकानंदनगर, (हिवरा आश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	२०.३७	२०.२१	८.८०	४९.३८
१६.	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे कृषि महाविद्यालय, वरवटरोड, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	३८.४२	१.६२	२.८९	४२.९३
१७.	मारोतराव वादाफळे कृषि महाविद्यालय, गोंधनीरोड, यवतमाळ, जि. यवतमाळ	१०.८७	३१.२५	१.१३	४३.२५

१८.	कृषि महाविद्यालय, दारव्हा, जि. यवतमाळ	१२.७८	२७.४६	१.५०	४१.७४
१९.	बजाज कृषि महाविद्यालय, पिंपरी, जि. वर्धा	३०.३२	८.३९	१.९२	४०.६३
२०.	श्री. शिवाजी उद्यानविद्या महाविद्यालय, अमरावती	३५.४९	४.७४	१.१६	४१.४
२१.	श्री. शिवाजी कृषि जैवतंज्ञान महाविद्यालय, अमरावती,	६.३५	१०.६५	३.००	२०.००
२२.	सौ. वसुधाताई देशमुख अन्नतंत्रज्ञान महाविद्यालय, पो.पाळा, रेशिमपार्कजवळ (दाभा) ता. नांदगांव खंडेश्वर, जि. अमरावती	०.८१	१३.४५	०.१५	१४.४१
२३.	कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, जळगांव जामोद, जि. बुलडाणा	२.६०	१६.३९	१.०५	२०.०४
२४.	विवेकानंद कृषि पणन व व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, विवेकानंदनगर (हिवराआश्रम), ता. मेहकर, जि. बुलडाणा	११.८४	७.९१	२.१४	२१.८९
२५.	श्री. संत शंकर महाराज कृषि महाविद्यालय, पिंपळखुटा, जि. अमरावती	३५.२७	–	६.७१	४१.९८
२६.	स्व. आर.जी. देशमुख, कृषिमहाविद्यालय, तिवसा, जि. अमरावती	९.०२	२९.८६	२.३३	४१.२१
२७.	डॉ. राजेंद्र गोडे, कृषि महाविद्यालय, बुलडाणा	११.००	३२.४२	१.९९	४५.४१
२८.	समर्थ कृषि महाविद्यालय, देऊळगाव राजा, जि. बुलडाणा	१६.००	३१.७८	३.७०	५१.४८
२९.	सौ. वसुधाताई देशमुख कृषि महाविद्यालय, मु.बोधना, पो.पोहरा (बंडी), ता.जि. अमरावती	१६.१५	५.४२	९.०१	३०.५८
३०.	मनोहरभाई पटेल कृषि महाविद्यालय, हिराटोला, ता. गोरेगांव जि.गोंदिया	१२.७२	९.००	१८	३९.७२
३१.	स्वा. वीर गणपतराव इंगळे उद्यानविद्या महाविद्यालय, वरवट रोड, जळगाव जामोद, जि. बुलडाणा	१७.९६	२.५८	०.०८	२०.६२
३२.	कृषि महाविद्यालय, उमरखेड, जि. यवतमाळ	१८.५४	२७.३२	२.२	४८.०६
३३.	सेवकभाऊ वाघाये कृषि महाविद्यालय, केसलवाडा, ता. लाखनी, जि. भंडारा	१८.२४	२८.४५	१.५१	४८.२०
३४.	श्रीमती सुमित्राबाई अंधारे कृषि महाविद्यालय, शिर्ला (अंधारे) ता. पातुर, जि. अकोला	१९.६१	२१.५८	१.३१	४२.५०
३५.	सुविदे फाऊंडेशन कृषि महाविद्यालय, रिसोड, जि. वाशिम	१२.७१	३१.५५	०.७१	४४.९७
३६.	केवलरामजी हरडे, कृषि महाविद्यालय, चार्मोशी, जि. गडचिरोली	१०.००	२६.७४	३.३६	४०.१०
३७.	कृषि महाविद्यालय, कोंगारा, जि. यवतमाळ	२०.००	१४.८२	५.७३	४०.५५
३८.	कृषि महाविद्यालय, आमखेडा, जि. वाशिम	२२.५९	१७.८२	७.२१	४७.६२
३९.	राजश्री शाहु महाराज कृषि व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय, सडक अर्जुनी, जि. गोंदिया	१७.१५	०.६३	३.००	२०.७८
४०.	पी.आर. पोटे पाटील कृषि महाविद्यालय, कठोरा रोड, अमरावती	१५.९५	२७.७९	१.३०	४३.०४
४१	कृषि महाविद्यापलय, खिर्डी, ता. कोरपना, जि. चंद्रपुर	१३.००	१७.४१	०.१८	३०.५९

निम्न कृषि शिक्षण

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठामध्ये निम्न कृषि शिक्षण हा स्वतंत्र विभाग असुन त्याअंतर्गत मध्यमस्तरीय कृषि शिक्षण योजनेंतर्गत कृषि पदविका, कृषि विज्ञान पदविका, आणि माळी प्रशिक्षण प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम राबविले जातात.

उद्देश:

- कृषि क्षेत्रामध्ये कुशल मनुष्यबळ निर्माण करणे.
- ग्रामीण भागातील युवकांना कृषि क्षेत्रामध्ये प्रात्यक्षिकावर आधारीत तांत्रिक शिक्षण देणे.
- महाराष्ट्रामध्ये कृषि क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास करणे.

१. व्दिवार्षिक कृषि पदविका (१० वी पास विद्यार्थ्यांसाठी)

घटक आणि संलग्न कृषि तंत्र विद्यालयांची माहीती

अ.क्र.	तंत्र विद्यालयाचे नांव	प्रवेश क्षमता	प्रवेशीत विद्यार्थी
१.	कृषि तंत्र विद्यालय, हिवरा, जि. गोंदिया	६०	४५
२.	कृषि तंत्र विद्यालय, वरूड, जि. यवतमाळ	६०	६०
३.	कृषि तंत्र विद्यालय, सेलसुरा, जि. वर्धा	६०	६०
४.	कृषि तंत्र विद्यालय, मूल मारोडा, जि. चंद्रपूर	६०	१८
५.	कृषि तंत्र विद्यालय, सावंगी, जि. नागपूर	६०	१४
६.	कृषि तंत्र विद्यालय, सागवान, जि. बुलडाणा	६०	२३
७.	कृषि तंत्र विद्यालय, निंबी, जि. अकोला	६०	२३
८.	जनता कृषि तंत्र विद्यालय, अमरावती, जि. अमरावती (संलग्नीत)	६०	६०
९.	कृषि तंत्र विद्यालय, धारणी, जि. अमरावती	६०	६०

मान्यताप्राप्त विनाअनुदानित कृषि तंत्र निकेतन विद्यालयांची माहीती

अ.क्र.	तंत्र विद्यालयाचे नांव	प्रवेश क्षमता	प्रवेशीत विद्यार्थी
१.	कृषि तंत्र विद्यालय, मुंडगाव, ता.अकोट, जि. अकोला	६०	६०
२.	कृषि तंत्र विद्यालय, शिर्ला, ता.पातुर, जि. अकोला	६०	४४
३.	कृषि तंत्र विद्यालय, करडा, ता.रिसोड, जि. वाशिम	६०	६०
४.	कृषि तंत्र विद्यालय, आमखेडा, ता.मालेगाव, जि. वाशिम	६०	५८
५.	कृषि तंत्र विद्यालय, मेडशी, ता.मालेगाव, जि. वाशिम	६०	३०
६.	कृषि तंत्र विद्यालय, रोहणा (इजारा), ता.मानोरा, जि. वाशिम	६०	५२
७.	कृषि तंत्र विद्यालय, कवठळ, ता. मंगुरळपीर, जि. वाशिम	६०	५४
८.	कृषि तंत्र विद्यालय, अमडापूर, ता.चिखली, जि. बुलडाणा	६०	५७
९.	कृषि तंत्र विद्यालय, सिंदखेडराजा, ता. सिंदखेडराजा, जि. बुलडाणा	६०	६०
१०.	कृषि तंत्र विद्यालय, माटरगाव (बु.), ता. शेगाव, जि. बुलडाणा	६०	६०
११.	कृषि तंत्र विद्यालय, मलकापुर, ता. मलकापुर, जि. बुलडाणा	६०	६०
१२.	कृषि तंत्र विद्यालय, देऊळगावराजा, ता. देऊळगावराजा, जि. बुलडाणा	६०	६०
१३.	कृषि तंत्र विद्यालय, जळगाव (जामोद), ता. जळगाव (जामोद), जि. बुलडाणा	६०	६०
१४.	कृषि तंत्र विद्यालय, सांगळुद, ता. दर्यापूर, जि. अमरावती	६०	६०
१५.	कृषि तंत्र विद्यालय, चिंचोली (रहिमापूर), ता.अंजनगाव, जि. अमरावती	६०	५९

१६.	कृषि तंत्र विद्यालय, भिलोना, ता.अचलपुर, जि. अमरावती	६०	६०
१७.	कृषि तंत्र विद्यालय, ब्राम्हणवाडा–थडी, ता.चांदुरबाजार, जि. अमरावती	६०	६०
१८.	कृषि तंत्र विद्यालय हातूर्णा, ता.वरूड, जि. अमरावती	६०	५१
१९.	कृषि तंत्र विद्यालय यावली (शहीद), ता. जि. अमरावती	६०	६०
२०.	कृषि तंत्र विद्यालय सावनेर, ता.नांदगाव खंडेश्वर, जि. अमरावती	६०	६०
२१.	कृषि तंत्र विद्यालय कोंघारा, ता. पांढरकवडा, जि.यवतमाळ	६०	५४
२२.	कृषि तंत्र विद्यालय, अंबोडा, पो. कवठा, ता. आर्णी, जि.यवतमाळ	६०	६०
२३.	कृषि तंत्र विद्यालय, दिग्रस, ता. दिग्रस, जि.यवतमाळ	६०	५९
२४.	कृषि तंत्र विद्यालय उमरी (कळंब) ता. कळंब जि.यवतमाळ	६०	६०
२५.	कृषि तंत्र विद्यालय बुरांडा (खु.) ता. मोरगाव जि.यवतमाळ	६०	५९
२६.	कृषि तंत्र विद्यालय देवगिरि(चिंतामणी) ता. दारव्हा जि.यवतमाळ	६०	४५
२७.	कृषि तंत्र विद्यालय ब्राम्हणगाव ता. उमरेड जि.यवतमाळ	६०	६०
२८.	कृषि तंत्र विद्यालय सावरगाव ता.नरखेड जि. नागपुर	६०	६०
२९.	कृषि तंत्र विद्यालय पिपळा (किनखेडे) ता.कळमेश्वर जि. नागपुर	६०	३८
३०.	कृषि तंत्र विद्यालय दहेगाव (जोशी) ता.पारशी वणी जि. नागपुर	६०	६०
३१.	कृषि तंत्र विद्यालय मोंढा ता.हिंगणा जि. नागपुर	६०	५५
३२–	कृषि तंत्र विद्यालय बेसुर ता.भिवापुर जि. नागपुर	६०	६०
३३.	कृषि तंत्र विद्यालय निष्टि ता.पवनी जि.भंडारा	६०	५३
३४.	कृषि तंत्र विद्यालय कांद्री (जांब ता.मोहाडी जि. भंडारा	६०	६०
३५.	कृषि तंत्र विद्यालय मुरमाडी (तुपकर ता.लाखणी जि.भंडारा	६०	६०
३६.	कृषि तंत्र विद्यालय धाबे–टेकडी (आदर्श ता.मोरगाव/अर्जुनी जि. गोंदिया	६०	६०
३७.	कृषि तंत्र विद्यालय तिडका ता.सडक/अर्जुणी जि. गोंदिया	६०	५३
३८.	कृषि तंत्र विद्यालय आरमोरी ता. आरमोरी जि.गडचिरोली	६०	००
३९.	कृषि तंत्र विद्यालय आलापल्ली ता. अहेरी जि.गडचिरोली	६०	५९
४०.	कृषि तंत्र विद्यालय शंकरपुर ता. देसाईगंज जि.गडचिरोली	६०	४१
४१.	कृषि तंत्र विद्यालय तळोधी (बाळापुर) ता.नागभीड जि.चंद्रपुर	६०	३७
४२.	कृषि तंत्र विद्यालय नंदोरी (बु.) ता.भद्रावती जि.चंद्रपुर	६०	०९
४३.	कृषि तंत्र विद्यालय चौगान ता.ब्रम्हपुरी जि. चंद्रपुर	६०	५०
४४.	कृषि तंत्र विद्यालय सावली ता.सावली जि.चंद्रपुर	६०	५३
४५.	कृषि तंत्र विद्यालय आनंदवन ता. वरोरा जि.चंद्रपुर	६०	४८
४६.	कृषि तंत्र विद्यालय मांडगाव ता.समुद्रपूर जि. वर्धा	६०	६०
४७.	कृषि तंत्र विद्यालय हिंगणी ता.सेलु जि. वर्धा	६०	५९
४८.	कृषि तंत्र विद्यालय रोहणा ता.आर्वि जि. वर्धा	६०	६०

कृषि पदविकेच्या अभ्यासक्रमामध्ये प्रात्यक्षिक अनुभव प्रकल्पाचा अंतर्भाव करण्यात आला आणि प्रत्येक कृषि तंत्र विद्यालयातील विद्यार्थ्याना प्रात्यक्षिक देण्यात आले

अ.क्र.	प्रकल्प	अ.क्र.	प्रकल्प
१	गांडूळ खत निर्मिती	१३	शेळी आणि मेंढी पालन
२	रोपवाटिका व्यवस्थापन	१४	माती, पाणी आणि वनस्पती परिक्षण
३	हरीतगृह तंत्रज्ञान	१५	शेती यंत्रे व औजारे
४	कुक्कुटपालन	१६	कृषि प्रक्रीया
५	अळींबी उत्पादन	१७	कृषि पर्यटन

६	मत्स्य शेती	१८	पाणलोट क्षेत्र विकास
७	मधुमक्षीका पालन	१९	सेंद्रीय शेती
८	बीज निर्मिती तंत्रज्ञान	२०	नॅडॅप पध्दतीने खत तयार करणे
९	पशु संवर्धन	२१	औषधी आणि सुगंधी वनस्पती उत्पादन आणि प्रक्रीया
१०	ठिबक व तुषार सिंचन	२२	दुग्ध व्यवसाय
११	रेशीम उद्योग	२३	जैविक खत आणि जैविक किडनाशके उत्पादन
१२	पुष्पशास्त्र	२४	भाजीपाला उत्पादन

२. कृषि विज्ञानात व्दिवर्षीय पदविका (दहावी पास विद्यार्थ्यासाठी)

ग्रामीण संस्था अमरावती आणि पिपरी, वर्धा या संस्थांव्दारे हा अभ्यासक्रम डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत चालविल्या जातो.

अ.क्र.	संस्थेचे नाव	प्रवेश क्षमता	
१	प्राचार्य, ग्रामीण शिक्षण संस्था, शिवाजी नगर, अमरावती	४०	४०
२	प्राचार्य, ग्रामीण शिक्षण संस्था, पिपरी वर्धा, जि. वर्धा	४०	३६

३. माळी प्रशिक्षण प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम (नववी पास विद्यार्थ्यासाठी)

सदर अभ्यासक्रम हा डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला यांच्या मार्फत अकोला, नागपूर, काटोल आणि अचलपुर येथे चालविल्या जातो.

अ.क्र.	संस्थेचे नाव	प्रवेश क्षमता	
१	प्रमुख, माळी प्रशिक्षण केंद्र, डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला, जि. अकोला	१००	२८
२	प्रमुख, माळी प्रशिक्षण केंद्र, कृषि महाविद्यालय, नागपूर	१००	०४
३	प्रमुख, माळी प्रशिक्षण केंद्र, प्रादेशिक फळ संशोधन केंद्र, काटोल, जि. काटोल	५०	००
४	प्रमुख, माळी प्रशिक्षण केंद्र, कृषि संशोधन केंद्र, अचलपुर, जि. अमरावती	५०	०६

४. परिक्षा निकाल २०२३–२४

अ.क्र.	परिक्षेचे नाव	परिक्षेस बसलेल्या विद्यार्थ्याची संख्या	एकुण पास विद्यार्थ्याची संख्या
१	व्दिवर्षीय कृषि तंत्र पदविका अभ्यासक्रम	२९२०	निकाल प्रलंबीत आहे
२	व्दिवर्षीय कृषि विज्ञान पदविका अभ्यासक्रम	७७	७१
३	माळी प्रशिक्षण प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम	३९	निकाल प्रलंबीत आहे

४. संशोधन

- कपाशीचे अमेरिकन संकरीत वाण पीकेव्ही संकरीत-२, अमेरिकन सुधारीत वाण एकेएच-०८१, पीकेव्ही रजत, एकेएच-८८२८, सुवर्ण शुभ्रा आणि देशी कपाशीचे एकेए-५, एकेए-७ आणि एकेए-८ वाण विकसीत करुन लागवडीसाठी शिफारस करण्यात आली.
- बीटी कपाशी संदर्भात अमेरिनक संकरीत वाण, पीडीकेव्ही हाय-२, (बीजी-२) व पीडीकेव्ही जेकेएल-११६ (बीजी-२), अमेरिकन सुधारित वाण आयसीएआर-सीआयसीआर पिकेव्ही-०८१ (बीजी-१) आणि आयसीएआर-सीआयसीआर रजत (बीटी-१) विकसीत करुन लागवडीसाठी शिफारस करण्यात आली.
- सोयाबीन या पिकाचे पिडिकेव्ही यलो गोल्ड, सुवर्ण सोया आणि पीडीकेव्ही पूर्वा आणि पीडीकेव्ही अंबा हे वाण विकसीत करण्यात आले.
- धानाचे पिकेव्ही खमंग, साकोली-९, पीडीकेव्ही किसान, पीडीकेव्ही तिलक, पिडीकेव्ही रेड राईस, पीडीकेव्ही साधना व पीडीकेव्ही साक्षी हे वाण विकसीत करण्यात आले.
- ज्वारीचे वाण पीकेव्ही क्रांती (रब्बी) आणि संकरीत वाण एसपीएस-१६३५ विकसीत करण्यात आले.
- ज्वारीचे सीएसएच-१४, (एचपीएच-४६८) सीएसएच-१९, (एसपीएच-१०१० आर) व साएसव्ही-४५ हे वाण राष्ट्रीय पातळीवर लागवडीसाठी प्रसारीत करण्यात आले.
- खरीप हंगामासाठी ज्वारीचे पिडीकेव्ही कल्याणी आणि हूरड्यासाठी पिडीकेव्ही कार्तीकी आणि टिएकेपिस-५ वाण रबी ज्वारीचे विकसीत करण्यात आले.
- गहू पिकाचे वाण एकेएडब्ल्यू-३७२२ (विमल), एकेएडब्ल्यू-१४७२ (पीडीकेव्ही वाशिम), एकेएडब्ल्यू-४६२७ आणि एकेएडब्ल्यू-४२१०-६ (पीडीकेव्ही सरदार) विकसीत केले
- गहू पिकाचे वाण एकेएडब्ल्यु-५१०० राष्ट्रीय पातळीवर लागवडीसाठी प्रसारीत करण्यात आले.
- हरभरा या पिकाचे जॅकी-९२१८, पीडीकेव्ही कांचन, पीडीकेव्ही कणक, सूपर जॅकी आणि काबुली एकेजीके-१८०१ हे वाण विकसीत केले
- मुग वाण पिकेव्ही ग्रीनगोल्ड (एकेएम-९९११) व तुर पिकाचे पीकेव्ही तारा आणि पीडीकेव्ही अश्लेशा हे वाण विकसीत केले.
- मुग वाण पिडीकेव्ही वर्षा खरीप हंगामासाठी व पिडीकेव्ही फाल्गुनी हे खरीप व रब्बी हंगामासाठी वाण विकसीत केले.
- देशभरात मागणी असलेला टिएयु-१ तसेच पीडीकेव्ही ब्लॅक गोल्ड (एकेयु-१०-१) हे उडिदाचे वाण विकसीत केले.
- सर्व हंगामाकरिता योग्य भुईमुगाचा टिएजी-२४ हे वाण प्रसारीत केले.
- भुईमुगाचे पीडीकेव्ही जी-३३५, टिएजी-७३ आणि बोल्ड सिड्स एके-३०३ हे वाण प्रसारीत केले.
- सुर्यफूलाचा टिएएस-८२ हा वाण आणि करडईचा एकेएस-२०७, पिडीकेव्ही पिंक आणि पिडीकेव्ही व्हाईट हे वाण विकसीत केले.
- सुर्यफूलाचा पीडीकेव्हीएसएच-९५२ आणि पीडीकेव्हीएसएच-९६४ (पीडीकेव्ही सुरज) हे वाण विकसीत केले.
- मोहरी या पिकाचे टीएएम-१०८-१, एसीएन-१ आणि पिडीकेव्ही कार्तिक (शताब्दी) हे वाण विकसीत केले.
- जवस पीडीकेव्ही-एनएल-३७१ हे वाण विकसीत केले.
- मका पिकाचा बी.एम.एच.-१८-२ (पीडीकेव्ही आरंभ) हे वाण विकसीत केले.
- राळा पिकाचा बीएफटीएम ८२ (पिडीकेव्ही यशश्री) हे वाण विकसीत केले.

- कुटकी (वरि) पिकाचा पिडीकेव्ही तेजश्री (बीएलएम१८-२१) हे वाण विकसीत केले.
- नाचणी पिकाचा पिडीकेव्ही आदिश्री हे वाण विकसीत केले.
- अधिक उत्पादन देणारा जवसाचा एनएल-९७ व पिकेव्ही एनएल-२६० हे वाण प्रसारीत केले.
- संत्र्याचा बियाणे रहीत नागपूर सिडलेस, पिडीकेव्ही नागपूर आणि मोसंबीचा काटोल गोल्ड हे वाण प्रसारित केले.
- लिंबाची पिडीकेव्ही चक्रधर, पिडीकेव्ही बहार व पीडीकेव्ही तृप्ती हे वाण विकसीत केले.
- कवठ फळ पिकाचा एके.डब्ल्यु.ए.-१४०२ (पीडीकेव्ही प्रताप) हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- खिरणी या पिकाचा एमजिके-३१ पीडीकेव्ही-आधार हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- सीताफळ चा पीडीकेव्ही-संगम हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- हळदीचे अधिक उत्पादन व अधिक कुरकुमीन साठी पीडीकेव्ही वायगांव ?? वाण प्रसारित केले.
- उन्हाळी व पावसाळी हंगामात येणारा वांग्याचा एकेएलबी-९ हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- भेंडी पिकामध्ये पीडीकेव्ही प्रगती, मिरची पिकासाठी पीडीकेव्ही हिरकणी आणि चवळी या पिकाचे पीडीकेव्ही ऋतुजा आणि कांदा पिकाचे अकोला सफेद हे वाण विकसीत केले.
- लसूण पिकामध्ये एकेजी-०७ (पीडीकेव्ही पुर्णा) हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- शेवंती या पिकाचे पीडीकेव्ही बिजली, ग्लिरडी या पिकामध्ये पीडीकेव्ही रोशनी आणि ग्लाडियोलसचा पिडीकेव्ही गोल्ड हे वाण विकसीत केले.
- ग्लॅडिओलसचा पीडीकेव्ही सातपुडा पर्पल (एसएनजी-६) हा वाण विकसीत करण्यात आला.
- राष्ट्रीय मागणी असल्याने लघुउद्योगाकरिता दाळ गिरणी विकसीत करण्यात आली.
- सर्व पिकांच्या पेरणीकरिता 'पंदेकृवि स्वयंचलीत न्युमॅटीक टोकण यंत्र' विकसीत केले.
- 'पंदेकृवि स्वयंचलीत डवरणी/कोळपणी यंत्र' विकसीत केले.
- कपाशी पिकाची लागवड करण्याकरीता बैलचलीत पिकेव्ही टोकण यंत्र विकसीत केले.
- पीकेव्ही लिंबुवर्गीय फळ तोडणी यंत्र विकसीत केले.
- ट्रॅक्टरचलीत पिकेव्ही रुंद सरी वरंबा पध्दतीने टोकण यंत्र व डवरणी यंत्र विकसीत केले.
- शेतातील पिके व इतर अवशेषांचे मुलस्थानी व्यवस्थापन करण्यासाठी ट्रॅक्टर चलीत पं.दे.कृ.वि. स्लॅशर यंत्र विकसीत केले.
- छोट्या ट्रॅक्टरचे पंदेकृवि डवरणी यंत्र विकसीत केले.
- एकात्मिक बहुउद्येशीय पीकेव्ही मीनी दालमिल विकसीत केले.
- पंदेकृवि हिरव्या शेंगा सोलणी यंत्र विकसीत केले.
- पं.दे.कृ.वि. हळद काढणी यंत्र विकसीत केले.
- पं.दे.कृ.वि. सिताफळ गर-विलगीकरण विकसीत केले व या यंत्राचे पेटेंट मंजुर झालेले आहे.
- ओल्या हळदीपासून काढणीनंतर २४ तासात भुकटी तयार करण्याचे तंत्रज्ञान विकसीत केले.
- पंदेकृवि लाखोळी दाल मिल प्लँट विकसीत केले.
- पंदेकृवि जैव घटक आधारीत चक्राकार वाळवणी यंत्र विकसीत केले.
- पंदेकृवि सौर किटक सापळा, पंदेकृवि सौर जैव संकरीत शुष्क यंत्र आणि पंदेकृवि सौर कॅबिनेट शुष्क यंत्र विकसीत केले.
- पंदेकृवि ट्रॅक्टर चलीत लसुन टोकण यंत्र विकसीत केले.
- पंदेकृवि भुईमुग शेंगा फोडणी यंत्र विकसीत केले.

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ अकोला

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र विदर्भातील अकरा जिल्ह्यामध्ये विस्तारलेले आहे. सदर कार्यक्षेत्र एकूण तीन कृषी हवामान विभागात विभागलेले आहे जसे पूर्व विदर्भ, मध्य विदर्भ व पश्चिम विदर्भ विभाग. तिनही विभागातील सन २०२४ मधील हवामान व पीक परिस्थिति बाबत सविस्तर माहिती या अहवालामध्ये देण्यात येत आहे. विभागवार हवामान विषयक माहितीच्या सरासरीवरून सन २०२४ या वर्षातील एकूण पाऊसमान व पावसाचे दिवस याबाबतची आकडेवारी तक्ता क्रं. १ मध्ये देण्यात आलेली आहे.

पश्चिम विदर्भ विभाग

पश्चिम विदर्भ विभागात मानन्सूचे आगमन वेळेवर २२ ह. आ. दरम्यान कमकुवतपणे झाल्यामुळे पेरणीपूर्व व पेरणीचे कामाला सुरुवात करण्यासाठी पाऊस अपुरा होता. या पश्चात विभागात २३ ह.आ. (२६.८ मि.मी.), २४ ह.आ. (४१.९ मि.मी.) व २५ ह.आ. (१७.८ मि.मी.) दरम्यान सर्वत्र हलका ते मध्यम स्वरूपाच्या पुरेश्या पावसाने पेरणीला वेग दिला. त्यानंतर २६ ह.आ. (३४.४ मि.मी.), २७ ह.आ. (८८.७ मि.मी.) व २८ ह.आ. (७३.२ मि.मी.) त्यानंतर २९, ३०, ३१ आणि ३२ व्या हवामान आठवड्यांमध्येही जोरदार पाऊस झाला या सततच्या पावसाळी हवामानामुळे अमरावती जिल्ह्यात सर्व प्रकारच्या जमिनीत सोयाबीन पिकाची लवकर वाढ तर, तर उशिरा पेरणी झालेल्या भागात पिकाची वाढ काही प्रमाणात तात्पुरती खुंटल्याचे दिसून आले. संततधार पावसामुळे तणांचा प्रादुर्भाव होऊन पाणी साचल्याने पाने पिवळी पडल्याचे दिसून आले. या आठवड्यांतील पावसाचे प्रमाण अनुक्रमे ४६.८, ७८.३ ५१.१ आणि ३५.१ मि.मी. इतके होते. त्यामुळे जुलै अखेरीस जवळपास सर्व पिकांच्या पेरण्या पूर्ण झाल्या. ३३ व्या आठवड्यात हवामान थोडेफार कोरडे राहिले, ज्याचा फायदा पिकांमध्ये आंतरमशागत (ळपींशीलींश्रींीरश्रे शिीरींळेपी) करण्यासाठी झाला, नंतर, ३४, ३५ आणि ३६ व्या आठवड्यांमध्ये पुनः जोरदार पावसाची नोंद झाली (अनुक्रमे ८९.८, ४५.५ आणि ३५.४ मि.मी.) या कालावधीत निचऱ्याची योग्य सोय नसलेल्या शेतांमध्ये पाण्याचा साठा होऊन जलबद्ध परिस्थिती निर्माण झाली, त्यामुळे पिकांची वाढ अडथळलेली दिसून आली. ३७ आणि ३८ व्या आठवड्यांमध्ये मॉन्सून शांत राहिला मुळे पाऊस कमी प्रमाणात झाला, यामुळे आंतरमशागत, खत व्यवस्थापन व इतर शेतीकामे करण्यास अनुकूल वातावरण मिळाले. बुलडाणा जिल्हात ४१ व ४२ या हवामान आठवड्यात प्रत्येकी १४८.७ व ७७.९ मि.मी. २ पावसाळी दिवसात झालेल्या पावसामुळे जमिनीतील ओलावा समृद्ध होऊन उशिरा पेरलेल्या पिकांच्या (कापूस, तूर, सोयाबीन इ.) विकासाच्या अवस्थेला थोडाफार प्रमाणात फायदा झाला. मॉन्सूनच्या पावसाचा परतीचा टप्पा ४३ हवामान आठवड्यात दिसून आला. अकोला (डॉ. पीडीकेव्ही) येथे पावसाची एकूण प्राप्ती (२२-५२ ह. आ.) ४५ पावसाळी दिवसात (+१३%) मध्ये ९५८.५ मिमी (+२९%) झाली. पश्चिम विदर्भात सरासरी ८५६.८ मि.मी. एवढा पाऊस ऐकून ४९ पावसाळी दिवसात पडला असून हा पाऊस सरासरी पावसाच्या जास्त होता. जुलै ते सप्टेंबर २०२४ या कालावधीत झालेल्या जोरदार पावसामुळे निंदणी, खुरपणी यांसारख्या शेतीतील कामांमध्ये अडथळा आला आणि कपाशीच्या वाढीवर परिणाम झाला, त्यामुळे तणांची प्रचंड वाढ झाली. ३४ व्या हवामान आठवड्यात (१२०.२ मि.मी., ४ दिवस) झालेल्या पावसामुळे कपाशीच्या वाढीला आणखी अडथळा निर्माण झाला. सलग पाऊस, ढगाळ हवामान आणि सूर्यप्रकाशात घट यामुळे कपाशी पिकावर शोषण करणाऱ्या किडींचा (जसे की जासिड्स, थ्रिप्स) प्रादुर्भाव वाढला, ज्याचा कपाशीच्या शारीरिक आणि बाह्य रचनेवर विपरीत परिणाम झाला. ३७ ते ४१ व्या हवामान आठवड्यांमध्ये पावसाचे प्रमाण (३८.८ मि.मी., ६ दिवस) तुलनेत कमी होते, ज्यामुळे पीक व्यवस्थापनासाठी आंतरमशागत करणे शक्य झाले. ४२ व्या हवामान आठवड्यात (६५ मि.मी.) पुरेसा पाऊस झाल्यामुळे पिकाच्या वाढीस मदत झाली. या वर्षी कपाशीवर शोषक किडींचा जोरदार प्रादुर्भाव दिसून आला, विशेषतः थ्रिप्स यांची संख्या आर्थिक नुकसानीच्या पातळीपेक्षा (एढङ) अधिक होती. सप्टेंबर अखेरपर्यंत पोषक हवामानामुळे जासिड्स आणि पांढऱ्या माशीचा प्रादुर्भाव वाढला. ऑक्टोबर महिन्यात चार दिवसांत ९० मि.मी. पावसामुळे कोरड्या कालावधीनंतर बोंडांच्या विकासास चालना मिळाली. सलग पावसाचे वातावरण असूनही पीक चांगल्या प्रकारे उभे राहिले आणि समाधानकारक कापसाचे उत्पादन मिळाले.

मध्य विदर्भ विभाग

मध्य विदर्भ विभागातील जिल्ह्यांमध्ये २५ हवामान आठवड्यात मान्सूनच्या पावसाची सुरुवात झाली पण मान्सूनच्या सुरुवातीचा दोन आठवड्याचा कालावधी (२३ ते २४ ह.आ.) पाऊसमानाच्या दृष्टीने कमकुवत होता कारण या दरम्यान केवळ १८.६ मि.मी. पावसाची नोंद झाली. त्यानंतर पावसाचा जोर वाढला व सतत २७ ते ३१ ह.आ. दरम्यान बहुतांश मध्यम ते भारी आणि तुरळक जोरदार स्वरूपाच्या एकूण ५७५.९ मि.मी पावसाची नोंद २३ पावसाळी दिवसांत झाली. या सार्वत्रिक स्वरूपाच्या पावसामुळे पेरण्या पूर्ण होण्यास मदत झाली आणि पेरलेल्या पिकांची उगवणही चांगली झाली. परंतु काही ठिकाणी सतत पडणाऱ्या पावसामुळे पेरणीला अडथळा आला व उर्वरित पेरणी आटोपण्यास विलंब झाला. तसेच सखल व अपुरा निचरा असलेल्या भागात पाणी साचणे/दीर्घकालीन ओलसर स्थिती यामुळे अगोदर पेरणी केलेल्या पिकांच्या प्रारंभिक वाढीवर व उशिरा पेरणी केलेल्या पिकांच्या उगवणीवर विपरीत परिणाम झाला. त्याचप्रमाणे संत्रा व मोसंबी फळपिकामध्ये जास्त शाखीय वाढ होवून परिणामी फुलोरा अवस्थेस विलंब झाला. पुढे ३२ ह.आ. (२०.१ मि.मी.) आणि ३३ ह.आ. (२६.४ मि.मी.) कमकुवत मान्सून स्थितीमुळे खरीप पिकामध्ये आंतरमशागतीची व पीक संरक्षणाची कामे सुरळीतपणे पार पडली. धान पिकवणाऱ्या भागात (थारसा) रोवणीची कामे ३४ ह.आ. पर्यंत आटोपलीत या स्थितीपश्चात ३४ ते ३७ या हवामान आठवड्या दरम्यान विभागात सर्वत्र पावसाळी वातावरणामुळे एकूण २२७.६ मि.मी पावसाची नोंद झाली. त्यानंतर ३८ आणि ३९ ह. आ. दरम्यान विभागात मॉन्सून सक्रीय राहिला व सर्वत्र पुरेसा पाऊस झाला (३०५.९ मि.मी., १५ पावसाचे दिवस) आणि हा पावसाळी कालावधी मुख्यत्वे सोयबीन, कापूस, तूर व ज्वारी या पिकांच्या वाढीस पोषक ठरला. काही ठिकाणी काढणीच्या अवस्थेतील मुंग व उडीद पिकावर या पावसाचा प्रतिकूल परिणाम झाला. नागपूरी संत्रा फळ पिकामध्ये अन्नद्रव्यांची कमतरता व बुरशीजन्य रोग प्रादुर्भाव यामुळे सप्टेंबर महिनामध्ये आंबिया बहाराच्या अपरिपक्व फळांची गळ आढळून आली. ऑक्टोबर महिन्यात्त मुख्यतः हलक्या ते मध्यम पावसाळी हवामानामुळे (२१,१ मि.मी) कपाशीमध्ये काही ठिकाणी रस शोषक किडींचा व लाल्या रोगाचा प्रादुर्भाव दिसून आला. ज्वारी या पिकावर गाद माशी या माशीचा प्रादुर्भाव ३८ ते ४१ व्या हवामान आठवड्यापर्यंत आढळून आला, ज्यामध्ये ४० व्या आठवड्यात सरासरी ३.४० माशी प्रति कणसावर सर्वाधिक प्रमाणात आढळून आली. संपूर्ण हंगामात ३४ व्या आठवड्यापासून कापसावर रस शोषण करणाऱ्या कीटकांमध्ये तुडतुडे, फुलकिडे, थ्रिप्स, पांढरी माशी याचा प्रादुर्भाव दिसून आला, ५२ व्या हवामान आठवड्यात अळीचा प्रादुर्भाव सर्वोच्च म्हणजेच २८.५ प्रति झाड इतका नोंदवण्यात फुलकिडयाचा कमाल प्रादुर्भाव ३५ व्या ह. आठवड्यात नोंदवण्यात आला. पांढऱ्या माशीची संख्या सर्वाधिक ३९ व्या ह. आठवड्यात होती. मध्य विदर्भ विभागात २२ ते ५२ ह.आ. दरम्यान एकूण पाऊस ११०१.८ मि.मी. एवढा झाला जो सरासरी पावसाच्या ११८ टक्के आढळून आला. पावसाचे एकूण दिवस (५२) सरासरी एवढेच होते.

पूर्व विदर्भ विभाग

एकूणच पूर्व विदर्भ विभागामध्ये मान्सूनचे आगमन २४ व्या हवामान आठवड्या दरम्यान थोडे उशिरा झाल्याचे निदर्शनास आले, परंतु प्रामुख्याने धान आधारित पीक पद्धती असलेल्या पूर्व विदर्भ विभागात एकंदरीत २५ ह.आ. दरम्यान मान्सूनचे प्रभावी आगमन झाले. ३३ व्या हवामान आठवड्यातील पावसाची कमी क्रियाशीलता वगळता २६ ते ३९ ह. आ. या कालावधीत विभागात बहुतांश हलका, मध्यम आणि जोरदार सरीसह सर्वदूर पाऊस झाला. २३ आणि २४ या ह. आठवड्यातील हलक्या पावसामुळे धान रोपवाटीकेची पेरणी जूनचा दुसऱ्या आठवडा ते जुलैच्या पहिला आठवडा (२७ ह.आ.) दरम्यान सुरु झाली (भंडारा व चंद्रपूर जिल्हा). पुरेसा पाऊस व ओलीत असलेल्या भागात (गडचिरोली) जूनच्या शेवटच्या आठवड्यापर्यंत रोपवाटीकेतील पेरणी आटोपली. विभागातील काही भागात जूनच्या शेवटच्या आठवड्यापासून रोपवाटीकेची पेरणी सुरु झाली परंतु जुलैच्या सतत पावसामुळे लांबली. धान पिकाची रोवणी जुलैच्या दुसरया आणि तिसऱ्या आठवड्यापासून सुरु झाली व ऑगस्टच्या मध्यापर्यंत ती आटोपली. मुख्यता २८ ते ३१ ह.आ. दरम्यान मान्सून सक्रीय राहिला व सर्वत्र पुरेसा किंवा त्यापेक्ष्याही जास्त पाऊस झाला (७९७.४ मि.मी., २० पावसाचे दिवस) आणि हा पावसाळी कालावधी धान पिकाच्या विशेषतः लवकर ते मध्यम कालावधी असलेल्या वाणाच्या कायिक वाढीस पोषक ठरला. तर काही ठिकाणी मुसळधार पावसामुळे धानाच्या रोवणीला वेळ लागला, ३३ ह.आ. (२५.७ मिमी) मध्ये पाऊस कमी झाला, परंतु ३४ ते ३९ ह.आ. (३६७.७ मिमी) दरम्यान मुसळधार पाऊस सुरू राहिला. त्यातही ३७ व्या ह. आठवड्यात १३४.९ मि.मी एवढ्या पावसाची नोंद झाली. विशेषत: ऑक्टोबरमध्ये ४० ते ४२ व्या ह. आ. मध्ये केवळ ५५.८ मिमी पावसाची नोंद २ पावसाळी दिवसामध्ये झाली. त्यानंतर ऑक्टोबरच्या उर्वरित

कालावधीत कोरडे हवामान होते, दाने भरणे व पिक पक्व होण्याच्या अवस्थेत पाऊस झाला नाही. विशेषत: उशीरा येणाऱ्या वाणांमध्ये दाने भरण्याच्या टप्प्यात कोरडे वातावरण आढळून आले. त्यामुळे पावसाच्या आकडेवारीच्या विश्लेषणावरून असे स्पष्ट होते की, पावसाळ्याच्या कालावधीत पूर्व विदर्भ विभागामध्ये पावसाचे वितरण समाधानकारक होते. एकूण पावसाचे प्रमाण (२२–५२ ह. आ.) सरासरी पावसाच्या १२४८,७ मिमी च्या तुलनेत १५०७.० मिमी (+२१ टक्के) जास्त होते. हा पाऊस २२ ते ५२ ह. आ. दरम्यान ४९ पावसाळी दिवसात पडला असून सरासरी पावसाळी ६१ दिवसाच्या तुलनेत –२० टक्क्यांनी कमी दिवसात पडला.

तक्ता १. पश्चिम विदर्भ, मध्य विदर्भ व पूर्व विदर्भ विभागातील पाऊस (मि.मी.) व पावसाचे दिवस – २०२३

हवामान आठवडे

दिनांक		पश्चिम विदर्भ		मध्य विदर्भ		पूर्व विदर्भ	
		पाऊस (मिमी)	पावसाचे दिवस	पाऊस (मिमी)	पावसाचे दिवस	पाऊस (मिमी)	पावसाचे दिवस
२२	२८–३ जुन	४.९	०	०.९	०	०.५	०
२३	४–१०	२६.८	२	१०.६	१	१३.९	१
२४	११–१७	४१.९	३	८.०	१	१४.३	१
२५	१८–२४	१७.८	२	६१.०	४	४९.४	२
२६	२५–१ जुलै	३४.४	२	६४.७	४	२७.६	२
२७	२–८	८८.७	३	१११.६	५	७५.८	४
२८	९–१५	७३.२	३	३६.३	३	१०५.२	४
२९	१६–२२	४६.८	४	२३९.४	५	३१६.२	५
३०	२३–२९	७८.३	४	१२८.४	५	२३२.५	६
३१	३०–५ ऑगस्ट	५१.१	५	६०.२	५	१४३.५	५
३२	६–१२	३५.१	२	२०.१	२	७७.०	३
३३	१३–१९	२५.५	२	२६.४	२	२५.७	१
३४	२०–२६	८९.८	४	६१.५	३	६४.१	३
३५	२७–२ सप्टेंबर	४५.५	२	७२.१	३	३२.५	३
३६	३–९	३५.४	२	४८.८	३	६३.०	२
३७	१०–१६	२२.८	१	४५.२	२	१३४.९	२
३८	१७–२३	१६.८	१	१३.७	१	३०.९	१
३९	२४–३०	४९.५	२	६४.६	३	४२.३	२
४०	१–७ ऑक्टोबर	०.३	०	१.६	०	६.९	०
४१	८–१४	३४.८	२	१५.८	१	२९.५	१
४२	१५–२१	३४.२	१	३.७	०	१९.४	१
४३	२२–२८	२.०	०	०.०	०	०.०	०
४४	२९–४ नोव्हेंबर	०.०	०	०.०	०	०.२	०
४५	५–११	०.०	०	०.०	०	०.०	०
४६	१२–१८	०.०	०	०.०	०	०.०	०
४७	१९–२५	०.०	०	०.०	०	०.०	०
४८	२६–२ डिसेंबर	०.०	०	५.८	०	०.०	०
४९	३–९	०.५	०	०.०	०	१.७	०
५०	१०–१६	०.२	०	०.०	०	०.०	०

५१	१७-२३	०.०	०	०.०	०	०.०	०
५२	२४-३१	०.७	०	१.२	०	०.०	०
२०२४ मधील पाऊस		**८५६.८**	**४९**	**११०१.८**	**५३**	**१५०७.०**	**४९**
सरासरी		**८११.२**	**४४**	**९३०.९**	**५२**	**१२४८.७**	**६१**
टक्केवारी		**१०६**	**११२**	**११८**	**१०३**	**१२१**	**८०**

दरम्यान सुरु झाली (भंडारा व चंद्रपूर जिल्हा). पुरेसा पाऊस व ओलीत असलेल्या भागात (गडचिरोली) जूनच्या तिसऱ्या आठवड्यापर्यंत रोपवाटीकेतील पेरणी आटोपली. विभागातील काही भागात जूनच्या शेवटच्या आठवड्यापासून रोपवाटीकेची पेरणी सुरु झाली परंतु जुलैच्या सतत पावसामुळे लांबली. धान पिकाची रोवणी जुलैच्या तिसऱ्या आठवड्यापासून सुरु झाली व ऑगस्टच्या मध्यापर्यंत ती आटोपली. विशेषतः चंद्रपूर व गोंदिया जिल्ह्यामध्ये ऑगस्ट महिन्यात झालेल्या अपुऱ्या पावसामुळे धान पिकाच्या फुटवे धरण्याच्या व शाखीय वाढ अवस्थेवर प्रतिकूल परिणाम झाला. त्यानंतर ३६ ते ३९ ह.आ. दरम्यान मॉन्सून सक्रीय राहिला व सर्वत्र पुरेसा पाऊस झाला (२९१.६ मि.मी., १६ पावसाचे दिवस) आणि हा पावसाळी कालावधी धान पिकाच्या विशेषतः लवकर ते मध्यम कालावधी असलेल्या वाणाच्या कायिक वाढीस पोषक ठरला. मॉन्सून माघारीच्या कालावधी दरम्यान (४० ह.आ.) भंडारा, गोंदिया व गडचिरोली जिल्ह्यांमध्ये तुरळक ठिकाणी अतिशय हलका ते हलक्या पावसाची नोंद झाली. त्यानंतर ऑक्टोबरचा कालावधी कोरडाच राहिला. ऑक्टोबरच्या पर्जन्यामानाची नोंद संपूर्ण विभागात अतिशय कमी होती (-७१% ते -९१%). ऑक्टोबरमध्ये मुख्यतः कोरड्या हवामानाच्या स्थितीमुळे पुढे दाणे भरण्याच्या अवस्थेतील विशेष करून उशिरा येणाऱ्या कोरडवाहू धान पिकामध्ये प्रतिकूल परिणाम आढळून आला. तसेच पावसावर अवलंबून असलेला रबी हंगाम जसे धान-गहू व धान-मोहरी इ. दुबार पीक पद्धतीसाठी प्रतिकूल होता. एकंदरीत विभागात खोडकिड्याचा प्रादुर्भाव विशेषतः भंडारा व गोंदिया जिल्ह्यामध्ये मध्यम ते उशिरा येणाऱ्या वाणांमध्ये आणि उशिरा लावलेल्या धान पिकामध्ये मध्यम ते अधिक प्रमाणात होता. तसेच अणुजिवी करपा, तपकिरी तुडतुडे, हिरवे तुडतुडे, गादमाशी व पाने गुंडाळणाऱ्या अळीचा प्रादुर्भाव कमी अधिक प्रमाणात आढळून आला. यंदा सर्वसाधारपणे विभागात धान पिकाची उत्पादकता समाधानकारक होती. नवीन तंत्रज्ञानाचा अवलंब व लवकर ते मध्यम कालावधीच्या वाणांच्या वापरामुळे उत्पादन चांगले मिळाले. विभागात या वर्षी धान पिकाच्या लवकर येणाऱ्या जाड दाण्याच्या वाणाचे क्षेत्र जवळपास ५० ते ६० टक्के इतके होते. त्याखालोखाल मध्यम कालावधीच्या वाणाचे क्षेत्र २५ ते ३० टक्के आणि उशिरा येणाऱ्या वाणाचे क्षेत्र १५ ते २० टक्के एवढे होते. पूर्व विदर्भ विभागात २२ ते ५२ ह. आ. दरम्यान एकूण झालेला १२१७.८ मि.मी. पाऊस सरासरीच्या ९७ टक्के इतका होता. पावसाचे एकूण दिवस (५७) सरासरीच्या ९७ टक्के होते.

संयुक्त कृषि संशोधन आणि विकास समिती बैठक-२०२४ मंजुर संशोधन शिफारशी

अ.क्र.	**प्रस्तावित पिक वाण, कृषि अवजारे व सयंत्रे तसेच संशोधन शिफारसी**	**एकूण**
१	पिक सुधारणा	
	१) प्रसारीत पिक वाण	०६
२	कृषि अवजारे व सयंत्र	०३
३	पिक उत्पादन तंत्रज्ञान/शिफारसी	
	अ) कृषि वनस्पती शास्त्र	०२
	ब) नैसर्गित संसाधाने व्यवस्थापन	
	१) कृषिविद्या-१३	
	२) मृदशास्त्र व कृषि रसायनशास्त्र-०४	१७
	क) उद्यानविद्या पिके	**११**
	१) फळशास्त्र-०३	
	२) भाजीपालाशास्त्र-०३	
	३) कृषि पुष्पशास्त्र-०४	
	४) कृषी वनशेती शास्त्र-०१	

ड)	**पिक संरक्षण**	
१)	किटकशास्त्र–०७	
२)	वनस्पती रोगशास्त्र–०६	१३
इ)	**कृषि अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान**	११
ई)	**पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र**	०४
फ)	**सामाजिकशास्त्र**	
१)	कृषि अर्थशास्त्र–०८	
२)	कृषि विस्तारशास्त्र–०६	१४
	एकूण	**८१**

५२ व्या संयुक्त कृषि संशोधन व विकास समिति–२०२५ मधे मंजूर केलेल्या संशोधन शिफारसी

अ.क्र.	प्रस्तावित पिक वाण, कृषि अवजारे व सयंत्रे तसेच संशोधन शिफारसी	एकूण
१	पिक सुधारणा	
१)	प्रसारीत पिक वाण	०८
२)	राष्ट्रीय स्तरावर प्रसारित	०३
२	कृषि अवजारे व सयंत्र	०९
३	पिक उत्पादन तंत्रज्ञान/शिफारसी	७०
	अ) कृषि वनस्पती शास्त्र	०३
	ब) नैसर्गित संसाधाने व्यवस्थापन	१८
	१) कृषिविद्या	०७
	२) मृदशास्त्र व कृषि रसायनशास्त्र	०८
क)	उद्यानविद्या पिके	०९
	१) फळशास्त्र	०२
	२) भाजीपालाशास्त्र	०४
	३) कृषि पुष्पशास्त्र	०२
	४) कृषी वनशेती शास्त्र	०१
ड)	पिक संरक्षण	११
	१) किटकशास्त्र	०८
	२) वनस्पती रोगशास्त्र	०३
इ)	कृषि अभियांत्रिकी व तंत्रज्ञान	१६
ई)	पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र	०१
फ)	सामाजिकशास्त्र	१५
१)	कृषि अर्थशास्त्र	०९
२)	कृषि विस्तारशास्त्र	०६
	एकूण	**९०**

१) प्रसारित वाण

अ. क्र.	प्रसारित वाण	वैशिष्टये
१	ज्वारी : पीडीकेव्ही शाश्वत (टीएकेएस–४६१ R)	➢ सरासरी धान्याचे उत्पादन – ३१.८ क्विं/हे. ➢ सरासरी कडब्याचे उत्पादन – ७८.६६ क्विं/हे. ➢ भाकरीची प्रत, रंग, चव व गंध उत्कृष्ट. ➢ महत्वाच्या किडी (खोडमाशी आणि खोड किडा) तसेच महत्वाचे रोग (खडखडया, तांबेरा व करपा) या करिता मध्यम प्रतीकारक. ➢ महाराष्ट्रातील कोरडवाहू रब्बी क्षेत्राकरिता शिफारस
२	नाचणी : पिडीकेव्ही आदिश्री (बीएफएम८–ई)	➢ सरासरी धान्य उत्पादन २८११ कि./हेक्टर आहे, ➢ हा वाण लवकर पक्व होणारा आहे (१०० – १०५ दिवस). ➢ हा वाण पानावरील करपा आणि तपकिरी ठिपके रोगास मध्यम प्रतिकारक आहे. ➢ महाराष्ट्रातील खरीप हंगामात लागवडी करिता प्रसारित.
३	मुग : पिडीकेव्ही–वर्षा (टिएकेएम–१४१)(खरीप)	➢ सरासरी उत्पादन १०७६ कि./हेक्टर. ➢ तुल्य वाण पिकेव्ही ग्रीनगोल्ड (२२.८४%). ➢ शेंड्यावर शेंगा लागणारा म्हणून शेंगा तोडणीस सुलभ. ➢ पिवळा विषाणूजन्य रोगास प्रतिकारक्षम ➢ मध्यम टपोर दाणा (५.२० ग्रम /१०० दाणे) व न तडकणाऱ्या शेंगा.
४	मुग : पिडीकेव्ही–फाल्गुनी (टिएकेएसएम–१४०) (खरीप व उन्हाळी)	➢ सरासरी उत्पादन ९०९ कि./हे. ➢ पिवळा विषाणूजन्य रोगास प्रतिकारक्षम ➢ कालावधी : ७० दिवस (एकाच वेळी परिपक्व होणारा) ➢ १०० दाण्याचे वजन : ५.६२ ग्रम. ➢ टपोर व चकाकणारा दाणा
५	हरभरा : काबुली एकेजीके–१८०१	➢ काबुली–५ : सरासरी उत्पादन २०४९ कि/हे. ➢ हा वाण उभट वाढणारा असून या वाणाला घाटे जमिनीपासून सरासरी २९ से.मी. उंचीवर लागतात त्यामुळे यांत्रीक कापणीसाठी योग्य आहे. ➢ १०० दाण्याचे वजन : ४५ ग्रॅम. ➢ कालावधी १०४ दिवस. ➢ हा वाण लवकर आणि एकाच वेळी परिपक्व होतो.
६	जवस पीडीकेव्ही–एनएल–३७१	➢ सरासरी उत्पादन : १०१९ कि. ग्रॅ./हे. ➢ तेलाचे प्रमाण : ३७.५% ➢ गादमाशी आणि मर रोगास मध्यम प्रतिकारक्षमता आढळून आली.

७	खिरणी : एम जि के–३१ पीडीकेंव्ही–आधार	➢ सरासरी अधिक उत्पादन : २२.५० %किलो प्रति झाड ➢ अधिक उगवण क्षमता असलेला : ८७.१७ % ➢ कमी दिवसात उगवण क्षमता असलेला १६.५६ दिवस ➢ जोमदार वाढ असणारा ➢ कलमीकरणाच्या अधिक यशस्वीतेकारिता तयार होणारा ➢ अभिवृद्धीनंतर उत्कृष्ट कलम सुसंगत असलेला ८२.३४ %
८	सीताफळ : पी डी के व्ही–संगम (सी ए–१२–०३)	➢ अधिक उत्पादन देणारा वाण : १९.८९ किलो प्रति झाड ➢ मोठ्या आकाराची फळे : ११.९१ से.मी. ते १२.७९ से.मी ➢ सरासरी फळे प्रती झाड : ६२.८१ ➢ फळाचे सरासरी वजन : ३१६.७१ ग्राम ➢ गराचे अधिक प्रमाण : ६३.११ टक्के ➢ अधिक विद्राव्य घटक : २४.९८ ब्रिक्स
९	गहू: एकेएडब्ल्यू–५१०० (राष्ट्रीय पातळीवर प्रसारीत)	➢ उत्पादन ४२ ते ४९ क्विंटल प्रती हेक्टर ➢ तांबेरा रोगास प्रतिकारक ➢ दाण्याची तसेच ब्रेड व चपातीची प्रत उत्तम ➢ पाण्याचा तान सहन करणारा व उष्णातेस असंवेदनशील
१०	मका: संकरीत वाण पीडीकेव्ही आरंभ (बीएमएच१८–२) (राष्ट्रीय पातळीवर प्रसारीत)	➢ द्विपकल्पीय विभाग ➢ उत्पादन १११.१ क्विं/हे ➢ महाराष्ट्र, कर्नाटक, आंध्र प्रदेश तामिळनाडू आणि तेलंगाणा खरीप हंगामात प्रसारित ➢ मध्यम कालावधीचा (९५ ते १०२ दिवस) ➢ खोड किडीस आणि अमेरिकन लष्करी अळीस मध्यम प्रतिकारक ➢ मध्य पश्चिम विभाग ➢ उत्पादन ९९.७ क्विं./हे. ➢ मध्य पश्चिम विभागातील (मध्य प्रदेश, छत्तीसगड, गुजरात, आणि राजस्थान) खरीप हंगामात प्रसारित. ➢ फ्युसॅरियम खोड सड (FSR) रोगास मध्यम प्रतिकारक
११	ज्वारी (पिवळा) सी.एस.व्ही–६५ (राष्ट्रीय पातळीवर प्रसारीत)	➢ पिवळया ज्वारीचा खरीप वाण जैव संपृक्त ➢ धान्य उत्पादन २५ ते २८ क्विं/हे. ➢ कडबा उत्पादन ११० ते ११५ क्विं/हे. ➢ परिपक्वतेचा कालावधी ११० ते ११२ दिवस ➢ जस्ताचे प्रमाण २३.२ पीपीएम ➢ लोहाचे प्रमाण ३०.८ पीपीएम

२) प्रसारित यंत्रे

अ.क्र.	प्रसारीत पिक वाण	वैशिष्ट्ये
१	पंदेकृवी इंजिनचलित सोयाबीन कापणी यंत्र	➢ एकाच वेळी सोयाबीन पिकाच्या दोन ओळींची कापणी करण्यासाठी योग्य.

		➢ पिक कापून ते ओळीत ठेवल्या जाते ज्यामुळे पिकाचे पुढील संकलन सुलभ. ➢ कापणी दरम्यान होणारे एकूण सरासरी नुकसान ३.१६ टक्के. ➢ प्रभावी क्षेत्र क्षमता आणि क्षेत्र कार्यक्षमता अनुक्रमे ०.१७४ हेक्टर/ तास आणि ८१.३१ टक्के. ➢ यंत्र वापरण्याचा खर्च ९५०.०० रुपये/ हेक्टर. ➢ मनुष्याद्वारे कापणी करण्याच्या पद्धतीपेक्षा कापणी खर्चात ३५.३८ टक्के बचत.
२	विद्दुत शक्ती चलित पं.दे.कृ.वि. विकसित जवस मळणी यंत्र (२ अश्वशक्ती मोटर).	➢ मळणी कार्यक्षमता ९९.३६%. ➢ मळणी क्षमता २५.०७ किलो ग्रॅम/ तास ➢ धान्य सफाई कार्यक्षमता ९६.८६%. ➢ एकूण धान्य नुकसान १.६६%. ➢ खर्चात पारंपरिक हाताने मळणी करण्याच्या पद्धतीच्या तुलनेत ३७.७०% बचत. ➢ विद्युत शक्तीवर चालणारे
३	पंदेकृवि विकसित बैल चलित शून्य मशागत धान टोकन यंत्र	➢ बैल चलित शून्य मशागत टोकणी यंत्र सरळ धान बीज टोकणी करीता उपयुक्त. ➢ धान बीज टोकणी करीता बियाण्यांचे प्रमाण ३५.८८ ते ५३.७६ हे/किलो ठेवता येते. ➢ यंत्राची कार्यक्षमता ०.८ हे./तास व क्षेत्रक्षमता ८६. ४४ %. ➢ धान रोपे टाकणे, चिखलणी आणि रोवणीची कामे वाचतात तसेच खर्च व श्रम कमी होतात. ➢ धान टोकणी करिता प्रती तास ११५.६० रु. आणि प्रती हे. ६५६.९४ रु. खर्च.
४	पंदेकृवि विकसित बायोमास डिस्टिलेशन प्रणाली (गवतीचहा आणि सिट्रोनेला या औषधी वनस्पतींमधून सुगंधी तेल काढणी यंत्र)	➢ क्षमता २०० लिटर (२० किलो/बॅच). ➢ सरासरी काढणी कार्यक्षमता ८५%. ➢ पारंपारिक पद्धतीपेक्षा चांगल्या दर्जाचे सुगंधी तेल काढले जाते. ➢ पारंपारिक पद्धतीपेक्षा बायोमास इंधनाचा वापर कमी (६ किलो/तास).
५	पंदेकृवि विकसित एकत्रित प्राणी प्रतिबंधक तथा सौर प्रकाश सापळा यंत्र	➢ सदर यंत्र पूर्णतः सुर्यप्रकाशावर चालते. ➢ दोन एकर क्षेत्रासाठी उपयुक्त. ➢ एकाच वेळी कीड व जंगली जनावरे नियंत्रण शक्य. ➢ एकात्मिक कीड नियंत्रणासाठी उपयुक्त. ➢ सोलर पॅनल द्वारे बॅटरी चार्जिंग केल्यामुळे विजेची बचत होते.
६	पीडीकेव्ही विकसित मनुष्य चलित सौरऊर्जेवर चालणारे खत पसरविनारे यंत्र	➢ गांडूळ खत पसरविण्याची रुंदी ५.७ मीटर ➢ यंत्राची प्रत्यक्ष क्षेत्र क्षमता व कार्यक्षमता अनुक्रमे ०.६२ हेक्टर/तास आणि ७१.० %.

		➢ चकती वेग ३०० फेरे प्रती मिनिट वर खत एकसारखे पसरविते. ➢ पारंपरिक हाताने खत पसरविण्याच्या पद्धतीच्या तुलनेत ६८% खर्चाची बचत. ➢ यंत्र सतत १२ तास चालते.
७	पंदेकृवी विकसित फिरते धान्य सफाई व प्रतवारी यंत्र	➢ सोयाबीन आणि इतर धान्यांच्या साफ–सफाई करण्यासाठी उपयुक्त. ➢ एका शेतामधून दुसऱ्या शेतामध्ये सहज नेता येते. ➢ क्षमता: १०० किलो/तास. ➢ मोटर : ०.५ अश्वशक्ती. ➢ साफ–सफाईची कार्यक्षमता: ८८ ते ९० %. ➢ प्रतवारी कार्यक्षमता: ८७ ते ८९ %.
८	पंदेकृवी विकसित मिनी बेसन यंत्र	➢ हरभरा डाळी पासून बेसन बनविण्याकरिता उपयुक्त. ➢ क्षमता : ५० किलो/तास. ➢ मोटर : ८ अश्वशक्ती. ➢ उतारा : ९८ %.
९	पंदेकृवी विकसित ट्रॅक्टर चलित फिरते सोयाबीन ड्रायर	➢ सोयाबीन आणि इतर धान्य वाळविण्या करिता उपयुक्त. ➢ क्षमता: २ टन/बॅच आहे. ➢ ट्रॅक्टरची आवशक्यता : ३५ अश्वशक्ती. ➢ तापमान नियंत्रित करता येते.

क) पिक उत्पादन तंत्रज्ञान शिफारसी

अ कृषि वनस्पती शास्त्र

१ डॉ.पंदेकृवि विकसित कर्टुलिच्या अर्का–भारत (मोमोरडीका कोचीनचायनेसीस एल.) या वाणाची ऊती संवर्धनाने अभिवृध्दीकरीता नोडल एक्सप्लांट निर्जंतुकीसाठी ५% सोडीयम हापोक्लोराईडच्या द्रावणाने ४० मिनिटे प्रक्रियानंतर ०.२S कार्बेनडेझीम आणि १.२५० मि.ग्रॅम/ली. सिफोटॉक्सिम द्रावणाने ६० मिनिटे प्रक्रिया करावी. सदर निर्जंतुक केलेले एक्सप्लांट अधिक अभिवृध्दीसाठी २ मि.ग्रॅम/ली. प्रत्येकी बीएपी व ल–ग्लुटॅमिक ॲसिडयुक्त एमएस माध्यमात (सामू ५.८) गुणन व १ मि.ग्रॅम/ली. नॅपथॉलिक ॲसेटिक ॲसिड मुळ फुटव्यासाठी वापरावे. तसेच बाहय वातावरणात एकरूप होण्याकरीता कोकोपीठ: माती: शेणखत (१:२:१) प्रमाणित मिश्रणात ४५ दिवस सक्षमीकरण करण्याची शिफारस करण्यात येते.

२ पिडीकेव्ही बीटी–एसए–२२, पिडिकेव्ही बीटी–एसएके–१२ आणि पिडिकेव्ही बीटी–एसयुडी–१ या प्रजातींची उपयुक्त सूक्ष्म जीव या गटात नोंदणी करण्यासाठी, तसेच भविष्यातील संशोधनात वापर करण्यासाठी शिफारस करण्यात येते

३ मोहरी पिकांचे वंशवाण एसीएन २२६ आणि एसीएन २३७ (पीडीकेव्ही कार्तिक) उष्णता सहनशील वाण असल्याने, यांची नोंदणी करण्याकरीता शिफारस करण्यात येत आहे.

ब) नैसर्गीक साधन संपत्ती

१. कृषिविद्या

४ विदर्भातील कोरडवाहू हरभऱ्याचे अधिक उत्पादन आणि आर्थिक फायद्यासाठी, पेरणी १५ ऑक्टोबर ते ०४ नोव्हेंबर (४२ ह.आ.) पर्यंत करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे. उशिरा पेरणी ०५–११ नोव्हेंबर (४५ ह.आ.) मध्ये केल्यास ७ टक्के उत्पादन घट, तर १२–१८ नोव्हेंबर (४६ ह.आ.) या कालावधीत केल्यास उत्पादनात १५ टक्के पर्यंत घट आढळून आली आहे

५ मका आणि तूर आंतरपिक पद्धतीमध्ये अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकती करिता, मका व तुरीची ६:१ आंतरपीक पद्धतीमध्ये पेरणी करून १८०:९०:९० नत्र:स्फुरद:पालाश किलो प्रति हेक्टरी खताची मात्रा देण्याची शिफारस करण्यात येते.

६ कोरडवाहू कपाशीचे अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकतीसाठी कपाशी पिकाची लागवड रुंद वरंबा व सरी पध्दतीने पावसात खंड पडल्यास सालीसिलिक आम्लाची १०० पीपीएम या प्रमाणात एक फवारणी करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

७ पूर्व विदर्भात अधिक उत्पादन आणि आर्थिक मिळकती करिता कमी कालावधीच्या खरीप धानाची कापणी केल्या नंतर रब्बी हंगामान शून्य मशागत तंत्रज्ञानाने हरभरा पिक लागवड करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

८ सोयाबीन पिकाच्या नियमित हंगामा व्यतिरिक्त केवळ बिजोत्पादनाकरिता (खरीप हंगामामधील उत्पादनाच्या तुलनेत ३० टक्के घट ग्राह्य धरून) सोयाबीनची पेरणी २६ नोव्हेंबर ते ०२ डिसेंबर या कालावधीत (४८ वा ह.आ.) करण्याची शिफारस करण्यात येते.

९ पूर्व विदर्भात जवस पिकाच्या अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकतीकरीता रुंद वरंबा सरी पध्दतीने पेरणी १२–२५ नोव्हेंबर दरम्यान (४६ ते ४७ व्या हवामान आठवड्यात) करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

१० भूईमुगातील तणांचे प्रभावी व्यवस्थापन, अधिक उत्पादन आणि आथिर्क फायद्यासाठी पेरणी नंतर उगवणपूर्व डायक्लोसुलम ८४ टक्के डब्लूडीजी २६ ग्राम क्रियाशील घटक प्रती हेक्टर (व्यापारी घटक– ३० ग्राम/हेक्टर) आणि त्यानंतर २५ दिवसांनी उगवणपश्चात प्रोपॅक्विझाफोप २.५ टक्के अ ईम्याझीथायपर ३.७५ टक्के एमइ १२५ ग्रॅम क्रियाशील घटक प्रती हेक्टर (व्यापारी घटक– २.० लिटर/हेक्टर)

किंवा

उगवणपूर्व डायक्लोसुलम ८४ टक्के डब्लूडीजी २६ ग्राम क्रियाशील घटक प्रती हेक्टर (व्यापारी घटक–३० ग्राम/हेक्टर) आणि त्यानंतर २५ दिवसांनी उगवणपश्चात क्विझालोफोप ७.५ टक्के अ ईम्याझीथायपर १५ टक्के इसी ९८.४३ ग्रॅम क्रियाशील घटक प्रती हेक्टर (व्यापारी घटक–४३७.५ मिली/हेक्टर) प्रत्येकी ५०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

२ मृद विज्ञान

११ पूर्णा खोऱ्यातील खारपाण पट्ट्यामध्ये बीटी कपाशीचे अधिक उत्पादन,आर्थिक मिळकत आणी जमिनीची सुपीकता सुधारण्याकरिता शिफारसीत खत (९०:४५:४५ नत्र, स्फुरद आणि पालाश किलो प्रति हेक्टरी) मात्रे सोबत ३०० किलो नैसर्गिक जिओलाईट प्रती हेक्टर देण्याची शिफारस करण्यात येते.

१२ मध्यम खोल काळ्या जमिनीत सुर्यफुलाचे अधिक ऊत्पादन, आर्थिक मिळकत आणि गुणवत्तेकरिता, तसेच जमिनीची सुपिकता वाढविण्याकरिता २.२५ टन प्रती हेक्टरी पालाशचा स्त्रोत म्हणुन बायोमॉस ब्रिकेट राख सोबत शिफारशित खत मात्रा ८० किलो नत्र, ६० किलो स्फुरद प्रती हेक्टरी देण्याची शिफारस करण्यात येते.

१३ विदर्भातील केळी पिकात अन्नद्रव्यांचा संतुलीत वापर आणि अधिक उत्पादनाकरीता माती आणि पानांमधील पोषक अन्नद्रव्यांच्या कमतरतेचे निदान करुन तक्ता क्र. १ व तक्ता क्र. २ मधील ड्रीस मानकांचा वापर करून खत मात्रेत बदल करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे. त्यानुसार प्राथमिक पोषक अन्नद्रव्यांच्या शिफारशीत खत मात्रांमध्ये ड्रीस मानकांच्या वर्गवारीनुसार पुढीलप्रमाणे बदल करावेत: अत्यंत कमी / कमतरता श्रेणीत ५०% अधिक, कमी २५% अधिक, इष्टतम कोणताही बदल नाही, भरपूर २५% कमी आणि अत्यंत भरपूर ५०% कमी. तसेच जास्त नकारात्मक ड्रीस निर्देशांक असणारी दुय्यम आणि सूक्ष्म अन्नद्रव्ये शिफारशीत मात्रेत द्यावीत.

तक्ता १. विदर्भ विभागाकरिता केळी पिकाखालील मृदेच्या सुपीकतेसाठी ड्रीस पद्धतीने विकसित केलेली नवीन मानके

मृदेचे गुणधर्म (एकक)	अत्यंत कमी (पेक्षा कमी)	कमी	इष्टतम	भरपुर	अतिशय भरपूर (पेक्षा जास्त)
सामू	७.१२	७.१३–७.४७	७.४८–८.१७	८.१८–८.५२	८.५३
क्षारता (डेसी साय / मी.)	०.०६	०.०७–०.११	०.१२–०.४३	०.४४–०.५९	०.६०
सेंद्रीय कर्ब (ग्राम/किलो)	३.३४	३.३५–४.९७	४.९८–८.२४	८.२५–९.८८	९.८९
मुक्त चुनखडी (टक्के)	२.०२	२.०३–४.०३	४.०४–१४.५५	१४.५६–१९.८१	१९.८२
उपलब्ध नत्र (किलो/हे)	१५०.००	१५१–१९४	१९५–२८२	२८३–३२७	३२८
उपलब्ध स्फुरद (P) (किलो/हे)	७.००	८–१३	१४–४८	४९–६५	६६
उपलब्ध पालाश (K) (किलो /हे)	२६८.००	२६९–४५३	४५४–८२४	८२५–१००९	१०१०
कॅल्शीयम (सी मोल) (पीअ)/किलो/हे)	१२.४५	१२.४६–२१.१४	२१.१५–३८.५२	३८.५३–४७.२	४७.२१
मॅग्नेशियम (सी मोल) (पीअ)/किलो/हे)	२.०५	२.०६–४.१	४.११–२४.५८	२४.५९–३४.८२	३४.८३
गंधक (मिलीग्राम/किलो)	४.६४	४.६५–९.२८	९.२९–३२.९	३२.९१–४४.७१	४४.७२
लोह (पीपीएम)	०.७४	०.७५–१.४७	१.४८–१४.१५	१४.१६–२०.४८	२०.४९
मंगल (पीपीएम)	१.६३	१.६४–३.२५	३.२६–१७.५९	१७.६–२४.७६	२४.७७
तांबे (पीपीएम)	०.६०	०.६१–१.२	१.२१–४.८७	४.८८–६.७१	६.७२
जस्त (पीपीएम)	०.१३	०.१४–०.२६	०.२७–०.९८	०.९९–१.३४	१.३५
उत्पादन (टन/हे	७४.००	७५–८६	८७–१०९	११०–१२०	१२०

तक्ता २. विदर्भ विभागाकरिता केळी पिकाच्या पानांमधील अन्नद्रव्यांच्या प्रमाणानुसार ड्रीस पद्धतीने तयार केलेली नवीन मानके

पानांमधील अन्नद्रव्य (एकक)	कमतरता असलेले (पेक्षा कमी)	कमी	इष्टतम	भरपूर	खूप जास्त (पेक्षा जास्त)
नत्र (टक्के)	१.६९	१.७ – २.३७	२.३८ – ३.७४	३.७५ – ४.४२	४.४३
स्फुरद (टक्के)	०.११	०.१२ – ०.२२	०.२३ – ०.४३	०.४४ – ०.५४	०.५५
पालाश (टक्के)	२.४५	२.४६ – ३.५६	३.५७ – ५.७६	५.७७ – ६.८६	६.८७
कॅल्शियम (टक्के)	०.३४	०.३५ – ०.६८	०.६९ – २.४९	२.५ – ३.३९	३.४०
मॅग्नेशियम (टक्के)	०.४१	०.४२ – ०.६१	०.६२ १.००	१.०१ – १.२०	१.२१
गंधक (टक्के)	०.१५	०.१६ – ०.३१	०.३२ – ०.६४	०.६५ – ०.८०	०.८१
लोह (पीपीएम)	९८.००	९९ – १५९	१६० – २८२	२८३ – ३४३	३४४
मंगल (पीपीएम)	२७३.००	२७४ – ५४७	५४८ – १७९६	१७९७ – २४२१	२४२२
तांबे (पीपीएम)	२.००	२.०१ – ३.९९	४ – १३.१९	१३.२ – १७.७९	१७.८०
जस्त (पीपीएम)	५.७९	५.८ – १९.७९	१९.८ – ४७.७८	४७.७९ – ६१.७७	६१.७८
उत्पादन (टन/ हे)	७४.००	७५ – ८६	८७ – १०९	११० – १२०	१२१

१४ बीटी कपाशीचे अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकती करिता तसेच, जमिनीची सुपीकता वाढविण्यासाठी ७५ टक्के (९०:४५:४५ नत्र, स्फुरद व पालाश कि./हे.) शिफारशीत रासानिक खत मात्रा युरिया व पांढरा पोट्याश ठिबक सिंचनामधून पाच वेळा विभागुण व संपूर्ण स्फुरद पेरणीसोबत देण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

खताचा हप्ता	खताची टक्केवारी	वेळ
१	१० टक्के नत्र व पालाश (९ किलो नत्र + ४.५ किलो पालाश)	पेरणी सोबत
२	२० टक्के नत्र व पालाश (१८ किलो नत्र + ९ किलो पालाश)	पेरणीनंतर २० दिवसांनी
३	२५ टक्के नत्र व पालाश (२२.५ किलो नत्र + ११.२५ किलो पालाश)	पेरणीनंतर ४० दिवसांनी
४	२५ टक्के नत्र व पालाश (२२.५ किलो नत्र + ११.२५ किलो पालाश)	पेरणीनंतर ६० दिवसांनी
५	२० टक्के नत्र व पालाश (१८ किलो नत्र + ९ किलो पालाश)	पेरणीनंतर ८० दिवसांनी

१५ कोरडवाहू बीटी कपाशीचे अधिक उत्पादनासाठी १ टक्के पंदेकृवि सूक्ष्म ग्रेड XI, शिफारशीत खत मात्रेसोबत पेरणी नंतर फवारणीद्वारे ४५ व ६० दिवसानंतर देण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

१६ जस्त व लोहाची कमतरता असलेल्या जमिनीमध्ये उन्हाळी भुईमुगाचे अधिक उत्पादन, आर्थिक मिळकत आणि जमिनीची सुपीकता सुधारण्याकरीता शिफारशीत खत मात्रे सोबत (२५:५०:३० किलो प्रति हेक्टर नत्र, स्फुरद आणि पालाश) चिलेटेड सुक्ष्म अन्नद्रव्ये झिंक ईडीटीए व लोह ईडीडीएचए प्रत्येकी १.५ किलो प्रति हेक्टर जमिनीतून पेरणीच्या वेळी आणि चिलेटेड झिंक ईडीटीए ०.५ टक्के व लोह ईडीडीएचए १.० टक्के पेरणी नंतर ३५ आणि ६५ दिवसांनी फवारणीद्वारे देण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

१७ जस्ताची कमतरता असलेल्या जमिनीमध्ये गहु पिकाचे अधिक उत्पादन, आर्थिक मिळकत आणि जमिनीची सुपीकता सुधारण्याकरीता शिफारशीत खत मात्रे सोबत झिंक सल्फेट १५ किलो किंवा झिंक ईडीटीए १.५ किलो प्रति हेक्टर जमिनीतून पेरणीच्या वेळी देण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

१८ कोरडवाहू सेंद्रीय कपाशीची खोल काळ्या जमिनीमध्ये शाश्वत उत्पादनाकरीता ५० टक्के नत्र शेणखताद्वारे (६ टन/हेक्टरी) किंवा गांडुळ खताद्वारे १.५ टन /हेक्टर अ ५० टक्के नत्र गिरीपुष्पाच्या पाल्याद्वारे (४ टन/हेक्टर) फॉस्फोकंपोस्ट–फॉस्फेट समृध्द सेंद्रिय खत (१९० को/हे.) देण्याची शिफारस करण्यात येते.

क) उद्यानविद्या

१. फळशास्त्र

१९ अंबिया बहारात फळधारणा टाळण्याकरिता आणि येणाऱ्या मृग बहारामध्ये अधिक उत्पादन आणि आर्थिक फायद्यासाठी संत्रा पिकात अंबिया बहारात फळधारणा होत असताना एन.ए.ए. ३०० पीपीएम संजीवक फवारण्याची शिफारस विदर्भ विभागाकरिता करण्यात येत आहे.

२० विदर्भातील वायबारग्रस्त भागातील संत्रा फळपिकातील वायबार विकृती कमी करण्याकरिता प्रतिझाड खालीलप्रमाणे व्यवस्थापनाची शिफारस करण्यात येते.

१. संत्रा फळपिकाचा ताण तोडतेवेळी (जानेवरी महिन्यात) ३०० ग्रॅम नत्र अ १५० ग्रॅम स्फुरद अ १५० ग्रॅम पालाश अ १५० पीपीएम ह्युमिक ॲसिड अ ५ किलोग्रॅम अर्क सुक्ष्मजीव संघ प्रति एकर (जमिनीतून द्यावा.)

२. पहिली खताची मात्रा दिल्यानंतर १ महिन्याने (फेब्रुवारी महिन्यात) ३०० ग्रॅम नत्र अ १५० ग्रॅम स्फुरद अ १५० ग्रॅम पालाश द्यावे.

३. पहिली खताची मात्रा दिल्यानंतर २ महिन्याने (मार्च महिन्यात) ३०० ग्रॅम नत्र अ सुक्ष्म अन्नद्रव्य (तांबे, लोह, मंगल आणि जस्त) ची ०.२ टक्के फवारणी करावी.

४. एप्रिल – मे महिन्यात एन.ए.ए. संजीवकाची (१० पीपीएम) फवारणी करावी.

५. जुन – जुलै महिन्यात निंबोळी अर्क ५ टक्के अ २,४–डी या संजीवकाची (१० पीपीएम) फवारणी करावी.

६. ऑगस्ट – सप्टेंबर महिन्यात प्रॉपरगाईड ५७ ईसी ०.२ टक्के अ १ टक्का पोटॅशिअम नायट्रेटची फवारणी करावी.

७. जिवामृत १० लीटर प्रति झाड, १५ दिवसांच्या अंतराने, सुरुवातीपासून ७ वेळा द्यावे. (जानेवारी एप्रिल)

२. भाजीपालाशास्त्र

२१ सेंद्रिय मेथी बियाणाच्या अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकतीसाठी, व्हर्मिकंपोस्ट ३.० टन किंवा शेणखत ६ टन किंवा समृद्ध कंपोस्ट ३.५ टन प्रति हेक्टरी अ रायझोबियम व पीएसबी या जैविक खतांची बीज प्रक्रिया (प्रत्येकी १०मि.ली/किलो ग्रॅम बियाणे) करण्याची शिफारस करण्यात येते.

२२ सेंद्रिय पालक बियाणाच्या अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकतीसाठी, व्हर्मिकंपोस्ट ७.४० टन किंवा शेणखत १५.५ टन किंवा समृद्ध कंपोस्ट ९.० टन प्रति हेक्टरी अ अझाटोबॅक्टर व पीएसबी या जैविक खतांची बीजप्रक्रिया (प्रत्येकी १० मि.ली/ किलो ग्रॅम बियाणे) करण्याची शिफारस करण्यात येते.

२३ हळदीचे अधिक उत्पादन व आर्थिक मिळकतीसाठी,शिफारसीत लागवड तंत्रज्ञानासह हळदीचे कांडी बेणे जीब्रेलिक ऍसिड (जी.ए. ३) १०० पीपीएमच्या द्रावणामध्ये ३० मिनिटे बुडवुन लागवड करण्याची तसेच लागवडीनंतर ६० व ९० दिवसांनी सायकोसील या संजीवकाची २५० पीपीएम फवारण्याची शिफारस विदर्भ विभागासाठी करण्यात येते.

२४ उच्च प्रतीची बीटरुट पावडर तयार करण्यासाठी बीटरुटच्या ३ मि.मी जाडीच्या चकत्यांना ३ मिनिट वाफवण्याची पूर्वप्रक्रिया करुन कॅबिनेट ट्रे ड्रायर मध्ये ५० अंश सेल्सिअस तापमानावर १२ तास वाळविण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३. पुष्पशास्त्र

२५ स्पायडर लिलीच्या चांगल्या शाखीय वाढीसाठी तसेच फुलांच्या व कंदांच्या अधिक उत्पादनाकरीता २५० किलो नत्र, १०० किलो स्फुरद आणि १०० किलो पालाश प्रति हेक्टरी प्रति वर्ष चार समान भागात विभागून देण्याची शिफारस करण्यात येते. यापैकी पहिला हप्ता पानांच्या कापणीनंतर व उर्वरीत मात्रा पानांच्या कापणीनंतर प्रत्येकी तीन महिन्यानंतर देण्याची शिफारस करण्यात येते.

- जून महिन्याच्या पहिल्या पंधरवाडयात – पानांच्या कापणीनंतर – ६२.५०:२५:२५ किलो नत्र : स्फुरद : पालाश प्रति हेक्टरी
- पानांच्या कापणीनंतर (९०, १८० आणि २७० दिवसांनी) ६२.५०:२५ :२५ किलो नत्र : स्फुरद : पालाश प्रति हेक्टरी

२६ क्रोटॉनच्या व्यापारीदृष्ट्या अभिवृध्दीकरिता पक्व छाटकलमांना इंडॉन ब्युटेरिक ॲसिडच्या ४०० पीपीएम तिव्रतेच्या द्रावणात ५ मिनिटे बुडवुन लावण्याची शिफारस करण्यात येते.

४. वनशेती

२७ बांबुपासुन उच्च उष्मांक मूल्याच्या ऊर्जेच्या कांडया (पेलेट्स) तयार करण्यासाठी १० टक्के मोह ढेप अ साल ढेप समप्रमाणात बंधक म्हणून मिसळण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

ड) पशुविज्ञान व दुग्धशास्त्र

२८ उत्तम प्रतीचे पनीर निवळी (व्हे) पेय बनविण्यासाठी १५% डाळींब रस, ०.५% आद्रक रस, ०.३% बीटरुट रस व ८% साखर पनीर निवळी (व्हे) मध्ये मिसळविण्याची शिफारस करण्यात येते.

ई) पिक संरक्षण

१. वनस्पती रोगशास्त्र

२९ फायटोप्थोरा जनीत मुळकुज रोगास सर्वात कमी बळी पडणारा तसेच जारव्हा मुळांच्या कुजण्याचे आणि पानगळचे प्रमाण कमी आणि फायटोप्थोरा बिजाणू घनता संख्या कमी आढळल्याने रोपवाटिकेत अलेमो (सिट्रस मायक्रोफिला) खुंट वृक्ष फायटोप्थोरा मुळ कुज रोगास सहनशील म्हणून शिफारस करण्यात येत आहे.

३० लिंबू फळपिकावरील काळी बुरशी (कोळशी) रोगाच्या प्रभावी व्यवस्थापनासाठी पानांवर काळे बुरशीचे डाग दिसताच १५ दिवसांच्या अंतराने मिनरल ऑइल मायक्रोइमल्शन ॲडजुव्हंटची ५ मिली प्रति लिटर पाण्यात मिसळून दोन फवारण्या करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३१ लिंबुवर्गीय फळपिकावरील काळया माशीसाठी प्रभावी रोगजनक बुरशी म्हणून हायपोक्रेला रॅसिबोर्स्की (ॲशेरसोनिया) बुरशी शिफारसीत करण्यात येते.

२. किटकशास्त्र

३२ नागपुरी संत्राच्या आंबिया बहारातील फळ गळतीस कारणीभूत ठरणाऱ्या किडींच्या म्हणजेच (सायट्रस सायला, फळ माशी आणि रस शोषक करणारा पंतग) यांच्या प्रभावी व्यवस्थापनाकरिता तसेच अधिक फलोत्पादन व आर्थिक मिळकतीसाठी खालील पीक संरक्षण संचांचा अवलंब करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

पिक संरक्षण संच

महिना	शिफारस
जून–जुलै	• जूनच्या पहिल्या आठवड्यात प्रती एकरी ३० पिवळे चिकट सापळे जमीनीपासुन २ मीटर उंचीवर लावणे. (फळे काढणीपर्यंत मासिक आंतराणे सापळे बदलणे) • नविन नवतीवर किंवा जूनच्या पहिल्या आठवडयात कडु लिंबाचे तेल १०० मिली (१ टक्का) प्रती १० लिटर पाण्यात डिटर्जंट पावडरसह मिसळुन फवारणी करावी. • जुलैच्या पहिल्या आठवडयात इमिडाक्लोप्रिड १७.८ टक्के एस.एल. या किटकनाशकाची ५ मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळुन फवाणी करावी.
ऑगस्ट–सप्टेंबर	• ऑगस्टच्या पहिल्या आठवडयात कडुलिंबाचे तेल १०० मिली (१ टक्का) प्रती १० लिटर पाण्यात डिटर्जंट पावडरसह मिसळुन फवारणी करावी. • सप्टेंबरच्या पहिल्या आठवडयात थायमेथोक्साम २५ टक्के डब्ल्यु जी या किटकनाशकाची ३ ग्रॅम प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळुन फवारणी करावी. • सप्टेंबराच्या दुसऱ्या आठवड्यापासुन रात्रीच्या वेळी पंतगांना आकर्षीत करण्यासाठी मॅलेथीऑन ५० टक्के ईसी १० मिली अ १०० ग्रॅम गुळ अ १०० मिली संत्र्यांच रस अ ९०० मिली पाणी हे विषारी आमिष दोन बॉटल प्रती २५ ते ३० झाडासाठी) वापरून त्यावर ६० वॅटचा बल्ब लावावा.
ऑक्टोबर–नोव्हेंबर	• ऑक्टोबरच्या पहिल्या आठवडयात मिथाइल युजेनॉल सापळे २० प्रति हेक्टर या प्रमाणात लावावेत (दर १५ ते २० दिवसांच्या अंतराने ल्युर बदलावी). • ऑक्टोबरच्या पहिल्या आठवड्यात करंज तेल २० मिली (२ टक्के)प्रति लिटर पाण्यात डिटर्जेंट पावडरसह मिसळून फवारणी करावी.

किंवा

महिना	शिफारस
जून–जुलै	• जूनच्या पहिल्या आठवड्?यात किंवा नवीन नवतीवर आल्यावर करंज तेल २० मिली (२ टक्के) प्रति लिटर पाण्यात डिटर्जेंट पावडरसह मिसळून फवारणी करावी. • जुलैच्या पहिल्या आठवड्?यात थायामेथोक्सम २५ डब्ल्यू जी ३ ग्रॅम प्रति लिटर पाणी याप्रमाणात मिसळुन फवारणी करावी.
ऑगस्ट–सप्टेंबर	• ऑगस्टच्या पहिल्या आठवड्?यात इमिडाक्लोप्रिड १७.८ टक्के एस एल या किटकनाशकाची ५ मिली प्रति १० लिटर पाणी याप्रमाणात फवारणी करावी. • ऑगस्टच्या पहिल्या आठवड्यात मिथाइल युजेनॉल सापळे २० प्रति हेक्टर या प्रमाणात लावावेत (दर १५ ते २० दिवसांच्या अंतराने ल्युर बदलावी) • सप्टेंबरच्या पहिल्या आठवड्?यात थायामेथोक्सम २५ टक्के डब्ल्यू जी या किटकनाशकाची ३ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाणी याप्रमाणात मिसळुन फवारणी करावी. • रस शोषक पतंगाच्या प्रौढांना दूर ठेवण्यासाठी बागांमध्ये सप्टेंबरच्या पहिल्या आठवड्यापासून ते फळे काढणीपर्यत रोज संध्याकाळी उशिरापर्यत धूर करावा.
ऑक्टोबर–नोव्हेंबर	• ऑक्टोबरच्या पहिल्या आठवड्यापासून आठवड्याच्या अंतराने नियमितपणे झाडांखाली पडलेले फळे वेचून ते नष्ट करावेत. • ऑक्टोबरच्या पहिल्या आठवड्यात कडुलिंबाचे तेल १०० मिली (१ टक्का) प्रति १० लिटर पाण्यात (१ टक्के) डिटर्जट पावडरसह मिसळून फवारणी करावी.

३३ कांदा पिकावरील फुलकिडीच्या प्रभावी व्यवस्थापनाकरिता तसेच अधिक उत्पादन व वाढीव आर्थिक मिळकती करिता पुढील पीक संरक्षण संचाचा अवलंब करण्याची शिफारस करण्यात येते.

- लागवडीनंतर २० दिवसांनी पिवळे व निळे चिकट सापळे (प्रत्येकी ५ प्रती एकर) लावावे.
- लागवडीनंतर ४० दिवसांनी नीम तेल ३०० पिपिम ३०० मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडीनंतर ५५ दिवसांनी व्हर्टिसिलीम लेकॅनी ३ टक्के ए एस ५० ग्रॅम प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडीानंतर ७० दिवसांनी डेल्टामेथ्रीन ११ टक्के ईसी ३ मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडीरनंतर ८५ दिवसांनी फिप्रोनील ८० टक्के डब्ल्यू जी १.५ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी

किंवा

- लागवडीनंतर ४० दिवसांनी लाम्बडा सायहॅबोथ्रीन ५ टक्के ईसी १० मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडींनतर ५५दिवसांनी डायमेथोएट ३० टक्के ईसी १३.२ मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडीनंतर ७० दिवसांनी डेल्टामेथ्रीन ११ टक्के ईसी ३ मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.
- लागवडीनंतर ८५ दिवसांनी फिप्रोनील ८० टक्के डब्ल्युजी १.५ ग्रॅम प्रती लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी.

३४ मिरची, वांगी व टोमॅटो या पिकांवरील रस शोषण करणाऱ्या किडींच्या प्रभावी व्यवस्थापनाकरिता या पिकांची पुर्नलागवड करताना जमिनीवर ३० मायक्रॉन पॉलिथिन (सिल्वर) आच्छादनाचा वापर करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३५ हरभऱ्यावरील घाटेअळीच्या प्रभावी व्यवस्थापनाकरिता तसेच अधिक आर्थिक मिळकती करिता हरभरा पिक ५० टक्के फुलोऱ्यात असतांना, इमामेक्टीन बेनझोएट ५ एस.जी. ४.४ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाण्यात व नंतर मिश्र किटकनाशकाची १५ दिवसांनी नोवेलूरान ५.२५ टक्के इन्डोक्झाकार्ब ४.५० एस.सी. हे मिश्र किटकनाशक १६.५ मि.ली. प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३६ जवसावरील गादमाशीच्या व्यवस्थापनासाठी व अधिक आर्थिक मिळकतीकरिता रोजूकॉन पद्धतीने (तीन भाग वनस्पतीजन्य घटक एक भाग गूळ अ दहा भाग पाण्याचे मिश्रण तीन महिने आंबवण्याची प्रक्रिया) तयार केलेल्या पीडीकेव्ही दशपर्णी अर्काची (कडुलिंबाची पाने ५ भाग अ घाणेरी, करंज, कन्हेर, एरंडी, गुळवेल, सीताफळ, ख्रई, पपई आणि निरगुडीचा पाला प्रत्येकी २ भाग) किंवा निंबोळी बियांच्या अर्काची ३०० मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून कळी अवस्थेपासून दहा दिवसाच्या अंतराने दोन फवारण्या करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३७ उन्हाळी भुईमूग पिकावरील फुलकिडे व तुडतुडे या किडीचे प्रभावी व्यवस्थापन करण्याकरीता व अधिक आर्थिक मिळकती करिता १५ दिवसांनी निंबोळी अर्क ५ टक्के आणि ३० दिवसांनी क्विनॉलफॉस २५ टक्के प्रवाही २८ मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

३८ संत्र्यावरील काळ्या माशीच्या जैविक व्यवस्थापनासाठी प्रादुर्भाव दिसून येताच परभक्षी बुरशी आस्चरसोनिया अलिरोडस (*Aschersonia aleyrodis*) २० मिली (Fv १.५ x १०^{6} spore/ml) प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात १५ दिवसांच्या अंतराने दोन फवारण्या केल्यानंतर संत्रा पिकावरील काळया माशीच्या व्यवस्थापनासाठी प्रभावी दिसून आले.

३९ मिरची पिकावरील फुलकिडे व कोळी या किडींचे प्रभावी व्यवस्थापण तसेच अधिक उत्पादन व निव्वळ नफा मिळण्यासाठी खालील पिक संरक्षण संच व्यवस्थापनासाठी प्रभावी दिसून आले.

- लागवडीनंतर १५ दिवसांनी सकाळच्या वेळेस एरंडी तेल युक्त पांढरा सुती कापड (६ x २ मी) मिरची पिकावरून फिरविणे अधिक निळया व पिवळ्या रंगाचे चिकट सापळे प्रति एकरी ४० या प्रमाणात उभारणे तसेच निंबोळी तेल ३ टक्के अधिक प्रोपरगाईट ५७ ई.सी. ३० मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.
- लागवडीनंतर ३० दिवसांनी इमामेक्टीन बेझोएट ०.५ टक्के एस. जी. ४ ग्रॅम अधिक प्रोपरगाईट ५७ ई.सी. ३० मिली प्रती १० लीटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.
- लागवडीनंतर ४५ दिवसांनी बायोईनाकुलंट (व्हर्टिसीलीयम लेक्यानी + मेटॅरायझीयम अंनिसोप्ली + बिव्हेरीया बेंसीयाना) या जैविक घटकाची ४० मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळूण फवारणी करावी.
- लागवडीनंतर ६० दिवसांनी सकाळच्या वेळेस एरंडी तेल युक्त पांढरा सुती कापड (६ मी x २ मी) मिरची पिकावरून फिरवून अधिक निळ्या व पिवळ्या रंगाचे चिकट सापळे ४० प्रति एकरी या प्रमाणात तसेच निंबोळी तेल ३ टक्के अधिक प्रोपरगाईट ५७ ई.सी. ३० मिली प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

- लागवडीनंतर ७५ दिवसांनी फ्लूबेन्डामाईड १९.९२ टक्के अ थायक्लोप्रीड १९.९२ टक्के ५ मिली या मिश्र किटकनाशकाची प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

फ) कृषि अभियांत्रिकी

१. मृद व जल संधारण अभियांत्रिकी

४० शेततळ्यातील पाण्याचा पाझर (Seepage and Percolation) मोजण्याकरीता पं.दे.कृ.वि. विकसित सिपेज मीटरची शिफारस करण्यात येते.

४१ शेततळयातील पाण्याचा बाष्पीभवन आणि पाझर (सिपेज/परकोलेशन) मुळे होणारा ऱ्हास मोजण्या करिता पंदेकृवि विकसित आयओटी आधारित संयंत्र ९८ टक्के अचुकतेने शेततळ्यातील पाण्याच्या सिंचनासाठी नियोजन करण्याकरीता वापरण्याची शिफारस करण्यात येते.

४२ विदर्भातील पुर्णा नदीच्या खोऱ्यातील खारपाण पट्ट्यात कापुस, तुर आणि हरभरा यांचे जास्त उत्पादन ?मिळवण्यासाठी ७०:३० या प्रमाणात (शेततळ्यातील पाणी व भुगर्भातील क्षारयुक्त पाणी) सिंचनाकरीता एकत्रित वापर करावा अशी शिफारस करण्यात येते.

२. सिंचन व निचरा अभियांत्रिकी

४३ १.कापूस पिकाची पाण्याची गरज निश्चित करण्याकरीता तक्त्यातील नमूद केलेल्या पीक गुणांकांची शिफारस करण्यात येते.

पेरणी पासुनचा आठवडा	पीक गुणांक	पेरणी पासुनचा आठवडा	पीक गुणांक
१	०.५४	१३	१.१९
२	०.५७	१४	१.२०
३	०.६२	१५	१.१९
४	०.६८	१६	१.१७
५	०.७५	१७	१.१३
६	०.८३	१८	१.०८
७	०.९०	१९	१.०२
८	०.९७	२०	०.९५
९	१.०४	२१	०.८६
१०	१.०९	२२	०.७९
११	१.१४	२३	०.७१
१२	१.१७	२४	०.६२

वरील तक्त्याला पर्याय म्हणून खालील सूत्राची शिफारस करण्यात येत आहे.

य = ५.९६६१(ट/ठ)४ –१४.११५(ट/ठ)३ + ८.३४५२(ट/ठ)२ + ०.१००३(ट/ठ)

+ ०.५२८५

य – पीक गुणांक

ट – पेरणीपासून दिवस

ठ – पीक कालावधी

४४ तूर पिकाची पाण्याची गरज निश्चित करण्याकरीता तक्त्यातील नमूद केलेल्या पीक गुणांकांची शिफारस करण्यात येते.

पेरणी पासुनचा आठवडा	पीक गुणांक	पेरणी पासुनचा आठवडा	पीक गुणांक
१	०.५४	१४	१.१५
२	०.५६	१५	१.१६
३	०.५९	१६	१.१६
४	०.६४	१७	१.१५
५	०.७०	१८	१.१३
६	०.७६	१९	१.१०
७	०.८२	२०	१.०५
८	०.८८	२१	१.००
९	०.९४	२२	०.९४
१०	१.००	२३	०.८७
११	१.०५	२४	०.७९
१२	१.०९	२५	०.७२
१३	१.१३	२६	०.६४

वरील तक्त्याला पर्याय म्हणून खालील सूत्राची शिफारस करण्यात येत आहे.

य = ५.३४६७(ट/ठ)४ –१३.२५३(ट/ठ)३ + ८.३८८५(ट/ठ)२ + ०.३८९९(ट/ठ) + ०.५४७६

य – पीक गुणांक

ट – पेरणीपासून दिवस

ठ – पीक कालावधी

४५ नागपूर संत्र्यांच्या ६ मी X ३ मी अंतराच्या घनलागवडीमध्ये पूर्ण वाढ झालेल्या, अधिक उत्पादन व दर्जेदार फळे मिळण्याकरीता तसेच अधिक आर्थिक मिळकती करीता पाण्यात विरघळणाऱ्या खतांची मात्रा ६६३–२२०–३३० (नत्र–स्फुरद–पालाश, ग्रॅम/झाड) म्हणजेच ३६८–१२२–१८३ (नत्र–स्फुरद–पालाश, किलो/हें), ठिबक सिंचनाव्दारे देण्याची शिफारस करण्यात येते. हि खते खालील दिलेल्या वेळापत्रकाप्रमाणे १८ वेळा विभागुन १४ दिवसांच्या अंतराने देण्यात यावी.

फर्टीगेशनसाठी विभाजीत वेळापत्रक :

अ. क्र	अवस्था	दिवसांची संख्या	विभागणींची संख्या	विभागणी क्र.	ठिबक सिंचनाव्दारे देण्यात येणाऱ्या पाण्यात विरघळणाऱ्या खतांची मात्रा					
					नत्र		स्फुरद		पालाश	
					ग्रॅम/झाड	किलो/हे	ग्रॅम/झाड	किलो/हे	ग्रॅम/झाड	किलो/हे
१	बहार	४२	०३	१	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
				२	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
				३	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
२	फळधारणा	४२	०३	४	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
				५	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
				६	५५.२४	३०.६६	२१.९८	१२.२	२७.४८	१५.२५
३	फळवाढीचा टप्पा	१८४	०६	७	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५
				८	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५

			९	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५
			१०	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५
			११	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५
			१२	३८.६७	२१.४६	७.३२	४.०६	१६.४९	९.१५
४	फळवाढीचा टप्पा २८४	०६	१३	१६.५०	९.१६	७.३२	४.०६	१०.९९	६.१
			१४	१६.५०	९.१६	७.३२	४.०६	१०.९९	६.१
			१५	१६.५०	९.१६	७३२	४.०६	१०.९९	६.१
			१६	१६.५०	९.१६	७.३२	४.०६	१०.९९	६.१
			१७	१६.५०	९.१६	७.३२	४.०६	१०.९९	६.१
			१८	१६.५०	९.१६	७.३२	४.०६	१०.९९	६.१
एकुण		**२५२**	**१८**	**६६३**	**३६८**	**२२०**	**१२२**	**३३०**	**१८३**

४६ पश्चिम विदर्भातील मध्यम व काळ्या जमिनीवरील हरभरा पिकाच्या संवेदनशिल अवस्था जसे फुलधारणा व घाटे भरण्याच्या दरम्यान अनुकूल ओलावा टिकविण्यासाठी तुषार सिंचन (४ फुट उंची, ९ ली. प्रती मिनीट., ५०S ओव्हर लॅपींग) संच चार तास चालवावा अशी शिफारस करण्यात येते.

३. नविनीकरण ऊर्जा अभियांत्रिकी

४७ डबल रोलर फ्लॅट डाय प्रकारच्या पॅलेटिंग मशीनद्वारे उत्कृष्ट पेलेट गणुवत्तेसाठी, कापूस व तुर पिकाच्या अवशेषांचा ३०२ टक्के आद्रतेसोबत ४ मीमी आकारापर्यत आणि १० टक्के पायरोलाईज्ड बायोचारचे मिश्रण वापरण्याची शिफारस करण्यात येत आहे.

४. कृषि प्रक्रिया अभियांत्रिकी

४८ पौष्टिक तृणधान्यापासून पंदेकृवि विकसीत ब्रेडस्टीक तयार करण्याच्या प्रक्रीयेमध्ये मशीनची गती ४०० आर. पी. एम. ला पीठ इतर घटकांसोबत १५ मि. मिसळणे व १८०० सें तापमाणावर १५ मिनिटे भाजणे ची शिफारस खालील प्रमाणे दिलेल्या प्राथमिक प्रक्रियासहित करण्यात येत आहे.

अ. वरई आणि बाजरी धान्याचे टरफर काढणे.

ब. नाचणी अंकुरीत करणे

क. ज्वारीला ब्लाचिंग करणे

४९ पौष्टिक तृणधान्यापासून पंदेकृवि विकसीत नानखटाई (? कुकीज) तयार करण्याच्या प्रक्रीयेमध्ये मशीनची गती ४०० आर. पी. एम. ला पीठ इतर घटकांसोबत २० मि. मिसळणे व १८०० सें तापमाणावर २० मिनिटे भाजणेची शिफारस खालील प्रमाणे दिलेल्या प्राथमिक प्रक्रियासहित करण्यात येत आहे.

अ. वरई आणि बाजरी धान्याला अंकुरीत करणे.

ब. नाचणीचे टरपल काढणे

क. ज्वारीला ब्लाचिंग करणे

५० पौष्टिक तृणधान्यापासून पंदेकृवि विकसीत कपकेक तयार करण्याच्या प्रक्रीयेमध्ये मशीनची गती २०० आर. पी. एम. ला पीठ इतर घटकांसोबत १५ मि. मिसळणे व १८०० सें तापमाणावर २५ मिनिटे भाजणे ची शिफारस खालील प्रमाणे दिलेल्या प्राथमिक प्रक्रियासहित करण्यात येत आहे.

अ. बाजरी आणि ज्वारी धान्याला अंकुरीत करणे

ब. नाचणी ला ब्लाचिंग करणे

क. वरईचे टरफल काढणे

५१ पौष्टिक तृणधान्यापासून पंदेकृवि विकसीत टोस्ट तयार करण्याच्या प्रक्रीयेमध्ये मशीनची गती ४०० आर. पी. एम. ला पीठ इतर घटकांसोबत २० मि. मिसळणे व सलग १८०० सें व १६०० सें तापमाणावर २५ आणि २० मिनिटे भाजणेची शिफारस खालील प्रमाणे दिलेल्या प्राथमिक प्रक्रियासहित करण्यात येत आहे.

अ. बाजरी आणि ज्वारी धान्याला ब्लाचिंग करणे

ब. नाचणी धान्याला अंकुरीत करणे

क. वरईचे धान्याचे टरफल काढणे

५२ नागपूरी संत्र्याच्या सालीपासून जास्तीत जास्त पेक्टिन प्राप्त करण्यासाठी पं. दे. कृ. वि. विकसित प्रक्रिया वापरण्याची शिफारस करण्यात येते.

५३ नागपूरी संत्राफळाचे साल काढल्यानंतर फळे उकळत्या पाण्यात ५ मिनिटे ठेऊन रस काढून मॉकटेल तयार करून काचेच्या बाटलीमध्ये ९० दिवसापर्यंत साठवणुक करण्याकरीता कालावधीपर्यत पं. दे. कृ. वि., विकसित मॉकटेल प्रक्रिया तंत्रज्ञानाची शिफारस करण्यात येते.

५. कृषि स्थापत्य अभियांत्रिकी

५४ हिरव्या पानवर्गीय पिकांच्या लागवडीसाठी पंदेकृवि विकसीत हायड्रोपोनिक स्ट्रक्चर (लांबी २५ मी., रुंदी १९.५ मी., उंची ५.५ मी,) वापरण्याची शिफारस करण्यात येते.

वैशीष्ट

NFT पाईपची लांबी ६ मी.

छिद्रांची प्रति पाईप संख्या:३५

चॅनलची संख्या:१८

एकुण छिद्रांची संख्या:६३००

५५ संरक्षित संरचनांमध्ये पर्यावरणीय घटकांचे (तापमान: २२–२५०क, आर्द्रता: ६०–८०ऽ व प्रकाशाची तिव्रता ८०,००० लक्स पेक्षा कमी) निरीक्षण आणि नियंत्रण करण्यासाठी पंदेकृवि विकसीत सेन्सर आधारीत आयओटी उपकरण वापरण्याची शिफारस करण्यात येते.

ग) सामाजिकशास्त्र

१. कृषि विस्तार शिक्षण

५६ अभ्यासानुसार ३१.१८ टक्के कृषि तंत्र विद्यालय पदविकाधारक, दुग्ध व्यवसाय, कुकुट पालन, शेळीपालन, भाजीपाल लागवड आणि गांडूळ खत उत्पादन क्षेत्रातील उद्योजकतेमध्ये आहेत, तर सध्या शिकत असलेल्या विद्यार्थ्यांची प्रमुख रुची कृषि मूल्यवर्धित उत्पादने (८१.२५ %), दुग्ध व्यवसाय (७७.८%), कुकुट पालन (६५.४२%), फळे व भाजीपाला उत्पादन (६२.५०%) आणि शेळीपालन (४६.६७%) यामध्ये दिसून आली. त्यामुळे अशी शिफारस करण्यात येते की, संबंधीत संस्थांनी कृषि तंत्र विद्यालयांमध्ये वरील क्षेत्रांशी संबंधीत अभ्यास मॉडयुल्स स्थापन करुन विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष तांत्रीक प्रशिक्षणाची सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात यावी.

५७ संत्रा पिकातील फळगळती व्यवस्थापन अवलंबनातील तांत्रीक तफावतीचा अभ्यास करताना असे निदर्शनास आले की, पाण्याचे निचरा व्यवस्थापन (५०.८२%), योग्य जमिनीची निवड (७७.९१%), अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (७६.३३ऽ), योग्य कलमांची निवड आणि कीड व रोग व्यवस्थापन (६७.७१%). यामध्ये अधिकतम तांत्रीक तफावत (७१.६७ऽ) आढळून आली.

त्यामुळे संत्रा पिकांमध्ये फळगळतीचे व्यवस्थापन करण्यासाठी, संत्रा उत्पादक शेतकऱ्यांकरीता प्रात्यक्षिक आणि प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजना दरम्यान शिफारशीत पाण्याचे निचरा व्यवस्थान, योग्य जमिनीची निवड, अन्नद्रव्य व्यवस्थापन, योग्य कलमांची निवड त्याचबरोबर कीड व रोग व्यवस्थापन या बाबींवर विस्तार यंत्रणेमार्फत विशेष भर देण्यात यावा अशी शिफारस करण्यात येते.

५८ सोयाबीन पिकामधील अभ्यासात असे आढळून आले की, ५० टक्के सोयाबीन उत्पादक शेतकऱ्यांमध्ये बीज प्रक्रियेबाबतच्या ज्ञानाचा अभाव दिसून आला आणि ४३ टक्के शेतकऱ्यांनी पेरणीपूर्वी बीज प्रक्रिया केली नाही. त्यामुळे अशी शिफारस करण्यात येते की, कृषि विस्तार यंत्राद्वारे शेतकऱ्यांमध्ये बीज प्रक्रियेचे महत्त्व पटवून देण्यासाठी प्रशिक्षणे आयोजित कराण्यात यावी.

५९ डॉ. पंदेकृवि, अकोलाद्वारे दरवर्षी आयोजित कृषि प्रदर्शनीबाबत (ॲग्रोटेक), ८३.३३ टक्के शेतकऱ्यांनी प्रदर्शनी अत्यंत परिणामकारक व आयोजन समाधानकारक असल्याचे मत व्यक्त केले. तसेच या प्रदर्शनीस भेट देणाऱ्या ७५.८३ टक्के शेतकऱ्यांनी त्यांच्या ज्ञानामध्ये भर पडल्याचे नमुद केले आहे. म्हणून अशा प्रकारच्या प्रदर्शनी नियमीतपणे आयोजित करण्यासाठी राज्य शासनाने राज्यातील चारही कृषि विद्यापीठांसाठी स्वतंत्र निधीची तरतूद करावी, अशी शिफारस करण्यात येत आहे.

६० स्थानिक पातळीवर जैविक खते आणि जैविक उत्पादके उपलब्ध नसल्याने त्यांचा वापर हा अत्यंत मर्यादित (३८.०८ टक्के) असल्याची प्रमुख अडचण शेतकऱ्यांनी नमूद केली आहे. त्यामुळे अशी शिफारस करण्यात येते की, शेतकरी उत्पादक संस्था (एफपीओ) आणि विस्तार यंत्रणांनी दर्जेदार जैविक खते आणि जैविक उत्पादके स्थानिक पातळीवर शेतकऱ्यांना उपलब्ध करुन देण्याची व्यवस्था करावी.

६१ धान उत्पादकांच्या उत्पन्नाचे रक्षण करणे, धानावरील कीड व रोगांचे जीवनचक्र खंडीत करणे तसेच उन्हाळी धान पिकाऐवजी पर्यायी पीक घेण्यात येणाऱ्या अडचणी दूर करण्याकरीता विस्तार यंत्रणांनी धोरणात्मक विस्तार नियोजनावर लक्ष केंद्रीत करावे, तसेच कलिंगड, टोमॅटो, वांगी, तीळ, उन्हाळी भुईमूग आणि मूग यांसारख्या अधिक आर्थिक मिळकत देणाऱ्या पिकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी सर्वंकष विस्तार उपक्रम राबविण्यात यावे, अशी शिफारस करण्यात येते.

२. कृषि अर्थशास्त्र

६२ नागपूर संत्रा लागवडी मध्ये इंडो – इस्रायल संत्रा सघन लागवड तंत्रज्ञानाखाली संत्राची उत्पादकता पारंपारिक पध्दीतीपेक्षा १८.४० टन प्रति हेक्टरने वाढली, म्हणजेच २१८ टक्के जास्त आढळून आली. तसेच अतिरिक्त उत्पन्न २५८ टक्क्यांनी वाढले. करीता अशी शिफारस करण्यात येते की, इंडो – इस्रायल संत्रा सघन संत्रा लागवड तंत्रज्ञानाचा प्रभाविपणे प्रचार व प्रसार मोठ्या प्रमाणात शासन स्तरावर विस्तार यंत्रनेमार्फत करण्यात यावा.

६४ उन्हाळी भाज्या जसे की, भेंडी (२.१९), वांगी (१.९३), टोमॅटो (१.८६) आणि मिरची (१.७९) यांचे लाभ–खर्च गुणोत्तर एकापेक्षा जास्त आणि तांत्रीक व आर्थिकदृष्ट्या कार्यक्षम आढळून आले. म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, पूर्व विदर्भातील शेतकऱ्यांचा आर्थिक स्तर उंचाविण्यासाठी विस्तार यंत्रणेमार्फत या उन्हाळी भाज्यांची लागवड करण्यासंदर्भात शेतकऱ्यांना प्रोत्साहित करावे.

६५ पूर्व विदर्भ क्षेत्रात जवस (१.४७) आणि मोहरी (१.४१) पिकांच्या लागवडीचे नफा व खर्चाचे गुणोत्तर प्रमाण एकपेक्षा जास्त आहे. म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, पूर्व विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आर्थिक उन्नतीसाठी विस्तार यंत्रणेमार्फत जवस आणि मोहरी पिकांच्या लागवडीसाठी शेतकऱ्यांना प्रेरीत करावे.

६६ जवस आणि मोहरीच्या तेलाची किमान उत्पादन पातळी (बीईपी) अनुक्रमे १०६७ आणि ४४१ किलो आहे आणि सुरक्षिततेचे प्रमाण अनुक्रमे २२ व १८ टक्के आहे. दोन्ही पिकांच्या प्रक्रिया युनिट फायदेशिर उपक्रम आहेत. म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, पूर्व विदर्भात अशा प्रक्रिया युनिटच्या स्थापनेसाठी सरकारने शेतकऱ्यांना आर्थिक योजना देऊन विस्तार यंत्रणेद्वारे प्ररीत करावे.

६७ संत्रा बागांमध्ये प्रति हेक्टरी फळ गळतीमूळे कमी प्रमाणात मानक कार्यरत पध्दती (एसओपी) वापरणाऱ्यांच्या तुलनेत जास्त प्रमाणात अवलंब करणाऱ्यांच्या संत्रा बागांमध्ये उत्पादकतेत ५१.१४ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. त्याचप्रमाणे एकूण उत्पादन नुकसान आणि आर्थिक नुकसान अनुक्रमे ४९.३३ आणि २१.११ टक्क्यांनी कमी झाले आहे. म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, संत्रा बागांमध्ये फळ गळ टाळण्यासाठी विद्यापीठाने शिफारशीत केलेल्या नियंत्रित मानक कार्यरत पध्दतीचा (एसओपी) व्यापक प्रमाणात अवलंब करण्यासाठी विस्तार यंत्रणेद्वारे नियमितपणे प्रचार आणि प्रसार करावा.

६८ सन २०२३–२४ ते २०२४–२५ या कालावधीत पिकांची घनता ११७ टक्क्यांवरुन १२४ टक्के वाढ झाल्याची आढळून आले, त्याचप्रमाणे शेत तळ्यामुळे हरभरा, करडई आणि गहू या पिकांच्या उत्पादकतेत क्रमशः १.४२ वरुन १२.४६ क्विं/हे, १.८८ वरुन ७.७५ क्विं/हे आणि १५.३२ वरुन १९.३४ क्विं/हे वाढ झाली आहे. म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, बियाणे उत्पन्न वाढीसाठी सिंचन प्रणालीसह शेत तळे उभारण्यासाठी शासनाने शासकीय संस्थेला निधी उपलब्ध करुन द्यावा आणि शेतकऱ्यांना विस्तार यंत्रणांमार्फत शेत तळे उभारण्याकरीता प्रेरित करावे.

६९ भारतात, कांद्याची समतोल किंमत म्हणजेच १९५८ रुपये प्रति क्विंटल (वर्ष २०२४ वर स्थिर) राखण्यासाठी, भारतात दरमहा १४.०७ लाख टनांची आवक असायला हवी. मार्च आणि जून महिन्यात आवक निर्देशांक सर्वाधिक होतो, परंतू किंमत निर्देशांक सर्वात कमी होतो आणि ऑक्टोबर महिन्यात उलट परिस्थिती दिसून येते, जे की मध्यम आवक आणि समतोल किंमतीपासून विचलित होते.

म्हणून अशी शिफारस करण्यात येते की, किंमत स्थिर करण्यासाठी, मार्च आणि जून महिन्यात कांद्याच्या निर्यातीला चालना देण्याची आणि खुल्या बाजारातून नाफेडद्वारे राखीव साठा वाढविण्याची आवश्यकता आहे. या विपरित, ऑक्टोबर महिन्यात कांद्याच्या राखीव साठा मुक्त करण्याची आवश्यकता आहे. किंमतीतील चढउतार नियंत्रित करण्यासाठी सरकारी योजनांद्वारे शेतकऱ्यांना शेतात कांदा साठवणूक केंद्रे / आधूनिक चाळी बांधण्यास प्रोत्साहीत करण्याची आवश्यकता आहे

७० गडचिरोली जिल्ह्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या, धानाच्या आवक आणि किंमतींमध्ये नकारात्मक संबंध आढळून आला तसेच साठवण क्षमता एकुण उत्पादनाच्या फक्त ७ टक्के आहे. करीता अशी शिफारस करण्यात येते की, शासनाने धानाच्या किंमती स्थिर करण्यासाठी, साठवणूक क्षमता वाढवण्यासाठी पुढाकार घ्यावा तसेच शेतकऱ्यांना लहान ते मध्यम आकाराचे गोदाम शासनाने उपलब्ध करुन द्यावे.

सन २०२४–२५ मधील विविध पिकांचे बिजोत्पादन

सन २०२४–२५ या वर्षात विद्यापीठाने ४९४.३१ क्विं. न्युक्लिअर, १७६८२.४३ क्विं. पैदासकार बियाणे, ४१३.७८ क्विं. पयाभुत, १९४५.८८ क्विं. प्रमाणित बियाणे आणि २४७२.८० क्विं. सत्यस्थितीदर्शक बियाणे असे एकूण २३००६.१९ क्विं. बियाण्याचे बिजोत्पादन केले.

अ.क्र.	पिकाचे नाव	न्युक्लीयस	पैदासकार	पायाभूत	प्रमाणित	सत्यस्थिती दर्शक	एकूण
खरीप–२०२४–२५ बियाणे उपलब्धता							
१	सोयाबीन	३२३.६	८४१९.७	२७३.४	०.००	३७.१९	९०५३.९७
२	भुईमुग	१.३७	१३.४०	०.००	०.००	३.००	१७.७७
३	तीळ	०.५७	०.४७	०.००	०.००	१.००	२.०४४
	सुर्यफुल	६.१५	२.०५	०.००	०.००	०.००	८.२०
५	ज्वारी	१.२२	१.५०	०.००	०.००	०.००	२.७२
६	कापूस	०.२३	७.५६	०.००	०.००	२६.००	३३.७९
७	मुग	१.९१	५७.४५	०.००	५६.२३	०.००	११५.५९
८	उडीद	१.७१	१११.५६	०.००	१०७.७३	०.००	२२१.००
९	तूर	१.६१	२८१.९३	०.००	१३२.५६	१२.४०	४२८.५०
१०	बोरू	०.००	०.००	०.००	३.००	२.५७	५.५७
११	धेंचा	०.००	०.००	०.००	०.००	८.८०	८.८०
१२	धान	११.८५	५०६.०५	५०.३६	१५९८.१	८५२.३९	३०१८.८१
१३	मका	०.००	५६.७५	०.००	०.००	०.००	५६.७५
१४	राळा	०.००	७.७५	०.००	०.००	०.००	७.७५
१५	कुटकी	०.००	०.००	०.००	०.००	२.६२	२.६२
१६	रागी	०.००	०.००	०.००	०.००	३.७९	३.७९
१७	भगर	०.००	०.००	०.००	०.००	१.३०	१.३०
१८	भाजीपाला	५.३२	०.३१	०.००	०.००	१०२०.३	१०२५.९३
	एकूण खरीप	**३५५.५**	**९४६६.५**	**३२३.७**	**१८९७.६**	**१९७१.३**	**१४०१४.९०**

रबी–२०२४–२०२५							
१	गहु	२२.५०	२४६.७२	०.००	०.००	६४.००	३३३.२२
२	हरभरा	६७.५०	७३०४.७	९०.००	५.००	१५.३०	७४८२.५
३	करडी	३.००	२५६.४०	०.००	०.००	०.००	२५९.४०
४	जवस	१.६०	६६.२४	०.००	१३.९	८०.००	१६१.७९
५	मोहरी	०.६५	३८.७३	०.००	२७.२	१५.२५	८१.८८
६	ज्वारी	१.१२	१०७.५८	०.००	०.००	०.००	१०८.७०
७	सुर्यफुल	०.००	१.०५	०.००	०.००	०.००	१.०५
८	मका	१.००	२०.००	०.००	०.००	०.००	२१.००
९	कापुस	०.००	०.५०	०.००	०.००	०.००	०.५०
१०.	बोरू	०.००	०.००	०.००	०.००	७.००	७.००
११	लाखोळी	०.००	०.००	०.००	०.००	४.००	४.००
१२	भाजीपाला	८.१२	१०९.२६	०.००	०.००	३०७.००	४२४.४७
	एकूण रबी	१०५.४९	८१५१.२	९०.००	४६.२०	४९२.६४	८८८५.५४
उन्हाळी पिके –२०२४–२०२५							
१	तीळ	०.८०	१२.७०	०.००	२.००	५.५०	२१.००
२	भुईमुग	२४.००	२८.००	०.००	०.००	०.००	५२.००
३	मका	३.००	२४.००	०.००	०.००	०.००	२७.००
४	मुग	१.८४	०.००	०.००	०.००	३.३०	५.१४
५	उडीद	०.६०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.६०
एकूण उन्हाळी		**३०.२४**	**६४.७०**	**०.००**	**२.००**	**८.८०**	**१०५.७४**
एकूण खरीप, रबी व उन्हाळी		**४९१.३१**	**१७६८२.४३**	**४१३.७८**	**१९४५.८८**	**२४७२.८०**	**२३००६.१९**

Externally Funded *Ad-hoc* Research Projects in the University

International Agencies Funded *Ad-hoc* Research Projects

Sr. No.	Title of Research Projects	Name of Nodal officer PI/Co-PI	Funding Agency	Project Cost (Rs. lakh)
1	Appraisal of productivity of cotton and quality of soil under different tillage and organic management systems	Dr. N.M. Konde Principal Investigator Dept of Soil Science	Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Switzerland	24.55
2	Post Graduate Diploma in Organic Management Systems and Certification	Dr.N.M.Konde Co-Course Director	Eco-cert, France and Cotton connect, UK	14.35
3	Agro Advisory Project	Dr. N.M. Konde Co-Principal Investigator	Solidaridad, The Netherlands	26.92
4	Nitrogen dynamics under multiple cropping systems in semi-arid tropics of Central India	Dr. S.D. Jadhao Principal Investigator, Dept of Soil Science	Environmental Defense Fund, USA	60.70
			Total	**126.52**

I. ICAR, DST, DBT and Other Central Government Agencies Funded *Ad-hoc* Research Projects

Sr. No.	Title of Research Project	Name of Nodal Officer / PI/ Co-PI	Funding Agency	Project Cost (Rs. lakh)
1	Demonstration of Drone Technology for Crop Protection in Agriculture	Dr. A.K. Kamble, Department of FPM	ICAR- (ATARI) Pune	18.7
2	Insecticide Resistance Management: Dissemination of pink bollworm management strategies" under centrally sponsored scheme on "NFSM: Commercial Crops	Shri. P. P. Patil, Cotton Research Unit	Ministry of Agriculture and Farmers Welfare, Govt. of India, Krishi Bhavan, New Delhi	28.77
3	ICAR-CRP Project on 'Biofortification in Selected Crops for Nutritional Security'	Dr. V.V. Kalpande, Sorghum Breeder	ICAR, New Delhi	60.44
4	BARC-BRNS Project on "Genetic Improvement of Sorghum (*Sorghum bicolor* (L.) Moench) for Grain Yield and Nutritional Qualities by Integrating Induced Mutations and Hybridization Approaches"	Dr. V.V. Kalpande, Sorghum Breeder	BRNS, Mumbai	25.98
5	ICAR– CRP on Agrobiodiversity, ICAR-NBPGR, New Delhi-National Network Project of ICAR on Sorghum Germplasm Characterization and Evaluation	Dr. V.V. Kalpande, Sorghum Breeder	ICAR-NBPGR, New Delhi	67.00

6	Protection of Plant Varieties and Farmers Rights Authority, New Delhi -DUS Testing Project on Pigeonpea and Safflower	Dr. Amrapali A. Akhare, STRU	ICAR- Protection of Plant Varieties and Farmers Rights Authority, New Delhi	8.82
7	Protection of Plant Varieties and Farmers Rights Authority, New Delhi -DUS Testing Project on Mungbean	Dr. Amrapali A. Akhare, STRU	ICAR- Protection of Plant Varieties and Farmers Rights Authority, New Delhi	8.00
8	Study on Determining Storage Losses of Pulses Stored in Warehouses and to Recommend Norms for Loss/Grain during Long Term Storage	Dr. P. H. Bakane, Research Engineer, AICRP on PHET	Department of Consumer Affairs Ministry of Consumer Affairs, Food and Public distribution, Government of India, through ICAR-CIPHET Ludhiana	89.18
9	Revivial of Sunflower Cultivation	Dr. S. J. Gahukar, Senior Research Scientist	DAC, Indian Council of Agriculture Education and Research New Delhi - Indian Institute of Oilseeds Research, Hyderabad	35.64
10	UTKARSH-PDKV, RKVY - RAFTAAR Agri-Business Incubation Centre (R-ABI) Dr. PDKV, Akola	Dr. S. J. Gahukar, Agri-Business Incubation Centre (R-ABI)	RKVY Division Ministry of Agriculture & Farmers welfare, Govt. of India, New Delhi	659.50
11	Centre of Entrepreneurship Development for IoT in Agriculture at Dr.P.D.K.V. Akola	Dr Suchita V. Gupta (PI), Head Deptt. of Farm Structure	Ministry of Electronics and Information Technology, Govt. of India, New Delhi	1095.00
12	Leveraging Genetic Resources for Accelerated Genetic Improvement of Linseed Using Comprehensive Genomics and Phenotypic Approaches (Genetic improvement of linseed for bud fly tolerance)	Dr. Beena Nair, Linseed Breeder, AICRP on Linseed and Mustard	NBPGR-DBT- New Delhi	112.95
13	Seed hub on linseed	Dr. Beena Nair, Linseed Breeder, AICRP on Linseed and Mustard	Ministry of Agriculture and Farmers Welfare, Govt. of India, Krishi Bhavan, New Delhi	100.00

14	Developing Food-grade Soybean using CRISPR/Cas9 mediated multiplex genome editing BT/PR38279-GET/119/351/2020	Dr. P. V. Jadhav, Associate Professor, Biotechnology Centre	Department of Biotechnology (DBT), GoI, New Delhi	25.17
15	Development of major allergen β-conglycinin free soybean using multiplex genome editing	Dr. P. V. Jadhav, Associate Professor, Biotechnology Centre	Department of Science and Technology (DST-SURE), Ministry of Science and Technology, Government of India, New Delhi	26.80
16	Markers assisted pyramiding of multiple traits contributing food grade quality with enhanced resistance to Macrophominaphaseolina in elite soybean genotype DST/WoS-A/LS/253/2021	Dr. P. V. Jadhav, Associate Professor, Biotechnology Centre	Department of Science and Technology, (DST-WoS-A), Ministry of Science and Technology, Government of India, New Delhi	37.30
17	Accelerated development of Kunitz trypsin inhibitor free soybean genotype with charcoal rot resistance through marker assisted selection	Dr. P. V. Jadhav, Associate Professor, Biotechnology Centre	Department of Bio-Technology (DBT), GoI, New Delhi	42.51
18	Development of nano biocatalyst for the hydrolysis of different lognocellulosic biomass with special reference to the production of bioethanol and other high-value products	Dr. A.P. Ingle, Biotechnology Centre	Science and Engineering Research Board, New Delhi	118.00
19	Centrally sponsored agency scheme on seed spices under MIDH	Dr.V.S. Kale, Deptt. of Veg. Sci.	Directorate of Arecanut and Spices Development, Calicut, Kerala	137.75
20	Climate Adaptive Maize for Stress Vulnerable Agro-ecologies (CAMSA)	Dr. Dinesh Kanwade, In-charge, ARS, Buldhana	Department of Agriculture Welfare,Ministry of Agriculture & Farmers Welfare, Govt. of India	17.17
21	"Enhancing Pigeon pea Production and Productivity in India by promoting high-yielding early maturing varieties and hybrids"	Dr. V L. Gawande, Professor (Ag. Botany) & Senior Scientist	Pigeonpea Network Project of ICRISAT, Hyderabad, under NFSM, Govt. of India	21.00
22	Drone Purchasing and Demonstration	Shri. M.B. Dhole Senior Scientist and Head KVK, Yavatmal	ATARI, Pune	17.50

23	Special Project on Cotton	Shri. M.B. Dhole Senior Scientist and Head KVK, Yavatmal	CICR, Nagpur	49.41
24	Adoption and Use of Biofertilizer viz. Rhizobium, Phosphate solubilizing Bacteria(PSB) Azotobacter and Trichoderma	Dr. J. R. Katore, Senior Scientist and Head KVK, Selsura	NABARD, Pune	4.85
25	Technology Targeting Agro - ecological zones-large scale demonstration of best practices to enhance cotton productivity	Dr. J. R. Katore, Senior Scientist and Head KVK, Selsura	CICR, Nagpur	18.10
			Total	**2825.54**

II. State Govt, CM Fund, DPDC, ATMA& Other State Govt. Agencies Funded *Ad-hoc* Research Projects

Sr. No.	Title of Research Project	Name of Nodal Officer/PI/Co-PI	Funding Agency	Project Cost (Rs. lakh)
1	Establishment of Demonstration Plots to Exhibit Best Cultivation Practices to Farmers in Central Vidarbha region.	Dr. V. M. Ilorkar, AICRP on Agro - forestry, CoA, Nagpur.	Maharashtra Bamboo Development Board, Nagpur	15.00
2	BRTC- Fellowship for Research and Development in Bamboo.	Dr. Vijay M. Ilorkar, AICRP on Agroforestry, CoA Nagpur	Agriculture Department Under Agro-forestry Sub Mission	18.00
3	Centre of Excellence for Cotton	Dr. S. B. Amarshettiwar, Officer In-charge ARS, Ekarjuna	Indo Count Pvt. Ltd. Mumbai & District Mineral Board, Chandrapur	307.92
4	Establishment of centre of excellence for enhancing crop productivity under climate resilience of Vidarbha region.	Dr.T.H.Rathod, Head, Agril. Botany	C.M. Fund Govt. of M.S.	1192.00
5	Strengthening of laboratory facilities for the production tissue culture seedling production of fruit crops of Vidarbha	Dr. D.R Rathod Biotechnology Centre, Department of Agricultural Botany,	C.M. Fund Govt. of M.S.	89.50
6	Santra Improvement project		C.M. Fund Govt of M.S.	
	Nagpur Centre	Dr Vinod Raut CoA, Nagpur		365.80
	Akola Centre	Dr. S.G. Bharad, Head Dept of Fruit Science, Akola		214.20
	Katol Centre	Dr Megha Dahale In-charge, RFRS Katol		214.20
		Total		**794.20**
7	Establishment of Incubation Centre for Youth Empowerment		C.M. Fund Govt of M.S.	

	Akola	Dr.U .A. Raut, Associate Professor Department of Fruit Science		208.00
	Nagpur	Dr Vinod Raut College of Agriculture, Nagpur		208.00
		Total		**416.00**
8	PDKV Research and Incubation Foundation a section - 8 companies) PDKV, Akola is the host institute of the company	Dr. S. R. Kalbande (P.I.) Prof.&Head, Deptt. of UCES &EE, Dr. PDKV, Akola	Maharashtra State Innovation Society, Govt. of MaharashtraMumbai	500.00
9	Crop Pest Surveillance & Advisory Project.	Dr D.B. Undirwade, Head, Dept. of Entomology	Dy. Director of Agriculture (Plant Protection) Pune	66.39
10	Research and area expansion of seed spices crops to increase the income of farmers in Akola district	Dr S.M. Ghawade Chilli and Vegetable Research Unit	DPDC, Akola	25.00
11	To promote and disseminate pure seed production and production technology of Bhiwapuri chilli	Dr S.M.Ghawade Chilli and Vegetable Research Unit	PD,ATMA, Nagpur	2.50
12	Small-scale research and extension program on seed spices crop Ajwain.	Dr S.M.Ghawade Chilli and Vegetable Research Unit	PD,ATMA, Akola	2.69
13	Centre for Natural Agriculture Research and Training	Chief Scientist, COART & Head, Dept. of Agronomy	Dr.Panjabrao Deshmukh Naisargik Sheti Mission, Govt. of Maharashtra	500.00
14	Establishment of Sericulture Unit at KVK, Wardha	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	5.25
15	Establishment of Mulberry plant nursery at KVK, Wardha	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	3.50
16	Pilot project on training on 'Cultivation of strawberry' and demonstration of strawberry cultivation in Wardha district	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	15.00
17	Construction of training hall at KVK, Selsura	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	60.49
18	Fencing of Farm & Construction of Well at KVK, Selsura	Dr J. R. Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	25.13
19	Training of farmers of Wardha district through Video Conferencing	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	1.20
20	Training on 'Production technology for Trichocard and Yellow sticky trap'	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	1.22

21	Strengthening of Bio-fertilizer Production Unit at KVK, Selsura	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	23.50
22	Demonstrations	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	9.50
23	Seed production through mechnization	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	46.48
24	Establishment of Fodder center at KVK, Selsura	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	40.00
25	Establishment of Traditional Seed Storage Bank	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	4.00
26	Bio fertilizer Production Unit	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	19.62
27	Use of Drone technology in Agriculture	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	20.10
28	Establishment of Trichocard Production Unit	Dr J. R.Katore, Senior Scientist andHead, KVK, Selsura	DPDC, Wardha	6.09
29	Farmers Educational Tour and Training Programme	Dr. A. S. Zape, Senior Scientist andHead, KVK, Buldhana	PD, ATMA, Buldana	2.16
30	Farmers Training Programmes under Dr. PDNSM 1st Phase	Dr. A. S. Zape, Senior Scientist andHead, KVK, Buldhana	PD ATMA, Buldana	5.00
31	Farmers Training Programmes under Dr. PDNSM 2nd Phase	Dr. A. S. Zape, Senior Scientist andHead, KVK, Buldhana	PD ATMA, Buldana	3.75
32	Farmers Training Programmes under PMFME	Dr. A. S. Zape, Senior Scientist andHead, KVK, Buldhana	State Dept. Agril.	3.88
			Total	**4225.07**

III. RKVY Funded *Ad-hoc* Research Project

Sr. No	Title of Research Projects	Name of Nodal officer / PI / Co-PI	Funding Agency	Project Cost (Rs. lakh)
1	Establishment of Breeder and Certified Seed Production Centre of Groundnut, Safflower and Sunflower at Dr. PDKV, Akola	Dr. S. J. Gahukar, SRS, Oilseed Res. Unit	RKVY	181.00
2	Establishment of Model Genome Club for Sustainable Agricultural Development	Dr. T. H. Rathod, Head, Dept. of Agril., Botany	RKVY	43.90
			Total	**224.90**

IV. RGSTC Funded *Ad-hoc* Research Projects

Sr. No.	Title of the Research Project	Nodal Officer / PI / Co-PI	Funding Agency	Project Cost (Rs. lakh)
1	Application of Precision Technology for Efficient Water and Nutrient use in Citrus (Nagpur Mandarin) in Vidarbha.	Dr. Ashok Mhaske Head, SWCE, Akola	RGSTC	70.56
2	Improvement of *Bacillus thuringiensis*-based bio-pesticides using melanin pigment forming isolates for UV tolerance and thereby its field efficacy	Dr. M.P. Moharil, Professor, Bio-Technology	RGSTC	46.39
3	A Value chain in nutri -cereals (millets)	Dr. S. P. Divekar Professor, Agril. Engg Section, COA, Akola	RGSTC	62.48
4	Exploration of Palas (*Butea monosperma*) flowers for production of herbal and ready to serve beverages a Value -added product (waste to wealth)	Dr. Sandesh Bangar Assistant Prof. VNCAB, Yavatmal	RGSTC	40.70
5	Biologically synthesized chitosan nanoparticles as potent bio-stimulant for 6increasing soybean productivity	Dr. P.R. Shingote Assistant Professor VNCAB, Yavatmal	RGSTC	62.38
			Total	**282.51**

५. विस्तार शिक्षण

विस्तार शिक्षण संचालनालयाने २०२४–२०२५ मध्ये विदर्भातील ११ जिल्ह्यात विद्यापीठाच्या सर्व घटक आणि संलग्न संस्थांच्या कृतिशिल सहकार्याने विविध विस्तार विषयक उपक्रम राबविण्यात आले.

विस्तार शिक्षण संचालनालयाला कृषि विभाग, महाराष्ट्र शासन, भारतीय कृषि संशोधन संस्था, राष्ट्रीय फलोत्पादन मोहीम, आत्मा तसेच इतर तत्सम संस्थांचे शेतकरी समुदायामध्ये प्रथम रेषीय तंत्रज्ञानाचा प्रसार करण्यास सहकार्य लाभले.

विस्तार शिक्षण संचालनालय आवश्यक उपक्रमांची अमंलबजावणी खालील विविध विस्तार प्रणालीव्दारे करते.

- प्रशिक्षण केंद्र
- प्रकाशन आणि मुद्रण कक्ष
- कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्र
- डॉ. पंजाबराव देशमुख स्मृती केंद्र
- कृषि विज्ञान केंद्रे
- प्रशिक्षण व भेट योजना अंतर्गत विस्तार कृषि विद्यावेत्त्ता
- तंत्रज्ञान प्रसार कार्यक्रम
- फिरते कृषि चिकित्सालय आणि सल्ला सेवा
- माहिती प्रसार तंत्रज्ञान सेवा

विस्तार शिक्षण उपक्रम

अ. विद्यापीठाचे विस्तार शिक्षण कार्यक्रम (२०२४–२५)

अ.क्र.	कार्यक्रम	लाभार्थी
१	महिला मेळावा (२९ मार्च, २०२४)	४५०
२	खरीप पूर्व कृषि मेळावा (२१ मे, २०२४)	७८०
३	कार्यशाळा व प्रशिक्षणे	४९,१९४
४	कृषि दिन (१ जुलै, २०२४)	३८३
५	शिवार फेरी (२० ते २२ सप्टेंबर, २०२४)	१,००,०००
६	ॲग्रोटेक–२०२४ (दि. २७ ते २९ डिसेंबर २०२४)	९,००,०००
७	हॉर्टिकल्चर डे (दि. १४ ते १५ फेब्रुवारी, २०२५)	२०,०००

ब. विस्तार शिक्षण कार्यक्रम (२०२४–२५)

जिल्हे	विस्तार शिक्षण कार्यक्रम					
	कृषि मेळावा	जिल्हा मासिक कार्यशाळा	प्रक्षेत्र भेटी	निदान चमू भेटी	प्रशिक्षणे	आकाशवाणी / दूरदर्शन कार्यक्रम
अकोला	०२	०१	७३	३५९	२३	०६
बुलडाणा	०२	०९	१७	१३	१६	०२
वाशिम	०३	०१	०८	११	०७	०२
अमरावती	०३	०४	२७	३४	५६	४३
यवतमाळ	०१	०२	११४	४२	११	३०
वर्धा	०४	०३	१४	१७	१३	१८
नागपुर	०९	०१	०७	२६	४५	०२
गोंदिया	०२	०१	४५	१०	१६	०२
भंडारा	०२	०१	६२	३०	९४	१५
चंद्रपूर	०५	०३	८९	२५	५२	०५
गडचिरोली	०२	०२	९९	५३	६७	०८
एकूण	**३५**	**२८**	**५५५**	**६२०**	**४००**	**१३३**

क. कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्राद्वारे पुरविण्यात आलेल्या तंत्रज्ञान सेवा व निविष्ठा (२०२४–२५)

अ. क्र.	विवरण	लाभार्थी
१	हॅलो हेल्प लाईन (०७२४–२२५९२६२)	१०४
२	ऑल इंडिया टोल फ्री दुरध्वनी सेवा (१८००२३३०७२४)	२५८६
३	सुशुल्क हेल्प लाईन (०२०६७२६५८२६)	७३११
४	शेतकरी गटाच्या भेटी	१२१३

ड. कृषि माहिती केंद्राकडे शेतकऱ्यांनी विचारलेल्या शंका तपशिल (२०२४–२५)

अ. क्र.	विषय निहाय शंका तपशिल	एकुण शंका निरसन	टक्केवारी
१	सुधारित वाण बियाणे /लागवड साहित्य	१२१६	१६.६३
२	पिक संरक्षण	१३३४	१८.२५
३	कृषि औजारे	६९	००.९४
४	कृषि आधारीत व्यवसाय	२३४	०३.२०
५	जिवाणु संवर्धके	१८०६	२४.७०
६	विस्तार कार्यक्रमाबाबत विचारणा	१६९	०२.३१
७	विद्यापीठ प्रकाशनाबाबत विचारणा	१०५	०१.४४
८	हिरवळ खते, मृद व पाणी विश्लेषण	२३७	०३.२४
९	हवामान अंदाजाबाबत विचारणा	१४३	०१.९६
१०	पिक संवर्धन	१९१२	२६.१५
११	इतर	८६	०१.१८
	एकुण	**७३११**	**१००.००**

इ) माहिती तंत्रज्ञान साधना व्दारे कृषि तंत्रज्ञान प्रसार

(डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला आणि रिलायन्स फाउंडेशन मुंबई यांचा समन्वियत प्रकल्प)

- प्रसारणाकरीता समाविष्ट गांवे : ३७९९
- एकूण डिजीटल शेती शाळा : २०
- डिजीटल शेती शाळा लाभार्थी : २३३४
- ध्वनी संदेश प्राप्त करणारे : ३,१५,३९८
- 'व्हॉटस्ॲप' चा वापर करणारे : ८८८४
- मृदा आरोग्य पत्रिका वितरण : १६९
- हवामान आधारित कृषि सल्ला : ३०३
- हवामान आधारित जनावरांसाठी सल्ला : १०१
- प्रत्यक्षात समाविष्ट गावे : १५०
- केबल स्क्रोल माहीती : १०,०००
- दृकश्राव्य मोड्युल : २

फ) कृषि विज्ञान केंद्राचे विस्तार शिक्षण कार्यक्रम (२०२४–२५)

कृषि विज्ञान केंद्रामार्फत आयोजित करण्यात आलेले प्रथम रेषीय प्रात्यक्षिके, शेतकऱ्यांच्या शेतावरील प्रयोग व प्रशिक्षणांचे विवरण (२०२४–२५)

अ.क्र.	कृविके	प्रथम रेषीय प्रात्यक्षिके	लाभार्थी	चाचणी प्रयोग	लाभार्थी	प्रशिक्षणे	लाभार्थी
१	सेलसुरा (वर्धा)	१३	८७	१०	१०६	७९	२३३५
२	सोनापूर (गडचिरोली)	१२	१५६	१२	१५६	६७	१०००
३	हिवरा (गोंदिया)	०८	१०८	१०	१३०	६७	३२२१
४	बुलढाणा	१३	६८०	१२	१५६	१०९	४८३१
५	साकोली (भंडारा)	१०	१५१	१०	१३०	८१	२३२०
६	यवतमाळ	१२	६०२	१२	११९	१८५	१२६५६
७	सिंदेवाही (चंद्रपुर)	०३	३९	०४	५७	१०८	२९०२
	एकूण	**७१**	**१८२३**	**७०**	**८५४**	**६९६**	**२९२६५**

ग) विस्तार शिक्षण संचालनालयाद्वारे विशेष विस्तार कार्यक्रमाचे आयोजन

१. राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेला दोन प्रकल्प सादर

विस्तार शिक्षण संचालनालयाने राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेला २०२३–२०२४ या वर्षात दोन प्रकल्प सादर केले आहेत. त्यामध्ये डॉ. पंदेकृवि आदर्श गाव कार्यक्रम द्वारे प्रभावी तंत्रज्ञान पोहोचविणे (रु. ३४५ लाख) आणि शेतकऱ्यांच्या शाश्वत विकासासाठी हवामान प्रतिरोधक तंत्रज्ञान (रु. ३१३ लाख).

२. शेतकरी शास्त्रज्ञ मंच

विद्यापीठ क्षेत्रातील शेतकऱ्यांमध्ये शेतीत उद्भवणाऱ्या विविध समस्या आणि इतर मुद्यांवर चर्चा होवून समाधान मिळविण्याच्या हेतूने विद्यापीठाअंतर्गत एकूण ३३ शेतकरी शास्त्रज्ञ मंच स्थापन करण्यात आले आहेत. ज्यामध्ये २००० पेक्षा अधिक शेतकऱ्यांचा सहभाग आहे.

३. आदर्श गाव

विदर्भामध्ये आदर्श गांव विकसित करण्याच्या दृष्टीने प्रत्येक जिल्ह्यात ११ गावांची निवड केली आहे. शेतकऱ्यांचे सामाजिक व आर्थिक जीवनमान उंचविण्याच्या हेतूने कृषिा विभाग व इतर शासकीय विभागांच्या सहाय्याने गावाचा विकास करणे हा या उपक्रमाचा मुख्य उद्देश आहे. शेतकऱ्यांचे उत्पादन खर्च कमी करणे, यांत्रिकीकरण, एकात्मिक शेती पध्दतीचा अवलंब व उत्पादन ते विपणन साखळी तयार करणे इत्यादी व्दारे शेतकऱ्यांपर्यंत विद्यापीठ तंत्रज्ञान पोहोचविण्यात येत आहे. त्याच अनुषंगाने आदर्श गावांमध्ये खरिप पिक स्पर्धा घेण्यात आली व दोन शेतकऱ्यांना बक्षिसे देण्यात आली.

४. विद्यापीठ आयडॉल शेतकरी आणि माजी विद्यार्थी उद्योजक

विद्यापीठाने शेतकरी तथा कृषि उद्योजक यामधून आदर्श व्यक्ती हा उपक्रम सुरू केला आहे. प्रत्येक वर्षी दर दोन महिन्यांच्या अंतराने दोन आदर्श व्यक्तींची (एक शेतकरी व एक माजी विद्यार्थी कृषि उद्योजक) निवडल्या जाते आणि विद्यापीठाच्या २७ विविध केंद्रांवर त्यांचे कृषि क्षेत्रातील उत्कृष्ठ योगदान दर्शविणारे दर्शनी फलक उभारले जातात.

५.विक्री केंद्र

विद्यापीठ निर्मित विविध उत्पादने जसे बियाणे, कलमे, जैवीक खते, जैवीक किडनाशके, गांडूळ खत, सूक्ष्म अन्नद्रव्ये, खाद्य तेल, प्रक्रियायुक्त पदार्थ, बहुउपयोगी अवजारे, पौष्टीक तृणधान्यापासून बेकरी उत्पादने आणि प्रकाशने याची विक्री विद्यापीठाच्या विविध केंद्रांवर सुरू करण्यात आले आहे. विद्यापीठामध्ये सुरु करण्यात आलेल्या २३ केंद्रातून रु. ७.०० कोटीपेक्षा जास्त उत्पन्न प्राप्त झाले.

च) प्रभावी समन्वय विकास (२०२४ – २५)

- रिलायंस फाँऊंडेशन, मुंबई
- पाणि फाँऊंडेशन, मुंबई
- धानुका ॲग्रिटेक लिमीटेड

- राष्ट्रीय कृषि विकास योजना, महाराष्ट्र राज्य
- महिला आर्थिक विकास महामंडळ, अकोला
- भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, नवी दिल्ली
- कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य व मध्यप्रदेश
- नाबार्ड
- कृषि तंत्रज्ञान व्यवस्थापन यंत्रणा (आत्मा)
- यशदा, पुणे
- मैत्रि ग्रुप, पुणे

डॉ. पंजाबराव देशमुख स्मृती केंद्रास दिलेल्या भेटींचे विवरण (२०२४–२५)

अ.क्र.	महिना	पूरूष	स्त्री	संख्या
१	एप्रिल २४	३४	२२	५६
२	मे २४	२८	०९	३७
३	जून २४	२१	०८	२९
४	जूलै २४	१७	०७	२४
५	ऑगस्ट २४	७५	७८	१५३
६	सप्टेंबर २४	२४६५	१८४३	४३०८
७	ऑक्टोंबर २४	७८	४९	१२७
८	नोव्हेंबर २४	१६५	६६	२३१
९	डिसेंबर २४	९६	६२	१५८
१०	जानेवारी २५	३२	१८	५०
११	फेब्रुवारी २५	२२	१४	३६
	एकूण	**३०३३**	**२१७६**	**५२०९**

मान्यवरांच्या भेटी (२०२३–२४)

अ.क्र.	मान्यवरांचे नाव	भेट दिनांक
१	श्री. विनायक सदानंद काशीद, कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली	०६.०६.२०२४
२	डॉ. आर. पी. कदम, विभाग प्रमुख, विस्तार शिक्षण विभाग, डॉ. वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषी विद्यापीठ, परभणी	०८.०६.२०२४
३	डॉ. जी. के. ससाणे, सहयोगी अधिष्ठाता, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी	०८.०६.२०२४
४	मा. आमिर खान, सिने अभिनेता तसेच संस्थापक अध्यक्ष पाणी फाउंडेशन	२१.०६.२०२४
५	मा. अमोल मिटकरी, आमदार तसेच कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२१.०९.२०२४
६	मा. किरण सरनाईक, आमदार तसेच कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२१.०९.२०२४
७	मा. विठ्ठल सरप, कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२१.०९.२०२४
८	सौ. हेमलता अंधारे, कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२१.०९.२०२४
९	श्री. शंकर तोटावार, विभागीय कृषी सहसांचालक, नागपुर	२१.०९.२०२४
१०	डॉ. निलेश बनकर, संचालक,Pravara Institute of Research and Education in Natural and Social Sciences (PIRENS), बाभळेश्वर ता. राहता. जि. नगर	२१.०९.२०२४

११	डॉ. निलेश धंनजय सावे, सांस्कृतिक समन्वयक, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई	२५.०९.२०२४
१२	डॉ. ए. एस. धवन, माजी कुलगुरू, वनामकृवि, परभणी	०८.१०.२०२४
१३	डॉ. व्ही. एम. मायंदे, माजी कुलगुरू, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	०८.१०.२०२४
१४	डॉ.विनोद पाटील, कुलसचिव, कवियत्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव	१०.१०.२०२४
१५	डॉ. सुनील पाटील, विद्यार्थी कल्याण अधिकारी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई	२१.१०.२०२४
१६	डॉ. दयाराम पवार, विद्यार्थी कल्याण अधिकारी, कवियत्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव	२१.१०.२०२४
१७	डॉ. राजू हिवसे, विद्यार्थी कल्याण अधिकारी, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज विद्यापीठ, नागपूर	२१.१०.२०२४
१८	डॉ. जयवंत चौधरी, विद्यार्थी कल्याण अधिकारी, कविकुलगुरू कालिदास संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक	२१.१०.२०२४
१९	डॉ. मनीष दास, संचालक आणि प्रकल्प समन्वयक, औषधी आणि सुगंधी वनस्पती संशोधन संचालनालय, आनंद, गुजरात	२५.१२.२०२४
२०	सन्माननीय श्री. माणिकराव कोकाटे,कृषी मंत्री, महाराष्ट्र राज्य	२७.१२.२०२४
२१	श्री. रावसाहेब भागडे, आयुक्त कृषी, महाराष्ट्र	२७.१२.२०२४
२२	श्री. तुषार पवार, उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य कृषी शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे	२७.१२.२०२४
२३	श्री. रणधीर सावरकर, मा. आमदार तथा कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२७.१२.२०२४
२४	सौ. हेमलता अंधारे, कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२७.१२.२०२४
२५	श्री. मोरेश्वर वानखडे, कार्यकारी परिषद सदस्य, डॉ. पंदेकृवि, अकोला	२७.१२.२०२४
२६	सौ. संगिता अढाऊ, अध्यक्षा, जिल्हा परिषद, अकोला	२७.१२.२०२४
२७	डॉ. नितीन पाटील, कुलगुरू, महाराष्ट्र पशु व मस्त्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपुर	२७.१२.२०२४

विद्यापीठाच्या विविध विभागांमार्फत घेण्यात आलेल्या विस्तार शिक्षण उपक्रम तपशिल (२०२४–२५)

आ – आयोजन स – सहभाग ला – लाभार्थी

विद्यापीठाच्या विविध विभागांमार्फत घेण्यात आलेल्या विस्तार शिक्षण उपक्रम तपशिल (२०२४–२५)

विभाग	कृषि मेळावा			प्रदर्शन			कार्याशाळा			परिसंवाद		प्रशिक्षण	
	आ	स	ला	आ	स	ला	आ	स	ला	आ	स	आ	स
कृ वि के बुलढाणा	०५	०१	२७२०	०२	०१	२६८०	०१	०४	५०७	००	००	१०९	१७
कृ वि के यवतमाळ	०२	०१	४४७	००	०२	६४८	०२	०५	३५०	००	००	६६	३९
कृ वि के वर्धा	०३	०१	२२२८	०१	०६	१५०००	०२	०५	८८३	००	००	५३	२१
कृ वि के साकोली	०२	०१	१३४०	०२	०४	२२६८	०१	०८	१३२	०१	०१	८१	२३३०
कृ वि के हिवरा गोंदिया	०२	००	१८२	००	०५	५१६२५	००	०२	२७५	००	००	३२	००
कृ वि के सिंदेवाही	०५	०४	१५९०	०१	०२	७८५०	०२	०७	३४२	०२	०३	५२	१३
कृ वि के गडचिरोली	०२	००	३५०	०२	०२	१०००	००	०२	३२४	१७	१०	६७	३४
आनंद निकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा	००	०५	४४६	००	०५	८००	०१	०४	१००	००	०३	१३	१६
गहू संशोधन विभाग, डॉ. पंदेकृवी, अकोला	००	०१	००	००	०१	००	००	०१	००	००	०२	००	००
फळ शास्त्र विभाग,													
डॉ. पंदेकृवी, अकोला	०१	१५	१०००	००	०५	१३००	००	०३	००	००	०८	००	००
कृषि अर्थशास्त्र व सांख्यिकी													
डॉ. पंदेकृवी, अकोला	००	०४	००	००	०६	००	००	००	००	००	००	००	००
वसंतराव नाईककृषि जैव तंत्रज्ञान महाविद्यालय डॉ.पंदेकृवी, यवतमाळ	००	००	००	००	०२	००	००	०२	४००	००	००	०४	०२
प्रमुख शास्त्रज्ञ अ. भा स कोरडवाहू शेती संशोधन प्रकल्प	००	००	००	००	०२	००	००	०२	००	००	०६	०३	३८
एकूण	२२	३३	१०३०३	८	४३	८३१७१	९	४५	३३१३	२०	३३	४८०	२५१०

विभाग	कृषि मेळावा			प्रदर्शन			कार्यशाळा			परिसंवाद			प्रशिक्षण		
	आ	स	ला	आ	स	ला	आ	स	ला	आ	स	ला	आ	स	ला
कृ वि के बुलढाणा	४७	१९	५८७	००	४२	४६३	०७	२८६	१०	१३	६८०	१६	१६	६७९	४९०
कृ वि के यवतमाळ	२८	००	९५	२०	००	६४	०३	१५९	०५	१२	६०२	१२	१२	११९	३९०
कृ वि के वर्धा	१९	११	२१८	२२	३७	२३३	०४	१६८	०१	१०	७१५	०९	२७४	२७४	३९०
कृ वि के साकोली	६२	२२	१२६०	३०	६५	१०४५	०२	५३	०३	१०	१३०	०३	२५०	२५०	३९०
कृ वि के हिवरा गोंदिया	४०	००	२९२	००	१०	३२०	००	००	००	०९	१३४	०२	१४	१४	३९०
कृ वि के सिंदेवाही	४५	५४	४९५	१५	२४	३९	०७	९००	१०	०५	६५०	१०	८०	८०	३९०
कृ वि के गडचिरोली	९९	५४	४०७	००	५३	२१४	०२	४३०	००	१२	१५६	४००	४००	४००	३९०
आनंद निकेतन कृषि महाविद्यालय, वरोरा	०२	०९	१६७	००	०२	०३	००	००	०१	००	००	०६	७०	७०	३९०
गहू संशोधन विभाग, डॉ. पंदेकृवी, अकोला	००	०२	००	०१	००	००	००	००	००	००	००	००	००	००	३९०
फळ शास्त्र विभाग, डॉ. पंदेकृवी, अकोला	००	२०	३००	००	०२	७५	००	००	००	००	००	००	००	००	३९०
कृषि अर्थशास्त्र व सांख्यिकी डॉ. पंदेकृवी, अकोला	००	०३	००	००	००	००	००	००	००	००	००	००	००	००	३९०
वसंतराव नाईककृषि जैव तांत्रज्ञान महाविद्यालय डॉ.पंदेकृवी, यवतमाळ	००	४५	२००	००	०४	५०	००	००	०९	००	०७	००	००	००	३९०
प्रमुख शास्त्रज्ञ अ. भा स कोरधाहशेती संशोधन प्रकल्प	३८	००	००	१०	००	१२	००	००	००	००	००	००	००	००	३९०
एकूण	३८०	२३९	४०२१	९८	२३९	२५१८	२५	१९९६	३९	७१	३०७४	४५८	४५८	१८८६	३९०

विद्यापीठ प्रकाशने (२०२३–२४)

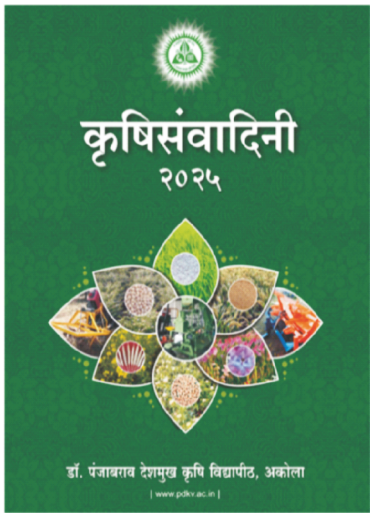

विद्यापीठाव्दारे प्रकाशित करण्यात येणारी प्रकाशने (२०२४–२५)

अ. क्र.	प्रकशनाचे विवरण	निधी पुरविणारा विभाग	संख्या
१	कृषि संवादिनी – २०२५(वार्षिक)	चक्रांकित निधी	३३००० प्रती
२	अधिकारी डायरी – २०२५	चक्रांकित निधी	५०० प्रती
३	कृषि दिनदर्शिका – २०२५ (वार्षिक)	चक्रांकित निधी	३००० प्रती
४	कृषि पत्रिका (मासिक)	चक्रांकित निधी	१२ अंक / वर्ा
५	पुस्तिका (संपादित)	संबंधित विभाग / केंद्र	२८
६	घडी पत्रिका (संपादित)	संबंधित विभाग / केंद्र	७५
७	वृत्तपत्रातिल बातम्या	विविध वृत्तपत्रामध्ये प्रकाशित बातम्या	६०१०
८	लोकप्रिय लेख	विविध वृत्तपत्रामध्ये प्रकाशित लेख	५५८

विस्तार शिक्षण संचालनालयाद्वारे आयोजित प्रशिक्षणे (२०२४–२५)

अ.क्र.	प्रशिक्षणाचे शिर्षक	दिनांक	प्रशिक्षणार्थी
१	विस्तार कार्यकर्त्यांना सक्षम बनवणे: नेतृत्व विकास आणि संघ बांधणी उत्कृष्टता	०७ ते ०९ ऑगस्ट २०२४	३४
२	प्रभावी तंत्रज्ञान हस्तांतरणासाठी प्रगत प्रशिक्षण पद्धती आणि मास मीडिया तंत्रे	१२ ते १४ ऑगस्ट २०२४	३२
३	सेंद्रिय शेती प्रक्षेत्र भेट	१३ ते १५ जून २०२४	४०
४	कापूस लागवड तंत्रज्ञान	२७ नोव्हेंबर २०२४	६०
५	सेंद्रिय शेती	०६ नोव्हेंबर २०२४	४०
६	हळद लागवड तंत्रज्ञान	१५ डिसेंबर २०२४	५०
७	टिशू कल्चर व कापणी पश्चात तंत्रज्ञान	०७ जानेवारी २०२५	३०
	एकुण : ०७ प्रशिक्षणे	**लाभार्थी**	**२८६**

प्रसार माध्यमा मार्फत प्रसारीत तंत्रज्ञान प्रसार कार्यक्रम (२०२४–२५) :

१.	किसानवाणी अकोला	:	१२५
२.	प्रसारभारती नागपूर	:	१३०
३.	दूरदर्शन, नागपुर/मुंबई	:	१२७

विस्तार शिक्षण संचालनालयाचे प्रस्तावीत विस्तार शिक्षण कार्यक्रम / उपक्रम (२०२५–२६)

अ. क्र.	महिना	प्रस्तावित कार्यक्रम
१	एप्रिल, २०२५	● डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख पुण्यतिथी
२	मे, २०२५	● खरीप पुर्व कृषि मेळावा
३	जून, २०२५	● शास्त्रीय सल्लागार समिती सभा (कृषि विज्ञान केंद्रे)
४	जूलै, २०२५	● कृषि दिन
५	ऑगस्ट, २०२५	● प्रशिक्षण
६	सप्टेंबर, २०२५	● प्रशिक्षण
		● शिवार फेरी
७	ऑक्टोंबर, २०२५	● शिवार फेरी
८	नोव्हेंबर, २०२५	● शास्त्रीय सल्लागार समिती सभा (कृषि विज्ञान केंद्रे)
९	डिसेंबर, २०२५	● कृषि प्रदर्शनी
१०	जानेवारी, २०२६	● प्रशिक्षण
११	फेब्रुवारी, २०२६	● विस्तार शिक्षण परिषद बैठक
		● बाह्य संस्था पुरस्कृत प्रशिक्षण कार्यक्रम
		● कृविके, कृति आढावा बैठक
१२	मार्च, २०२६	● महिला सक्षमिकरण दिन

६. माहितीच्या सोयी

विदर्भातील कृषि शिक्षण, संशोधन, विस्तार शिक्षण व संबंधित गरजांची पुर्तता करणारे डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला हे एकमेव विद्यापीठ आहे. विद्यापीठातील तद्वतच विद्यापीठाबाहेरील वाचकांच्या कृषि विषयक माहितीच्या गरजा भागविण्याचे कार्यात विद्यापीठ ग्रंथालयाचा महत्वाचा सहभाग आहे. विद्यापीठ ग्रंथालयात कृषि व कृषियेत्तर विषयांशी संबंधित सर्व मुद्रित तसेच शुक्ष्म साहित्य उपलब्ध आहे. विद्यापीठ ग्रंथालयाव्दारे पदव्युत्तर शिक्षण संस्था व विद्यापीठाच्या अखत्यारीत येणाऱ्या महाविद्यालयातील तसेच विविध संशोधन केंद्रातील प्राध्यापक, विद्यार्थी, संशोधक यांच्या कृषि विषयक माहितीच्या गरजा भागविल्या जातात.

विद्यापीठ ग्रंथालयाचे संगणकीकरण झाले आहे. ग्रंथालयात उपलब्ध असलेल्या शोध प्रबंधांचे पुर्ण डिजीटायझेशन झाले असून पुर्ण आवृत्ती http://krishikosh.egranth.ac.in/handle/1/86521 या संकेतस्थळावर ऑनलाईनव्दारे विद्यापीठातील वाचकांना उपलब्ध करून देण्यात आले आहेत.

अहवाल कालावधीत वाचकांना खालील सेवा देण्यात आल्या.

१) प्रतिरूप लेखन सेवा
२) देवाण घेवाण सेवा
३) संदर्भ व माहितीसेवा
४) साहित्य शोध सेवा
५) वृत्तपत्र कात्रण सेवा
६) संगणकीय सेवा
   - अ – CeRA मध्ये २१,८६३ पेक्षा जास्त नियतकालीके उपलब्ध आहेत
   - ब – कृषि कोश ई–शोध प्रबंध
   - क – संदर्भ सुची/ सारांश सेवा
   - ड – वेब ऑनलाईन पब्लीक ॲक्सेस सेवा (WEBOPAC)
   - ई – सिडी रोम डाटाबेस सेवा
   - फ – इंटरनेट सेवा
   - ग – प्रचलीत जागरूकता सेवा
   - ह – प्रलेख प्रसारण सेवा

अहवाल काळात खालील संगणकिय क्रिया करण्यात आल्या.

१. ग्रंथालयात समाविष्ट झालेल्या सर्व वाचनिय साहित्यांची KOHA संगणकप्रणालीमध्ये नोंदी घेण्यात आल्यात व त्यांचे बारकोड तयार करण्यात आले.
२. ग्रंथालयीन वाचकांना प्रलेख शोधनाचे प्रशिक्षण व ऑनलाईन प्रात्यक्षिक आवश्यक तेथे देण्यात आले.
३. विद्यापीठाच्या सर्व पदव्युत्तर व आचार्य पदवीच्या विद्यार्थ्यांना प्रथमसत्रामध्ये व्याख्यान घेण्यात आले व त्यांना ऑनलाईन ग्रंथालय व माहितीसेवेची ओळख करून देण्यात आली.
४. ग्रंथलयाने CeRAconsortium मध्ये भाग घेवून भागीदारित्व मिळविले आहे.

अहवाल काळातील करण्यात आलेले विशेष प्रयत्न

विद्यापीठ ग्रंथालयाव्दारे स्वयं समर्पित http://lib.pdkv.ac.in संकेतस्थळ तयार करण्यात आले. या संकेतस्थळामार्फत विद्यार्थ्यांना CeRA consortia व्दारे उपलब्ध करून देण्यात आलेले ४६८७ नियतकालीके तसेच AGRISTAT या सांखीकिय डाटाबेंसचा वापर करण्यास Access देण्यात आला तसेच Krishikosh Digital Repository लासुध्दा Access देण्यात आला. विद्यापीठ ग्रंथालयाने ३० ते ३५,००० सर्व विषयांना वाहीलेली मुक्तप्रवेश नियतकालीके उपलब्ध करून देण्यात आलीत. तद्वतच ७ राष्ट्रिय व आंतरराष्ट्रिय स्तरावरील Repositories मार्फत शोधप्रबंध उपलब्ध करून देण्यात आले आहेत. या Repositories ला विद्यापीठाच्या संकेत स्थळा वरील विद्यापीठ ग्रंथालयाच्या पोर्टलवर दुवा (link) देण्यात आलेली आहे. या Repositories मार्फत सर्व विषयांना वाहीलेली ६४,८०,०५५ लक्ष पेक्षा जास्त शोधप्रबंध वाचकांना सारांश/पुर्णावृत्ती उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहेत.

Krishikosh Digital Repository मध्ये विद्यापीठ ग्रंथालयामार्फत ४०४१ शोध प्रबंध अपलोड करण्यात आले आहेत व ही अपलोडींगची प्रक्रीया सतत प्रगतीपथावर आहे.

उपलब्ध ग्रंथ संख्या –

३१–३–२०२३ ला उपलब्ध असलेला ग्रंथसंग्रह.		२०२३–२४ या वर्षात समाविष्ट झालेले ग्रंथ		३१–०३–२०२५ ला उपलब्ध असलेला ग्रंथ संग्रह एकुण ग्रंथ संग्रह
ग्रंथ	१,२२,८१४	ग्रंथ	२७	१,२२,९२०
प्रबंध	११,१४१	प्रबंध	२५५	११,३९६
नियतकालीकांचे खंड.	२९,१८३	नियतकालीकांचे खंड.	...	२९,१८३
एकुण	१,६३,२१७	एकुण	२८२	१,६३,४९९
ई–ग्रंथ	२,०६१	ई–ग्रंथ	...	२,२१५
एकुण	**१,६५,२७८**		**२८२**	**१,६५५६०**

विशेषसंग्रह–

विद्यापीठ ग्रंथालयात Food and Agriculture Organization (FAO) रोम, ईटली, अमेरिका येथील हया संस्थेव्दारे अहवाल काळात २२३ मुद्रीत व ऑनलाईन प्राप्त झाले आहे. विद्यापीठ ग्रंथालय भारतातील FAO निर्मित १५ Depository पैकी एक आहे. १९८७ सालापासून विद्यापीठ ग्रंथालयास FAO Depository चा दर्जा मिळालेला आहे.

सिडी–रोमडाटाबेस सेवा देण्यासाठी विविध विषयांशी संबंधित खालील प्रकारच्या एकुण २२ डाटाबेसउपलब्ध आहेत.

१	कॅब सिडी	१२	ॲग्रीकोला
२	कॅब स्पेक्ट्रम सिरीज	१३	ॲग्रीस
३	ॲग्री ॲकॉन सिडी	१४	बयालॉजिकल ॲब्स्ट्रॅक्ट
४	बिइएएसटी सिडी	१५	बयोटेक्नॉलॉजी ॲब्स्ट्रॅक्ट
५	कॅबपेस्ट सिडी	१६	फुडसायंस अँड टेक ॲब्स्ट्रॅक्ट
६	क्रॉप सिडी	१७	वॉटर रिसोरसेस ॲब्स्ट्रॅक्ट
७	ईसिडी	१८	झुऑलॉजीकल रेकॉर्ड
८	हॉर्ट सिडी	१९	ॲक्वाटीक अँड फिशरीज ॲब्स्ट्रॅक्ट
९	पॅरासाईट सिडी	२०	ॲक्वाटीक अँड फिशरीज सायंस ॲब्स्ट्रॅक्ट
१०	प्लांटजिन सिडी	२१	व्हेट सिडी
११	ट्री सिडी	२२	फुड अँड हयुमन ॲब्स्ट्रॅक्ट

सभासदत्व–

विद्यापीठ ग्रंथालयाव्दारे विद्यापीठाच्या विविध प्राधीकरणाच्या सदस्यांना, प्राध्यापकांना, विद्यार्थांना, संशोधकांना, अधिका–यांना व इतर कर्मचा–यांना सभासदत्व प्रदान करण्यात येते. तसेच विद्यापीठाच भाग असलेल्या संलग्न महाविद्यालयाचे विद्यार्थी व शिक्षकांना सुध्दा सभासदत्व प्रदान करण्यात येते व विद्यापीठाशी संलग्नीत नसलेल्या व इतर विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांना सुध्दा नैमित्तीक सभासदत्व प्रदान करण्यात येते.

२०२३–२४ या वर्षात १,६३७ सभासदांना विद्यापीठ ग्रंथालयाव्दारे सभासदत्व प्रदान करण्यात आले. वर्गवारीनुसार सभासदत्व प्रदान करण्यात आलेल्या सभासदांची आकडेवारी खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	संवर्ग	एकुण संख्या
१	स्नातक विद्यार्थी	७५५
२	स्नातकोत्तर विद्यार्थी	७०२
३	आचार्य विद्यार्थी	१७०
४	कर्मचारी	१०
	एकुण	**१६३७**

ग्रंथालयाशी संबंधित सांखीकीय विवरण २०२४–२५

अ.क्र.	संवर्ग	एकुण संख्या
१	अहवाल काळात घेण्यात आलेले ई–ग्रंथ	Nil
२	अहवाल काळात घेण्यात आलेले ग्रंथ	२७
३	भारतीय नियतकालीके + परदेशी नियतकालीके (४९+४५६)	४७३१
४	एकुण सभासद संख्या	१,६३७
५	घरी वाचण्यासाठी उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या ग्रंथांची संख्या	२,३६२
६	वाचन कक्षामध्ये संदर्भाकरीता उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या ग्रंथांची संख्या	२२५
७	अहवाल काळात ग्रंथालयात येणाऱ्या उपभोकत्यांची संख्या	७५४८
८	वाचन कक्षामध्ये उपयोग घेणाऱ्या उपभोकत्यांची संख्या	४,०७०
९	शोधप्रबंध विभागाचा एप्योग घेणाऱ्या उपभोकत्यांची संख्या	Nil
१०	संगणकीय सेवेचाउपयोग	Nil

कृषि संशोधन माहिती यंत्रणा कक्ष, डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला

कृषि संशोधन माहिती यंत्रणा प्रणाली कक्षाचे चे प्रमुख कार्य हे विद्यापीठ परिसरातील मुख्य प्रशासकीय कार्यलय, पद्व्युत्तर शिक्षण संस्था व त्या अंतर्गत सर्व पदव्युतर विभाग, विद्यापीठ ग्रंथालय, कृषि अभियांत्रिकी महाविद्यालय, कृषि महाविद्यालय, वनविद्या व उद्यानविद्या महाविद्यालये तसेच पदवी, पदव्युत्तर व आचार्य स्तर विद्यार्थी वसतिगृहे यांना इंटरनेट, इ–मेल आणि माहिती तंत्रज्ञान सेवा उपलब्द करून देणे तसेच त्या संबधीची देखभाल करणे होय.

तसेच पदवी, पदव्युतर व आचार्य अभ्यासक्रमात समाविष्ट असलेले संगणक विज्ञान संबधित विषय शिकविणे. शास्त्रज्ञ, अधिकारी व कर्मचारी यांना कार्यालयीन कामकाजात संगणकाचा व विविध आज्ञावलींचा वापर करण्याच्या दृष्टीने वेळोवेळी मदत व मार्गदर्शन करणे. जसे विद्यापीठ ऑनलाईन प्रवेश प्रक्रिया, ऑनलाईन भरती प्रक्रिया, भरती परीक्षा यांचे ओ.एम.आर. उत्तरपत्रिका तपासणी व निकाल घोषित करणे, सेवार्थ प्रणाली, ऑनलाईन/ आभासी वर्ग शिक्षण प्रणाली इत्यादी. तसेच

विद्यापीठाचे संकेत स्थळ सर्व्हर, इमेल सर्व्हर व डाटा सर्व्हर चे व्यवस्थापन व देखभाल करणे ई. तसेच ऑनलाइन कार्यशाळा, हायब्रीड मोड विद्यापीठ दीक्षांत समारंभ ई. कार्यक्रम आयोजित करण्याबाबत तांत्रिक मदत करण्यात आली.

संगणक विज्ञान विषयक कोर्सेस शिकविणे :

या कार्यालयामार्फत विद्यापीठातील सन २०२४–२५ ह्या वर्षात पदवी, पदव्युत्तर व आचार्य पदवी अभ्यासक्रमामध्ये नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार नव्यानेच अंतर्भूत केलेले संगणक विज्ञान संबधित विषय शिकविण्यात येवून त्यासंबधीची परीक्षा विषयक कामे पूर्ण करण्यात आली.

विद्यापीठाचे संकेतस्थळ

विद्यापीठाचे संकेतस्थळावर http://www.pdkv.ac.in विद्यापीठातील सर्व विभाग व कृषि महाविद्यालये बाबतची माहिती अपलोड करून ती वेळोवेळी अद्यावत करण्यात आली. तसेच विद्यापीठाच्या संशोधन शिफारशी, पिकांचे वाण, दैनंदिन हवामानाची आकडेवारी, विद्यापीठ व संशोधन प्रकल्प अंतर्गत भरती प्रक्रिया जाहिराती, विद्यापीठ परिपत्रके, बातम्या, शेतकऱ्यांसाठी संदेश, बाजारपेठ संभाव्य भाव व अंदाज, विद्यापीठामार्फत घेण्यात येणारे विविध प्रशिक्षण कार्यक्रम व निविदा सूचना ई. अपलोड करण्यात आले. सन २०२४–२०२५ या वर्षात विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या सर्व कार्यक्रमाबाबत (प्रशिक्षण कार्यशाळा, सेमिनार, चर्चासत्रे, कृषि प्रदर्शणी व मेळावे, पिक संरक्षण सल्ला, विद्यापीठ दीक्षांत समारंभाचे युट्युबवर लाइव्ह प्रसारण ई.) चे वृतांत व छायाचित्रे वेळोवेळी संकेतस्थळावर अपलोड करून प्रसारित करण्यात आले.

विद्यापीठाचे संगणक सर्व्हरचे व्यवस्थापन:

या कार्यालयात विद्यापीठाचे ई–मेल, संकेत स्थळ व खणचड संगणक प्रणाली संबधी अद्यावत सर्व्हर स्थापित असून त्यांचे हार्डवेअर व साँफ्टवेअर चे नियमीत व्यस्थापन व देखभाल करण्यात येवून २४ x ७ माहिती तंत्रज्ञान संबधी सेवा पुरविण्यात आली. ज्यामध्ये विद्यापीठातील कार्यालयांना वेब ई–मेल, इंटरनेट व IUMS संगणक प्रणालीच्या सुविधांचा समावेश आहे.

विद्यापीठातील संगणक संबधीत उपकरणांची देखभाल :

विद्यापीठ मुख्यालय परिसरातील संपूर्ण संगणक, प्रिंटर, wi-fi व इतर संगणक उपकरणांची देखभाल व निगा संबधी मार्गदशन करण्यात आले. तसेच संगणक केंद्रामध्ये देखभाल कक्ष सुध्दा कार्यान्वित आहे, ज्याद्वारे नवीन संगणक आज्ञावली व हार्डवेअर स्थापित करणे, व्हायरसचे व्यवस्थापन करणे, स्थानिक केबल जाळ्याचा आवश्यकतेनुसार विस्तार करण्यासंबधी मदत व मार्गदर्शन करण्यात येवून, संगणक व संबधित उपकरणे व निरनिराळे सॉफ्टवेअर खरेदी संबधी मार्गदर्शन करण्यात येवून संगणक विषयी अडचणी सोडविण्यात मदत करण्यात आली.

सन २०२४–२५ मधील महत्वाची कार्ये :

- विद्यापीठ मुख्यालय, महाविद्यालये, संशोधन केंद्रे तसेच कृषि विज्ञान केंद्रे व कृषि तंत्र विद्यालये येथे नवीन बायोमेट्रिक हजेरी प्रणाली स्थापना करून सर्व बायोमेट्रिक मशीन मध्यवर्ती सर्वर ला जोडण्यात आली.
- सन २०२४–२५ मध्ये आयोजित इंद्रधनुष्य क्रीडा स्पर्धा आयोजनासाठी ऑनलाईन पोर्टल तयार करून संपूर्ण व्यस्थापन (रजिस्ट्रेशन ते प्रमाणपत्र) प्रक्रिया ऑनलाईन पध्दतीने पार पाडण्यात आली.
- इंटरनेट व डाटा सेंटर येथील सर्वर ला नवीन फायरवॉल स्थापित करून अधिक सुरक्षित करण्यात आले.
- इंटरनेटची गती व २४ तास अखंडित सेवा पुरविण्यासाठी पर्यायी व्यवस्था करण्यात आली.
- विद्यापीठ संकेतस्थळावर निरनिराळ्या विभागाकडून प्राप्त माहिती अद्यावत व अपडेट करण्यात आली.
- विद्यापीठ अंतर्गत आयोजित शेक्षणिक, संशोधन व विस्तार विषयक कार्यक्रम, कार्यशाळा संबधी माहिती संकेत स्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आली.
- विद्यापीठातील सर्व कार्यालयाचे पद भरती सूचना, विविध लिलाव सूचना, खरेदी निविदा सूचना, परिपत्रके व उपलब्धी संबधी बातम्या संकेत स्थळावर प्रसारित करण्यात आल्यात.
- एकात्मिक विद्यापीठ व्यवस्थापन आज्ञावली चे विविध मोड्यूल मध्ये गरजेनुसार लागणारे बदल करून त्यामध्ये गरजेनुसार सुधारणा करण्यात येवून भरती प्रक्रियेसाठी ऑनलाईन पध्दतीने अर्ज स्वीकारण्यात आले.

- निम्न कृषी शिक्षण कार्यालयासाठी कृषी तंत्रज्ञान पदविका अभ्यासक्रमासाठी प्रवेश ते परीक्षा व निकाल व्यवस्थापन आज्ञावली च्या माध्यमातुन सन २०२४–२५ ची प्रवेशप्रक्रिया ऑनलाईन पध्दतीने राबविण्यात आली.
- विद्यापीठामध्ये पद्व्युत्तर शिक्षण संस्था, डॉ.पं.दे.कृ.वि., अकोला येथे स्मार्ट व व्हर्चुअल क्लासरूम कार्यान्वित करण्यात आली.
- मानव संसाधन विकास, भारत सरकार मार्फत राष्ट्रीय शैक्षणिक संग्रह (National -cademic Depository) या नवीन उपक्रम अंतर्गत विद्यापीठा मार्फत वितरीत होणारे विद्यार्थ्यांचे सर्व शैक्षणिक प्रमाणपत्रे, पदवी प्रमाणपत्रे व गुणपत्रिका ई. डीजीटल व सुरक्षित करण्याचे दृष्टीने ऑनलाईन इलेक्ट्रॉनिक संग्रह पेढी मध्ये तसेच डीजीलॉकर ॲप वर उपलब्ध करण्यात आलीत.
- विद्यापीठ तंत्रज्ञानाचा शेतकऱ्यांमध्ये जलदगतीने प्रसार करण्यासाठी निरनिराळे मोबाईल ॲप विकसित करण्यासाठी विद्यापीठातील विभागांना वेळोवेळी मदत व तांत्रिक मार्गदर्शन करण्यात आले.

७. विद्यार्थी कल्याण

विद्यार्थी कल्याण कार्यालयाने विद्यार्थ्यांच्या कल्याणासाठी खालील उपक्रम राबवले.

१. विद्यापीठ स्तरावरील विद्यार्थ्यांमध्ये विविध खेळ आणि इतर अभ्यासक्रमोत्तर कार्यक्रमांनमधे सहभागी होण्यास प्रोत्साहन देणे.

२. विद्यापीठाच्या अखत्यारीतील आंतर–महाविद्यालयीन इनडोअर आणि आउटडोअर खेळ आणि क्रीडा स्पर्धा आयोजित करून विद्यार्थ्यांमधे क्रीडा कौशल्य आणि आरोग्य संवर्धन करणे. सन २०२४–२५ च्या शैक्षणिक सत्रात आंतर–महाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले.

आंतर महाविद्यालयीन सामने २०२४ – २५

अ.क्र.	क्रीडा प्रकार	आयोजक महाविद्यालयाचे नाव	दिनांक
१.	ज्युडो (पु/म)	श्री. शिवाजी कॉलेज ऑफ बायोटेक, अमरावती	१९ जून २०२४
२	कुस्ती (पु)	सौ. व्ही.डी. कॉलेज ऑफ फूड टेक्नॉलॉजी, अमरावती	
३	पोहणे (पु/म)	श्री. शिवाजी हॉर्टिकल्चर कॉलेज, अमरावती	२१ जून २०२४
४	तलवारबाजी (पु/म)	कृषी महाविद्यालय, नागपूर	२५ जून २०२४
५	कराटे (पु/म)	सौ. व्ही.डी. कृषी महाविद्यालय, बोडणा, अमरावती	२८ जून २०२४
६	तायक्कांदो (पु/म)		
७	बॉक्सिंग (पु)	सुमित्राबाई अंधारे, ग्रील कॉलेज. शिर्ला (अं)	१ जुलै २०२४
८	टेबल टेनिस' (पु/म)	पी.आर.पोटे पाटील, कृषी महाविद्यालय अमरावती	३–४ जुलै २०२४
९	बुद्धिबळ (पु/म)	कृषी महाविद्यालय, अकोला	८–११ जुलै २०२४
१०	बॅडमिंटन (पु/म)	पोस्ट ग्रॅज्युएट इन्स्टिट्यूट, अकोला	
११	हंडबॉल (पु)	कृषी महाविद्यालय नागपूर	१३ जुलै २०२४
१२	तिरंदाजी (पु/म)	राजेंद्र गोडे कृषी महाविद्यालय, बुलढाणा	१८ जुलै २०२४
१३	बास्केटबॉल (पु/म)	कॉलेज ऑफ हॉर्टिकल्चर, अकोला	३–५ सप्टेंबर २०२४
१४	फुटबॉल (पु)	कॉलेज ऑफ फॉरेस्ट्री, अकोला	
१५	मैदानी स्पर्धा (पु/म)	विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, डॉ. पीडीकेव्ही, अकोला येथील	१३ सप्टेंबर २०२४
१६	व्हॉलीबॉल (पु/म)	श्री. संत शंकर महाराज कृषी महाविद्यालय, पिंपळकुटा	१९–२१ सप्टेंबर २०२४
१७	खो–खो (पु)	स्वामी विवेकानंद कृषी महाविद्यालय, हिवरा आश्रम	२३–२५ सप्टेंबर २०२४
	खो–खो (म)	स्वामी विवेकानंद कृषी व्यवसाय व्यवस्थापन हिवरा आश्रम	
१८	कबड्डी (पु)	आर. बी. ए. सी., पिपरी वर्धा	२८–३० सप्टेंबर २०२४
१९	युवक महोत्सव (पु/म)	कृषी महाविद्यालय, अकोला	४–६ ऑक्टोंबर २०२४
२०	अविष्कार (पु/म)	पोस्ट ग्रॅज्युएट इन्स्टिट्यूट, अकोला	
२१	क्रिकेट (पु)		झोनल
	अकोला (अ)	कॉलेज ऑफ ग्री. इंजी अँड टेक, अकोला	२४–२६ नोव्हेंबर २०२४
	बुलढाणा (ब)	समर्थ कृषी महाविद्यालय देऊळगाव राजा	फाईनल
	अमरावती (क)	श्री. शिवाजी कॉलेज ऑफ ग्रील, अमरावती	२८–३० नोव्हेंबर २०२४
	नागपूर (ड)	कृषी महाविद्यालय, नागपूर	
	अंतिम सामने	विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, अकोला	
२२	कर्मचारी क्रीडा स्पर्धा	विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, अकोला	२२–२४ जानेवारी २०२५

क्रीडा शिबिर :

१. विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, डॉ. पीडीकेव्ही, अकोला यांनी १४ ते १८ डिसेंबर २०२४ दरम्यान डॉ. पि.डी.के.व्ही, अकोला येथील फुटबॉल मैदानावर विद्यापीठाच्या फुटबॉल (पुरुष) संघाचे पाच दिवसांचे सराव आणि प्रशिक्षण शिबिर आयोजित केले.

राज्यस्तरीय क्रीडा स्पर्धेतील सहभाग :–

अ.क्र.	स्पर्धेचे नाव	आयोजक विद्यापीठ	दिनांक
१	क्रीडा महोत्सव (पुरुष आणि महिला) (९४ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली	१८ ते २२ फेब्रुवारी २०२५

राष्ट्रीय स्तरावरील क्रीडा स्पर्धेतील सहभाग :

अ.क्र.	स्पर्धेचे नाव	आयोजक विद्यापीठ	दिनांक
१	अखिल भारतीय आंतर–विद्यापीठ तलवारबाजी (१० पुरुष आणि ८ विद्यार्थिनींचा)	जम्मू विद्यापीठ	६ ते १० नोव्हेंबर २०२४
२	पश्चिम विभागीय आंतर–विद्यापीठ फुटबॉल	पारुल विद्यापीठ वडोदरा, गुजरात	१६ ते २२ डिसेंबर २०२४
३	अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ तिरंदाजी (पुरुष) (०२ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	इंडस्ट्रियल कलिंगा इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी, भुवनेश्वर	२४ ते २७ डिसेंबर २०२४
४	अखिल भारतीय आंतर–विद्यापीठ बॉक्सिंग (पुरुष) (०२ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	गुरु काशी विद्यापीठ, भटिंडा (पंजाब)	२६ डिसेंबर २०२४ ते २ जानेवारी २०२५
५	अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती (पुरुष) (०२ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	गुरु काशी विद्यापीठ, भटिंडा (पंजाब)	५ ते ८ जानेवारी २०२५
६	पश्चिम विभागीय आंतर–विद्यापीठ क्रिकेट (पुरुष) (१६ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	कोटा विद्यापीठात, राजस्थान	९ ते १५ जानेवारी २०२५
७	अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती (महिला) (०१ विद्यार्थिनीचा सहभाग)	गुरु काशी विद्यापीठ, भटिंडा (पंजाब)	१३ ते १६ जानेवारी २०२५
८	अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ तिरंदाजी (पुरुष) निवड स्पर्धा (०१ विद्यार्थ्यांचा सहभाग)	कलिंगा इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडस्ट्रियल टेक्नॉलॉजी, भुवनेश्वर	२५ ते २७ मार्च २०२५
९	अखिल भारतीय आंतर–कृषी विद्यापीठ क्रीडा आणि खेळ मेळावा, २०२४–२५ (एकूण २६ विद्यार्थ्यांचा सहभाग). या स्पर्धेत सुमित्राबाई अंधारे कृषी महाविद्यालय, शिर्ला येथील धनंजय खाडे या विद्यार्थ्याने ॲथलेटिक्समधील ४०० मीटर धावण्याच्या स्पर्धेत रौप्य पदक जिंकले.	आचार्य नरेंद्र देवा कृषी आणि तंत्रज्ञान विद्यापीठ, कुमारगंज, अयोध्या	२ ते ५ मे २०२५

प्लेसमेंट सेल उपक्रम :

विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी सात विविध औद्योगिक कंपन्या/बँकांच्या मुलाखती आयोजन व तरतूद करण्यात आली.

अ.न.	कंपनी / बँक	मुलाखतीची तारीख	सहभागी झालेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या	निवड झालेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या
१	टाइम्स प्रो प्राईव्हेट लिमिटेड द्वारे ॲक्सिस बँक	१८/०४/२०२४	२०९	०३
२	निर्माण फर्टिलायझर प्रायव्हेट लिमिटेड कंपनी	३/०५/२०२४	०५	-----
३	घर्डा केमिकल कंपनी	११/०६/२०२४	१५	०६
४	बसंत ॲग्रो टेक कंपनी	१४/०६/२०२४	१२२	०२
५	वेंकी प्राईव्हेट लिमिटेड कंपनी	२०/०६/२०२४	१४	०२
६	श्रीराम बायोसीड जेनेटिक्स कंपनी	०६/०७/२०२४	१७५	१३
७	ॲक्सिस बँक यंग बँकर्स	३/०८/२०२४	२०	०६
८	ॲक्सिस बँक यंग बँकर्स	१५/१०/२०२४	१५	०८
९	बायएफ लाईव हुड	०४/०४/२०२५	१४	०४

राष्ट्रीय सेवा योजना व कार्यशाळा

१) कासय भारत पोर्टलवरील एनएसएस प्रोग्राम ऑफिससाठी एक दिवसीय प्रशिक्षण कार्यक्रम १९ जुलै २०२४ रोजी व्हीएनआयटी नागपूर येथे आयोजित केले. तीन प्रोग्राम ऑफिसर प्रशिक्षणाला उपस्थित होते.

२) ३१ ऑगस्ट २०२४ रोजी नागपूर येथील जी एच रायसोनी अभियांत्रिकी महाविद्यालयात माय भारत पोर्टलवरील एक दिवसीय प्रशिक्षणासाठी तीन एनएसएस कार्यक्रम अधिकारी. प्रशिक्षणाला तीन कार्यक्रम अधिकारी उपस्थित होते.
राष्ट्रीय प्रजासत्ताक दिन परेड एसआरडी निवड चाचणी शिबिर २६ ते २८ सप्टेंबर २०२४ रोजी नांदेड येथील स्वामी रामानंद तीर्थ विद्यापीठ येथे आयोजित करण्यात आले होते. दोन स्वयंसेवक (१ पुरुष आणि १ महिला) डॉ. पी. डी. के. व्ही. अकोला.

३) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे येथे १२ डिसेंबर २०२४ रोजी युवा सहभाग आणि पुढाकारासह एक दिवसीय जलसंवर्धन (YEWS) साठी N.S.S. कार्यक्रम अधिकारी सहभाग

४) राष्ट्रीय एकात्मता शिबिर (एन आय सी)

५) दिनांक २३ ते २९ सप्टेंबर २०२४ दरम्यान चौधरी चरणसिंग हरियाणा कृषी विद्यापीठ, हिसार येथे एकात्मता शिबिर आयोजित करण्यात आले होते.
या शिबिरामध्ये आमच्या विद्यापीठातील स्वयंसेवकांनी उत्साहाने सहभाग नोंदविला. घोषवाक्य स्पर्धेमध्ये एकूण २० विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.
या स्पर्धेत कुमारी कॉलनी खादी हिने 'शाश्वत विकासासाठी युवा' या विषयावर उत्कृष्ट घोषवाक्य सादर करून प्रथम पारितोषिक मिळवले आहे.

६) संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ ७ ते १६ नोव्हेंबर २०२४ दरम्यान अवहान महाराष्ट्र राज्य आंतरविद्या प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. (१० स्वयंसेवक, १० स्वयंसेवक (महिला कार्यक्रम अधिकारी अवहान २०२४ मध्ये उपस्थित होते.

७) विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, डॉ. पीडीकेव्ही, अकोला यांनी ७ आणि ८ जून २०२४ रोजी आयोजित केलेले मेगा आरोग्य तपासणी शिबिर. या शिबिरात विद्यापीठाचे विद्यार्थी आणि कर्मचारी सहभागी झाले होते.

८) २१ जून २०२४ रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिन: माननीय कुलगुरू डॉ. एस. आर. गडाख, डॉ. पीडीकेव्ही, अकोला, डॉ. एस. एस. हाडोळे विद्यार्थी कल्याण अधिकारी आणि इतर सर्व मान्यवरांच्या उपस्थितीत योग दिन म्हणून साजरा करण्यात आला.

९) हात्मा ज्योतिबा फुले पुण्यतिथी २८ नोव्हेंबर २०२४ रोजी सकाळी ११.०० वाजता डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला समिती सभागृहात आयोजित करण्यात आली. डॉ. शरद आर. गडाख, कुलगुरू, डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला यांच्या अध्यक्षतेखाली कार्यक्रम झाला आणि प्रमुख पाहुणे डॉ. अशोक चोपडे यांनी भाषण केले.

१०) ऑक्टोबर २०२४ रोजी मुंबईत पी.सी. अलेक्झांडर आंतरविद्यापीठ वक्तृत्व स्पर्धा २०२४ आयोजित.

११) २० वी राज्यस्तरीय आंतर इंद्रधनुष्य २०२४–२५ जी डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ अकोला येथे ७ ते ११ नोव्हेंबर २०२४ दरम्यान आयोजित करण्यात आली होती. प्रथम पारितोषिक शोभायात्रा डॉ. पी.डी.के.व्ही.अकोला

१२) विद्यार्थी कल्याण कार्यालय, डॉ. पी डी के व्ही, अकोला यांनी १२ आणि १३ डिसेंबर २०२४ रोजी विद्यापीठ क्लिनिकमध्ये पूर्ण शरीर आरोग्य तपासणीचे आयोजन केले आहे.

१३) १२ डिसेंबर २०२४ रोजी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे येथे युवा सहभाग आणि पुढाकार (धएथड) सह जलसंवर्धन एक दिवसीय कार्यशाळा.

राष्ट्रीय एकात्मता शिबिर २३ ते २९ ऑक्टोबर २०२४ दरम्यान चौधरी चरणसिंग हरियाणा कृषी विद्यापीठ, हिसार येथे आयोजित करण्यात आला होता.

१४) शिवाजी महाराज जयंती जयंती दिनांक १९ फेब्रुवारी २०२५ रोजी सकाळी १०.०० वाजता डॉ. के.आर. ठाकरे सभागृहात डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला येथे साजरी करण्यात आली. डॉ. शरद आर. गडाख कुलगुरू, डॉ.पी.डी.के.व्ही. अकोला यांच्या अध्यक्षतेखाली कार्यक्रम झाला आणि प्रमुख पाहुणे श्री. आकाश भाऊराव राऊत, अकोला यांनी भाषण केले.

१५) डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला यांच्या नेतृत्वाखालील सर्व महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सक्रिय सहभागाने ३ ते ९ जानेवारी २०२५ रोजी एसबीआय स्मार्ट आणि टेक्नॉलॉजी सुरक्षा कार्यशाळा यशस्वीरित्या पार पडली.

१६) डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला यांच्या नेतृत्वाखालील सर्व महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सक्रिय सहभागासह ६ ते १४ जानेवारी २०१५ दरम्यान सायबर सुरक्षा कार्यशाळा यशस्वीरित्या पार पडली.

१७) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर तंत्रज्ञान विद्यापीठात १२ ते १५ जानेवारी २०२५ दरम्यान 'आविष्कार' संशोधन महोत्सव आयोजित करण्यात आला होता. या कार्यक्रमात २२ विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांनी सक्रिय सहभाग घेतला होता. कु, श्रुती रत्नपारखी यांनी कृषी विभागात दुसरे पारितोषिक जिंकले.

१८) कु. प्रतीक्षा रामराव शिंदे यांनी २२ ते २३ जानेवारी २०२५ दरम्यान वर्धा बजाज एज्युकेशन ट्रिस्टने आयोजित केलेल्या कमलनयन बजाज राष्ट्रीय वक्तृत्व स्पर्धेत भाग घेतला.

१९) कु. पूजा जयभाये यांनी २४ ते २५ जानेवारी २०२५ दरम्यान जयपूर (राजस्थान) आयोजित राष्ट्रीय पर्यावरण युवा संसदेत भाग घेतला.

२०) कृषि महाविद्यालय, हिवरा आश्रमातील स्वयंसेवक श्री विवेक प्रमोद पिंजरकर यांची राज्यस्तरीय प्रजासत्ताक दिन परेड २०२५ साठी निवड झाली आणि त्यांनी १७ ते २६ जानेवारी २०२५ दरम्यान मुंबईतील कलिना येथे आयोजित परेड प्रशिक्षण आणि कार्यक्रमांमध्ये भाग घेतला.

२१) विद्यार्थी कल्याण कार्यालयाने ७ ते १३ जानेवारी २०२५ दरम्यान अहिल्या मुलींच्या वसतिगृह, अकोला येथे विद्यापीठातील मुलींसाठी झुम्बा व्यायाम शिबिराचे आयोजन केले होते. या कार्यक्रमात विद्यापीठातील मुलींच्या वसतिगृहातील सर्व विद्यार्थिनींनी सक्रिय सहभाग घेतला.

२२) २३ ते २५ फेब्रुवारी २०२५ दरम्यान पुणे येथील सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठात उत्कर्ष सामाजिक आणि सांस्कृतिक राज्यस्तरीय महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले होते. या शिबिरात पी.आर. पोटे कृषी महाविद्यालयातील एकूण नऊ स्वयंसेवकांसह देऊळगाव राजा येथील समर्थ कृषी महाविद्यालयातील एका कार्यक्रम अधिकाऱ्याने भाग घेतला. शोभा यात्रा (मिरवणूक) प्रकारात, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठाने उत्कर्ष महोत्सवात तिसरे स्थान पटकावले.

२३) २८ फेब्रुवारी ते १ मार्च २०२५ दरम्यान मेवाड विद्यापीठ, राजस्थान यांनी आयोजित केलेल्या अखिल भारतीय श्री नंदलाल गाडिया स्मृती वादविवाद २०२५ मध्ये दोन विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.

२४) राज्यस्तरीय प्रेरणा राज्यस्तरीय नेतृत्व कौशल्य विकास शिबिर १७ ते २१ मार्च २०२५ दरम्यान सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे येथे आयोजित करण्यात आले होत.

२५) १५ मार्च २०२५ रोजी विद्यापीठाच्या क्लिनिकमध्ये विद्यार्थी कल्याण कार्यालयातर्फे टी.बी. रुग्णांना प्रधानमंत्री टी.बी. मुक्त भारत अभियान १० किटचे वाटप करण्यात आले.

२६) आंतरराष्ट्रीय महिला दिनानिमित्त १५ ते १६ मार्च २०२५ रोजी अकोला येथे द नॅशनल फेडरेशन ऑफ द ब्लाइंड, महाराष्ट्र यांनी अंध महिला मेळाव्याचे आयोजन केले होते. या कार्यक्रमात अमरावती विभागातील पाच जिल्ह्यांतील सुमारे २०० अंध महिलांनी सहभाग घेतला होता. डॉ. पी.डी.के.व्ही. अकोला यांच्या एनएसएस स्वयंसेवकांनी कार्यक्रमादरम्यान अंध महिलांना मदत केली.

८. प्रक्षेत्र व्यवस्थापन

१. प्रक्षेत्राची माहीती

सन १९६९ मध्ये विद्यापीठाची स्थापना आणि जमीन संपादन झाल्यानंतर सन १९७१ मध्ये मध्यवर्ती संशोधन केंद्र कार्यान्वीत झाले. मध्यवर्ती संशोधन केद्र स्थापन करण्याचा मुख्य उद्देश, विविध अवस्थांचा अनुवांशिक, पैदासकार, पायाभुत, सत्यस्थीतीदर्शक बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविणे आणि पिकोत्पादन पध्दतीचे तंत्रज्ञान प्रात्याक्षीकांचे आयोजन करणे व संशोधन योजना आणि विद्या विभागांना आवश्यक त्या सुविधा उपलब्ध करणे हा होय.

सुरवातीच्या कालावधीत विकासात्मक कामे ज्यामध्ये जमीन सपाटीकरण, जमिनीच्या मगदुराप्रमाणे विविध प्रभागांच्या सिमा आखणे, त्याचप्रमाणे प्रक्षेत्रावर रस्ते, गुरांकरिता गोठे, विभागवार कार्यलये अशा महत्वाच्या सोई पाठोपाठ ओलीताची सोय होण्याकरिता आणि पाणी साठवणुकीसाठी तलाव निर्माण करणे, उपसासिंचन ईत्यादी सोयी करण्यात आल्या. ट्रॅक्टर व शेतीउपयोगी औजारांची दुरूस्तीकरिता आणि बियाणे व शेतमाल साठवणुकी करिता अनुक्रमे मध्यवर्ती कर्मशाळा व मध्यवर्ती भांडार बांधण्यात आले आहे.

२. एकूण क्षेत्र

संशोधन योजना/विविध विद्याविभागांना उत्तम सेवा पुरविण्याच्या, त्याचप्रमाणे विविध प्रक्षेत्रांकडील उपक्रम सोयीस्कर आणि सुरळीपणे पार पडण्याच्या दृष्टिने प्रक्षेत्राची मिशन शाळा, मलकापुर, शिवर, पश्चिम, गुडधी, शिवणी, बाभुळगांव, महामार्ग आणि वाशिम रोड फॉर्म अशा नऊ प्रक्षेत्रांमध्ये विभागणी करण्यात आली. संशोधन योजना आणि संशोधन विभागांना त्यांच्या संशोधनात्मक कामाकरिता ओलीताची सोय असलेली जमिन देण्यात येते आणि इतर जमीनीमध्ये मध्यवर्ती संशोधन प्रक्षेत्राद्वारे बिजोत्पादन, तांत्रीक बाबी व पिकवाणांचे प्रात्याक्षीक आणि फळबाग व इतर वृक्षलागवड करण्यात येते.

मध्यवर्ती संशोधन केंद्राकडील एकूण क्षेत्र १२१६.३५ हेक्टर, वहीतीखालील क्षेत्र ५२५.७६ हेक्टर असून त्यापैकी ४१४.००, १९७.२० व २.३० हेक्टर क्षेत्रावर अनुक्रमे खरीप, रबी व उन्हाळी हंगामामध्ये बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविण्यात आला. खरीप, रबी आणि उन्हाळी हंगामामध्ये विविध दर्जाचे पैदासकार, प्रमाणीत, सत्यप्रत व व्यवसायीक दर्जाचे एकूण ५३१६.२९ क्विंटल बिजोत्पादन अपेक्षित आहे. २०२४–२५ मधील एकूण क्षेत्राचे वापराबाबतची माहीती तक्ता क्र. १, २, ३ व ४ मध्ये दिली आहे.

३. सन २०२४–२५ दरम्यान मध्यवर्ती संशोधन केंद्र अंतर्गत विभागनिहाय क्षेत्र व उपलब्ध जमीनीचा वापर

अ) मध्यवर्ती संशोधन केंद्राकडील विभागनिहाय उपलब्ध जमीन

अ.क्र.	विभागाचे नाव	क्षेत्र (हेक्टर)
१	मिशन शाळा	७६.८१
२	मलकापुर	१५८.७३
३	पश्चिम	११८.९०
४	शिवर	१६०.६६
५	गुडधी	१६५.७६
६	शिवणी	१२८.६४
७	बाभुळगाव	११९.६१
८	महामार्ग	१५९.१३
९	वशिम रोड फार्म	११२.४२
	एकूण क्षेत्र (हे.)	**१२००.६**
	७/१२ उतारानुसार एकूण क्षेत्र (हे.)	१२१६.३५

* ७/१२ उतारानुसार विभाग निहाय जमिनीच्या क्षेत्राची मोजणी करणे आवश्यक आहे.

ब) मध्यवर्ती संशोधन केंद्राकडील उपलब्ध जमीनीचा वापर (२०२४–२५)

अ.क्र.	क्षेत्र तापशील	क्षेत्र (हेक्टर)
१	एकूण क्षेत्र (७/१२ उतारानुसार)	१२१६.३५
२	रस्ते, बांध, इमारती खालील क्षेत्र	२१७.३५
३	संशोधन योजना, विद्याविभागांना आवंटीत क्षेत्र	२०१.२७
४	सामाजिक वनीकरण, कुरण	९३.५४
५	फळझाड लागवड	६९.३०
६	विद्यापीठ बाहेरील विभागांना हस्तांतरीत क्षेत्र	९६.२७
७	लागवडी अयोग्य क्षेत्र (पोट खराब ७/१२ उतारानुसार)	१२.८६
८	लागवडी खालील क्षेत्र	५२५.७६
९	खरिप पिकाखलील क्षेत्र	४१४. ००
१०	रब्बी पिकाखालील क्षेत्र	१९७.२०
११	उन्हाळी पिकाखालील क्षेत्र	२.३०

क) मध्यवर्ती संशोधन केंद्राकडील शासनाने अधिग्रहीत केलेले व इतर विभागाला दिलेले क्षेत्र (२०२४–२५ पर्यत)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	क्षेत्र (हेक्टर)
१	अकोला जवाहर नवोदय विद्यालय	४.८४
२	शिवर गावाकरीता स्मशान भूमि	०.४०
३	शिवणी खदान मलकापूरकरीता स्मशान भूमि	०.४०
४	शिवणी गावाकरीता स्मशान भूमि	०.४०
५	भारतीय विमानतळ प्राधिकरण,	६०.६८
६	महाराष्ट्र राज्य वीज महामंडळ (एम.एस.ई.बी.)	०.६०
७	राष्ट्रीय महामार्ग रुंदीकरण (एन.एच.ए.आय.)	१.९५
८	महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापिठ	२७.१४
	एकूण अधिग्रहीत क्षेत्र (हे.)	**१३४.७५**

४. ओलीताखालील क्षेत्र (हेक्टर)

अ.	बाभुळगांव प्रक्षेत्रार्तगत दाब तंत्रावर आधारीत ठिबक सिंचन (सन २००७–०८ पासून कार्यरत नाही)	८०.००
ब.	उपसासिंचन योजने अंतर्गत क्षेत्र (सन २०१३–१४ पासून कार्यरत नाही)	–

टिप :

- तलाव क्र. १ (शरद सरोवर) मधील क्षेत्र हे भारतीय विमानतळ प्राधिकरण यांचेकडे २०१५–१६ मध्ये हस्तांतरीत केल्यामुळे मोर्णा नदीचे पाणी सिंचनासाठी उपलब्ध होत नाही. सन २०२३–२४ मध्ये प्रकल्प अभियंता, विस्तृत प्रक्षेत्र विकास विभाग, यांचे व्दारे कौलखेड उपसा सिचनावरील सर्व पंप मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र वणी रंभापूर येथे हालविण्यात आले आहे.

- तलाव क्र. ३ मध्ये सहा फुटाच्या वर पाण्याची पातळी असली तरच दाबतंत्रावर आधारीत ठिबक सिंचन यंत्रणा चालविणे ाक्य आहे व सद्यस्थितीत पाण्याचे स्त्रोत नसल्यामुळे हि यंत्रणा पूर्णपणे बंद आहे.
- ठिबक सिंचन यंत्रणेला मोठ्या दुरुस्तीची आवश्यकता आहे कारण हि यंत्रणा खुप जुनी असुन गेल्या चौदा वार्षापासून कार्यरत नाही व अधिठाता, अभियांत्रिकी महाविद्यालय तसेच विभाग प्रमुख, सिंचन व निचरा अभियांत्रिकी विभाग, डॉ. पंदेकृवि, अकोला यांचे चमुसह सर्वेक्षणानुसार सदर ठिबक सिंचन यंत्रणेचा वापर होणे ाक्य नाही.
- तलाव क्र. २ – अकोला महानगरपालिका सांडपाणी प्रकल्पामधुन तलाव क्र. २ मध्ये पाणी उचलण्याकरीता प्रस्ताव संशोधन संचालक, डॉ. पंदेकृवि, अकोला यांचे मार्गदर्शनाने विभाग प्रमुख, सिंचन व निचरा विभाग यांचेमार्फत तयार करण्यात आला आहे. विद्यापिठ अभियंता व महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडून सर्वेक्षणाचे काम पुर्ण झाले असुन महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने अंतिम सर्वेक्षणानंतर आराखडा, अंदाजपत्रक ई. तयार करुन विद्यापिठ अभियंता यांना सादर केलेला आहे. अकोला महानगरपालिकेचा सांडपाणी प्रकल्प मार्च २०२२ पासुन सुरु करण्यात आलेला आहे परंतु सद्यस्थितीत पाईप लाईनचे काम झालेले नाही. पाईप लाईनचे काम झाल्यावरच तलाव क्र. २ मध्ये सिंचनासाठी पाणी उपलब्ध होईल. सन २०२५–२६ मध्ये पाणी उपलब्ध होणे अपेक्षित आहे.

सन २०२४–२५ मध्ये संरक्षित ओलिताखालील क्षेत्र

हंगाम/स्त्रोत	विहीर	कुपनलिका	शेततळे	एकुण
		क्षेत्र (हे.)		
खरीप	७.००	४.००	१८.००	२९.००
रब्बी	२३.००	५३.००	१२९.००	२०५.००
उन्हाळी	३.७०	–	–	३.७०
फळबाग	४१.३७	१८.१०	४.००	६३.४७
एकुण	**७५.०७**	**७५.१०**	**१५१.००**	**३०१.१७**

५. मध्यवर्ती संशोधन केंद्राकडे उपलब्ध मुलभूत सोयी

- ❖ एक कर्मशाळा – १
- ❖ दाब तंत्रावर आधारीत ठिबक सिंचन – ८० हे. (सन २००७–०८ पासून कार्यरत नाही)
- ❖ उपसासिंचन योजना – २
- ❖ साठा तलाव – २
- ❖ विहीरी (हंगामी ओलीत) – १५
- ❖ ोत तळे – १५
- ❖ ट्रॅक्टर – १२ (११ दुरुस्ती अंतर्गत)
- ❖ ट्रेलर – ९ (७ दुरुस्ती अंतर्गत)
- ❖ टँकर – ३ (२ कार्यरत नाही)
- ❖ जेसीबी मशीन – १ (१५ वर्ा सेवा पुर्ण)
- ❖ न्युमॅटीक प्लॅन्टर (पेरणी यंत्र) – २ (१ दुरुस्ती अंतर्गत)
- ❖ बुम स्प्रेअर (फवारणी यंत्र) – २ (दुरुस्ती अंतर्गत)
- ❖ स्लॅशर – १
- ❖ सोयाबीन पेरणी यंत्र – २
- ❖ बी बी एफ मार्कर – ४

❖	कंम्बाईन हार्वेस्टर	–	२ (कार्यरत नाही)
❖	खत पसरवीणे यंत्र	–	१
❖	बियाणे प्रक्रिया केंद्र (मध्यवर्ती भांडार)	–	१
❖	बिज साठवणूक भांडार	–	७
❖	ॲम्बीएंट सीड स्टोअर	–	१
❖	टाटा ट्रक	–	१ (सेवा अयोग्य, कार्यरत नाही)
❖	मिनी ट्रक (पिकअप वॅन)	–	२ (१ दुरुस्ती अंतर्गत)

६. प्रमुख उपलब्धी

अ. सन २०२४–२५ मधील विकासात्मक कामे

अ.क्र.	कामाचा तपशिल	प्रत्यक्ष कार्यान्वित
१	मलकापूर विभाग प्रक्षेत्रावर नवीन आंबा लागवड	११ हे.
२	मलकापूर विभागावरील नवीन आंबा लागवड क्षेत्राला फिक्स क्नॉट कुंपण उभारणी	१७७० मी.
३	मलकापूर विभागावरील नवीन आंबा लागवड क्षेत्रामध्ये ठिबक सिंचन प्रणाली बसविणे	११ हे.
४	गुडधी आणि पश्चिम विभाग प्रक्षेत्र सीमेसाठी विद्यापिठ अभियंताकडून राट्रीय महामार्ग ६ चे चारपदरी विस्तारासाठी आणि विमानतळ प्राधिकरणाच्या धावपट्टी विस्तारासाठी अधिग्रहीत केलेल्या भूमीच्या प्राप्त निधीतून कुंपण भिंतीचे बांधकाम	११०० मी.
५	मलकापूर विभाग ते मसंकें कार्यालयापर्यत सिंचनाकरिता पाईपलाईन बसविणे	१५६० मी.
६	पश्चिम आणि गुडधी विभाग प्रक्षेत्रावरील विद्यमान विहिरीचे गाळ काढणे	०३
७	पश्चिम विभाग प्रक्षेत्रावरील विद्यमान विहीरींमध्ये आडवे बोअर करणे	०७
८	पश्चिम, वाशिम रोड फार्म, शिवर आणि गुडधी विभाग प्रक्षेत्रावर सिंचनाकरिता नविन बोअरवेल करणे	०७
९	गुडधी, शिवणी आणि बाभूळगाव विभागावरील जुन्या गोठ्यांचे नूतनीकरण करुन बियाणे साठवणूक शेडमध्ये रुपांतरीत करणे	०४
१०	वाशिम रोड विभागावर मेन गेट आणि महामार्गलगत प्रक्षेत्रावर चेनलिंक कुंपण (विद्यापीठ अभियंता द्वारे)	९४० मी.
११	जुन्या फळबागा आणि शेतांची स्वच्छता	१७ हे.
१२	शेततळ्यांमध्ये मोटर पंपसाठी फ्लोट तयार केल	०३

ब. सन २०२४–२५ मध्ये सूरू असलेले विकासात्मक कामे

अ.क्र.	कामाचा तपशिल	मंजुरी प्रमाणे	अभिप्राय
१	मलकापूर विभाग नविन फळबाग लागवड क्षेत्राला फिक्स क्नॉट कुंपण उभारणी	७२३ मी. .	पी.एच.डी. वसतिगृहाजवळील प्लॉट क्र ४३
२	गुडधी विभाग प्रक्षेत्रावर पाईप लाईन बसविणे	७०० मी.	प्लॉट क्र. एस/८ व एस/९ (लक्ष्य क्षेत्र ३० हे.)
३	पश्चिम विभाग येथे रोपवाटीका विकास	०२ हे.	विद्यमान फळबागांमधून
४	नविन मोसंबी फळबाग लागवड	०२ हे.	पश्चिम विभाग प्रक्षेत्र
५	चिकू व आंबा लागवडीतील रिक्त जागा भरणे	१० हे.	महामार्ग विभाग प्रक्षेत्र
६	नवीन बोअरवेलपासून प्रक्षेत्रावर पाईप लाईन बसविण्याचे काम	०५	वाशिम रोड, पश्चिम व शिवर विभाग प्रक्षेत्र

प्रक्षेत्र व्यवस्थापन

१. प्रक्षेत्र स्वरूप व उद्देश :

मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, वणी रंभापुर प्रक्षेत्राची स्थापना सन १९६९ मध्ये २०३१.८३ हे. क्षेत्रावर करण्यात आली. या प्रक्षेत्राचा मुख्य उददेश विविध महत्वपुर्ण पिकांच्या वाणांचे व वेगवेगळ्या दर्जाचे बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविणे असुन येथील प्रक्षेत्रावर कृषी विद्यापीठ व भारतीय अनुसंधान परिषद, नवी दिल्ली यांचे सुचनेनुसार तसेच महाराट्र राज्य बियाणे महामंडळ यांचे गरजे नुसार विविध पिकांचे पैदासकार, पायाभुत, प्रमाणित व सत्यप्रत इत्यादी प्रकारचे बिजोत्पादन कार्यक्रम घेण्यात येतात. मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, वणी रंभापुर हे स्थापने पासुन विद्यापीठाचे पिक नियोजना नुसार महत्वाच्या पिकांच्या उत्तम प्रतीच्या बियाणे निर्मीती मध्ये महत्वाची भुमीका बजावत आहे.

मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र हे विद्यापीठ स्तरावरील महत्वाचे प्रमुख बिजोत्पादन केंद्र आहे. शिवाय या प्रक्षेत्रामध्ये मोठ्या प्रमाणावर महसुली उत्पन्न मिळवून देण्याची क्षमता आहे. हे प्रक्षेत्र एकुण १७ विभागात विभागलेले असुन, विस्तीर्ण प्रक्षेत्र विकास प्रकल्प (LFD), बिजप्रक्रिया केंद्र (Seed Processing Plant), अखिल भारतीय समन्वय संशोधन प्रकल्प अंर्तगत पैदासकार बिजोत्पादन प्रकल्प व आदीवासी प्रकल्प ई. (AICRP-NSP-BSP/TSP) येथे कार्यान्वीत आहेत.

२. सिंचन सुविधा: मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्राचे बहुतांशी क्षेत्र काटेपुर्णा सिंचन प्रकल्पा अंतर्गत असलेले कालवे व पाण्याचे पाटाद्वारे तसेच जुन्या व नव्याने तयार केलेल्या एकुण १५ तलावा द्वारे सिंचिन केले जाते. सिंचन सुविधा रब्बी हंगामातील ६०० हे. क्षेत्रा वर जसे गहु, हरभरा, करडीं, मोहरी जवस व रब्बी ज्वार ई पिकाकरीता उपलब्ध असून उर्वरीत क्षेत्रात रब्बी कोरडवाहू पिके घेतली जातात. तसेच काटेपुर्णा सिंचन प्रकल्पातून नहार व्दारे संरक्षीत सिंचनाची सुविधा उपलब्ध झालेली आहे.

३. वहिती योग्य जमिनीची उपलब्धता: मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, हे एकुण २०३१.८३ हेक्टर क्षेत्रावर विस्तारलेले आहे. पैकी १७६४.६१ हेक्टर क्षेत्र शेत जमिन म्हणुन उपलब्ध आहे. व १३६२.३२ हेक्टर क्षेत्र सध्या वहिती खाली असुन त्यामध्ये विविध बिजोत्पादनाचा कार्यक्रम राबविण्यात येतो.

४. सन २०२४–२५ चा बिजोत्पादन कार्यक्रम: बिजोत्पादन कार्यक्रम यशस्वीपणे राबविणे हा या प्रक्षेत्रावरील प्रमुख उद्देश आहे. सन २०२४–२५ च्या खरीप मध्ये कपाशी, मुंग, उडीद, तुर, सोयाबीन, तीळ, इत्यादीच्या पैदासकार व सत्यप्रत बिजोत्पादन कार्यक्रम तसेच रब्बी २०२४–२५ मध्ये करडी, हरभरा, रब्बी–ज्वार, मोहरी, जवस व गहु पिकाचे पैदासकार व सत्यप्रत बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविण्यात आला.

५. महसुली उत्पन्न: प्रक्षेत्राचे सन २०२४–२५ चे एकुण महसुली उत्पन्न रू. ४,६१,९९,८८,०(चार कोटी एकसट लाख नव्यांनऊ हजार आठशे अंशी) ऐवढे आहे.

६. इतर माहिती: मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, वणी रंभापुर येथे महत्वाच्या पिकाच्या पैदासकर बियाणे निर्मिती करण्यात येवुन सदर पैदासकार बियाणे विविध सरकारी, निमसरकारी व खाजगी संस्थांना पायाभुत बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविण्याकरीता देण्यात येतो. तुर, मुंग, उडीद पिकांचे पायाभुत बिजोत्पादन घेण्यात येवुन सदर पायाभुत बियाणेचा पुरवठा महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला यांना करण्यात येतो. शासनाच्या निर्देशा नुसार तुर, मुंग, उडीद पिकांचे प्रमाणीत बिजोत्पादन कार्यक्रम राबवुन महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला यांना बिजगुणन करण्याकरीता सुर्पूद करण्यात येते. तर सत्यप्रत बियाणे शेतकऱ्यांना विकण्यात येऊन शिल्लक राहीलेल्या बियाण्याची विक्री रितसर करण्यात येते.

तक्ता'१: सन २०२४.२५ मध्ये दर्जा नुसार बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविलेले क्षेत्र (हेक्टर)

अ.क्र.	हंगाम	दर्जानुसार क्षेत्र (हेक्टर)			
		पैदासकार	प्रमाणीत	सत्यप्रत	एकुण क्षेत्र (हेक्टर)
१	२	३	४	५	६
अ.	खरीप	६४१.४०	४६.५०	२४.००	७१७.९०
ब.	रब्बी	५६९.३०	००.००	८.००	५७७.३०
क.	उन्हाळी	२.००	०.००	०.००	२.००
एकुण (अ+ब+क)		**१२१२.७०**	**४६.५०**	**३२.००**	**१२९७.२०**

तक्ता २: सन २०२४.२५ दर्जा नुसार झालेले बिजोत्पादन (क्विंटल)

अ.क्र.	हंगाम	दर्जानुसार उत्पादन (क्विंटल)			
		पैदासकार	प्रमाणीत	सत्यप्रत	एकुण उत्पादन (क्विंटल)
१	२	३	४	५	६
अ.	खरीप	४१६१.०७	१४५.४८	१२.७५	४३१९.३०
ब.	रब्बी	५२४८.३१	००.००	१०.३५	५२५८.६६
क.	उन्हाळी	२०.००	०.००	०.००	२०.००
एकुण (अ+ब+क)		**९४२९.३८**	**१४५.४८**	**२३.१०**	**९५९७.९६**

७. साध्य उद्दिष्ट्ये : (सन २०२४.२५) :

- सन २०२४.२५ मध्ये मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्रावर खरीप हंगामात ४३१९.३३ क्विंटल, रब्बी हंगामात ५२५८.६६ क्विंटल आणि उन्हाळी हंगामात २०.०० क्विंटल बिजोत्पादन मिळाले. एकुण ९५९७.९६ क्विंटल बिजोत्पादन झाले.
- अखिल भारतीय समन्वय संशोधन प्रकल्प अंर्तगत आदिवासी शेतकरी प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन अमरावती विभागातील मेळघाट/धारणी क्षेत्रात (आदिवासी उप प्रकल्प) TSP अंतर्गत करण्यात आले. निविष्ठा जसे की, हरभरा बियाणे पी.डी.के.व्ही. कनक व जॅकी–९२१८ या वाणाचे २० किलो प्रती बॅगने एकुण ७१.६० क्विंटल बियाणे (रू ६,०८,६००) ३५८ शेतकऱ्यांमध्ये वाटण्यात आले. सोबतच त्यांना बिजोत्पादन तंत्रज्ञान विषयी प्रशिक्षणाचे माध्यमातुन अवगत करण्यात आले/प्रशिक्षण देण्यात आले.
- महिंद्रा ट्रॅक्टर लिमिटेड, चेंगलपट्टु (तामीळनाडु) व डॉ. पं.दे.कृ.वि. अकोला दरम्यान सामंजस्य करार (MOU) करण्यात आला असुन त्या अंतर्गत म.प्रा.प्र., वणी रंभापुर च्या प्रक्षेत्रावर विविध शेत जमिन विकासाची कामे करण्यास मदत होत आहे.
- सामाजीक वनीकरण यांना देण्यात आलेले ५२५ हेक्टर क्षेत्र ताब्यात घेऊन १५० हेक्टर क्षेत्र वहीतीयोग्य /लागवडी खाली आणले.

,,,,,,,,,

९. विद्यापीठ प्रशासन

९.१ विद्यापीठ प्राधिकरणे

महाराष्ट्र कृषि विद्यापीठे अधिनियम, १९८३ च्या कलम २९ मधील तरतुदीनुसार, विद्यापीठामध्ये खालील प्राधिकरणे सध्या कार्यरत आहेत.

(१) कार्यकारी परिषद **(२) विद्या परिषद**

(३) विद्याशाखा **(४) अभ्यास मंडळे**

अहवालाच्या कालावधीत वरील प्राधिकरणांच्या झालेल्या सभांबाबत व कार्यकारी परिषद व विद्या परिषदेने घेतलेल्या महत्वाच्या निर्णयाबाबत थोडक्यात माहिती खाली दिलेली आहे.

९.१.१ कार्यकारी परिषद सभा

अहवालाच्या कालावधीत कार्यकारी परिषदेच्या खालील दर्शविलेल्या तारखांना ०४ सभा झाल्यात.

(१) २२ जून, २०२४ **(२) १३ सप्टेंबर, २०२४**

(३) ११ ऑक्टोंबर, २०२४ **(४) २४ जानेवारी, २०२५**

अहवालाच्या कालावधीत एकंदर १२९ ठराव कार्यकारी परिषदेने मंजूर केलेत.

कार्यकारी परिषदेच्या सभेमध्ये अहवालाच्या कालावधीत खालील महत्वाचे निर्णय घेण्यात आले.

(१) २२ जून, २०२४

(१) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, आकोला आणि वसंतदादा शुगर इन्स्टिटयूट पुणे यांचेमध्ये सामंजस्य करार आणि करार अंतर्गत उपक्रम राबविण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(२) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, आकोला आणि कॉटन कनेक्ट (दक्षिण आशिया) प्रा.लि., गुरगाव, हरयाणा यांचेमध्ये सामंजस्य करार, प्रस्तावित उपक्रम राबविण्यास आणि अभ्यासक्रमांतर्गत विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती देण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(३) सी.बी.एस.ई. बोर्डाच्या Agriculture (808) या विषयाचे गुण बी.एस.सी.(कृषि) व तत्सम शाखेतील प्रवेशाकरीता ग्राह्य धण्याबाबतच्या प्रस्तावास मंजुरी प्रदान केली.

(४) किटकशास्त्र विभागातर्फे निर्मित ''राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय अवशेष मानकांचे पालन करण्यासाठी कृषी उत्पादने, प्रक्रिया केलेले अन्न पदार्थ आणि पर्यावरणीय घटकांमधील किटकनाशकांच्या अवशेषांचे परिक्षण करणे'' या संशोधन प्रकल्पाचा प्रस्ताव शिफारस करुन आर्थीक मंजूरीस्तव शासनाकडे सादर करण्यास मंजुरी दिली.

(२) ११ ऑक्टोंबर, २०२४

(१) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, आकोला च्या प्रस्तावित वार्षिक कार्यक्रम २०२४–२५ ला मंजुरी प्रदान केली.

(२) राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान अंतर्गत "Targeting technologies to agro-ecological-zones large scale demonstrations of best practices to enhance cotton productivity'' या प्रकल्पास मंजुरी प्रदान केली.

३) अकोला चॅपटर ऑफ इंडियन सोसायटी ऑफ सॉईल सायन्स सुवर्ण पदक प्रदान करणेकरीता देणगी स्विकारण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(४) विद्यापीठाचा सन २०२५–२६ च्या वार्षिक अर्थसंकल्पास मंजुरी प्रदान केली.

(५) विद्यापीठाचा वार्षिक लेखे सन २०२२–२३ ला मंजुरी प्रदान केली.

(६) विद्यापीठाचा सन २०२३–२४ च्या वार्षिक अहवालास मंजुरी प्रदान करते.

(४) २४ जानेवारी, २०२५

(१) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ अकोला, अंर्तगत काटोल, जि. नागपूर येथे सहाव्या अधिष्ठाता समितीच्या शिफारसीनुसार नवीन शासकीय घटक उद्यानविद्या महाविद्यालय स्थापन करण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(२) डॉ. पंजाबराव देशमुख नैसर्गिक शेती मिशन योजनेंतर्गत "Natural / Organic farming Research / Demonstration, Input Production units and Training' मंजूर प्रकल्प राबविण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(३) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ अकोला, च्या सन २०२४–२५ च्या सुधारीत अर्थसंकल्पास मंजुरी प्रदान केली.

(४) विद्यापीठाच्या सन २०१७–१८ व २०१८–१९ च्या वार्षिक लेखा परिक्षण अहवालास मंजुरी प्रदान केली.

(५) कृषि महाविद्यालय, नागपूर येथील स्नातकोत्तर विद्यार्थ्यांना बांबू संबधित संशोधन करण्यासाठी शिष्यवृत्ती प्रदान करण्याबाबत मंजुरी मिळणेबाबत.

९.१.२ विद्या परिषद, विद्याशाखा व अभ्यास मंडळ सभा

अधिनियमातील व परिनियमातील तरतूदीनुसार विद्या परिषद, विद्या शाखा व अभ्यास मंडळाच्या सभा वेळोवेळी घेण्यात आल्यात. निरनिराळया प्रकरणांवर संबंधित प्रांधिकरणे जसे अभ्यास मंडळ, विद्याशाखा व विद्या परिषद मध्ये चर्चा होऊ न ठराव पारित करण्यात आलेत.

विद्या परिषद सभा :

अहवालाच्या कालावधीत विद्या परिषदेच्या खालील दर्शविलेल्या तारखांना ०२ सभा झाल्यात.

(१) २० जून, २०२४ (२) १७ जानेवारी, २०२५

अहवालाच्या कालावधीत एकंदर ६० ठराव विद्या परिषदेने मंजूर केलेत.

विद्या परिषदेच्या सभेमध्ये अहवालाच्या कालावधीत खालील महत्वाचे निर्णय घेण्यात आले.

(१) २० जून, २०२४

(१) Accord approval regarding addition of Dean Faculty of Horticulture in citation of Convocation for presenting the grandaunts for conferment of B.Sc. (Hons.) Horticulture degree.

(२) सी.बी.एस.ई. बोर्डाच्या Agriculture (808) या विषयाचे गुण बी.एस.सी. (कृषि) व तत्सम शखेतील प्रवेशाकरीता ग्राह्य धरण्याबाबत मंजुरी प्रदान केली.

(३) Accord approval to the allotment of ESDM-231 (Environmental Studies and Disaster Management) and BIOCHEM-231 (Fundamentals of Plant Biochemistry and Biotechnology) courses of B.Sc. (Hons) Agriculture degree program to Department of Agronomy and Department of Agricultural Chemistry and Soil Science.

(४) Accord approval to the proposal to shift non credit Course No. PGS-502 (0+1) from Ist Semester to IInd semester and PGS-504 (1+0) from IInd semester to Ist semester for M.Sc. (Agri.) students of Agril. Extension Education discipline.

(२) १७ जानेवारी, २०२५

(१) डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत काटोल, जि. नागपूर येथे सहाव्या अधिष्ठाता समितीच्या शिफारसीनुसार नवीन शासकीय घटक उद्यानविद्या महाविद्यालय स्थापन करण्यास मंजुरी प्रदान केली.

(२) Accord approval to the proposal to increase courses/credit load of Deptt. of Animal Husbandry and Dairy Science courses in the UG degree of B.Sc. (Hons.) Agri Program syllabus of proposed VIth Dean's Committee.

(३) निम्न कृषि शिक्षण अंतर्गत असलेल्या ग्रामीण शिक्षण संस्था, अमरावती व पिंपरी–वर्धा येथे कृषि विज्ञान पदविका (दोन वर्ष) अभ्यासक्रमाला पाच वर्षाकरिता पुढे सुरू ठेवण्यास मंजुरी प्रदान केली.

विद्याशाखा व अभ्यास मंडळ सभा :

कृषि विद्याशाखा, पदव्युत्तर अभ्यासक्रम विद्याशाखा, कृषि अभियांत्रिकी विद्याशाखा आणि निम्न कृषि शिक्षण विद्याशाखांच्या सभा तसेच त्यांचे अंतर्गत येणाऱ्या अभ्यास मंडळांच्या सभा वेळोवेळी घेण्यात आल्यात. त्यामधील विद्या विषयक व इतर बाबतीत आवश्यक त्या शिफारशी संबधीत विद्याशाखेस व त्यानंतर विद्या परिषदेस करण्यात आल्या आहेत.

मनुष्यबळ

विद्यापीठातील निरनिराळया प्रवर्गातंर्गत मंजुर व भरलेल्या जागांची संख्या खालील प्रमाणे दर्शविण्यात येत आहे.

अ.क्र.	प्रवर्ग	एकंदर कर्मचारी	
		मंजुर पदे	भरलेली पदे
१	विद्याविषयक अधिकारी/कर्मचारी वर्ग	६९४	३४०
२	लिपीक वर्गीय कर्मचारी (ईतर अधिका–यांसह)	१३१९	६०९
३	चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी	१४३४	३२४
	एकुण कर्मचारी	३४४७	१२७३

परिशिष्ट-२

३१.०३.२०२५ पर्यंत अनुत्पादनी मालमत्ता दर्शविणारा तक्ता

राज्य सभा मतदारसंघ

| संकेत | मतदार संघ | एकत्रित-पात्र आयकरदाते | पात्रतेचे पत्ते | आयकरदात्या एककार्यालयात भरलेली पत्रे | | |

१०. विद्यापीठ अर्थव्यवस्था

विद्यापीठाचे आर्थिक समालोचन

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत सन २०२४–२०२५ या आर्थिक वर्षात २८ संशोधन केंद्रे, ५ घटक कृषि महाविद्यालये, १ पदव्युत्तर शिक्षण संस्था, १ अभियांत्रिकी महाविद्यालय, १ उद्यानविद्या महाविद्यालय, १ वनविद्या महाविद्यालय, १ कृषि जैवतंत्र महाविद्यालय, १ कृषि अन्नतंत्र महाविद्यालय, २ माळी प्रशिक्षण केंद्रे, ८ कृषि शाळा या शिवाय १ मान्यता प्राप्त कृषि विद्यालय, २ मान्यता प्राप्त ग्रामीण शिक्षण संस्था, २ सलग्न कृषि महाविद्यालये, विद्यापीठाच्या नियंत्रणाखाली होत्या.

वरील योजनांना राज्यशासनांकडून अर्थ सहाय्य प्राप्त होते. भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, नवी दिल्ली यांच्या आर्थिक मदतीने अखिल भारतीय समन्वयीत संशोधन प्रकल्प अंतर्गत कापूस, ज्वारी, कडधान्य, तेलबिया प्रकल्प इत्यादी तसेच कृषि विज्ञान केंद्र, राष्ट्रीय बिज प्रकल्प आणि इतर तदर्थ संशोधन प्रकल्प विद्यापीठातर्फे राबविण्यात आलेत. तसेच काही योजना अभिकृत तत्वावर राज्य शासन व केंद्र शासन यांचे विभाग आणि इतर खाजगी संस्था इत्यादिंच्या मदतीने राबविण्यात आल्या.

उत्पन्नाची साधणे :

राज्य शासनाडून मिळणारे सहायक अनुदाने हे विद्यापीठाचे मुख्य उत्पन्नाचे साधन आहे. अखिल भारतीय समन्वयीत संशोधन प्रकल्प राबविण्यास्तव ७५:२५ अनुदान तत्वानुसार ७५ टक्के अनुदान भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, नवी दिल्ली यांच्या कडून प्राप्त झाले व उर्वरीत २५ टक्के अनुदान राज्य शासनाकडून प्राप्त झाले. कृषि विज्ञान केंद्र व इतर तदर्थ संशोधन प्रकल्प राबविण्यास्तव १०० टक्के अनुदान भारतीय कृषि अनुसंशोधन परिषदे कडून प्राप्त झाले.

राज्य शासन व केद्र शासनाचे विभाग तसेच खाजगी संस्थाव्दारे त्यांच्या योजना अभिकृत तत्वावर राबविण्याकरिता अनुदान प्राप्त झाले. विद्यापीठाचे सन २०२४–२५ चे महसुल उत्पन्न रुपये १५५०.७० लाख होते.

सन २०२४–२५ वर्षाचा उत्पन्न व खर्चाचा लेखा (अंदाजीत)

अ. क्र.	खर्चाचा तपशिल	रक्कम(रु)	अ. क्र.	जमेचा तपशिल	रक्कम(रु)
१	वेतन	१४७९५३६५९५	१	**(अ) महसुली जमा**	
२	मजुरी	१९७७२२२५		१) शैक्षणिक जमा	७५५६७६९२
३	प्रवास खर्च	१४७३९३९५		२) शेतीतुन मिळालेले उत्पन्न	२३७५८३०८
४	कार्यालय खर्च			३) पशुधन प्रक्षेत्र उत्पन्न	३१८५७५५
	अ) आवर्ती	१५२२५२७४२		४) बि–बियाण्यांव्दारे उत्पन्न	२४६८४०३१
	ब) पेट्रोल तेल वंगा	२६५७३६९५		५) सर्वसाधारण उत्पन्न	२७६३५१३५
५	जाहीराती चा खर्च	७६१५८२		६) इतर उत्पन्न	२३९४४२
६	व्यवसायी व विशेष सेवेसाठी खर्च	७७७३११६			
७	भाडे दर व कर	३३००५८८		**एकूण (अ)**	**१५५०७०३६३**
८	विद्यावेता	१५०७१२१२			
९	एन.टी.एस.	२९२१८७४			
१०	आदरातीथ्य खर्च	९८०००	२	**(ब) सहायक अनुदाने**	
११	प्रासंगिक वाहण खर्चे (पेट्रोल तेल वंगन/ दुरुस्तीसह)	२८४२८१९०		१. राज्य शासन	५२७३६६३४०५
				२. भारतीय कृषि अनुसंधाा परिषद	१९४२११८२४
१२	परिरक्षण व निगा	१४०९६७७७८		३. अभिकृत योजना	१५३३३६६८८
१३	साहीत्य पूरवठा	१५२८५५५६२		**एकूण (ब)**	**५६२१२११९१७**
१४	निवृत्ती वेता व उपदान	१५७३२०६२५२			

१५	इतर खर्च	२५०००		
१६	संलग्न संस्थांना सहा. अनुदान खर्च	८८१८२४७	निव्वळ सहायक अनुदाने (ब)	५६२१२११९१७
१७	डी.सी.पी.एस.	३२११७८१३		
	बेरीज	**३८३७१६९८६६**		
१८	निर्मीत मालमत्ता ताळेबंदाकडे वळती	१९३९११२४१४		
	एकुण बेरीज	**५७७६२८२२८०**	**एकुण बेरीज**	**५७७६२८२२८०**

११. विद्यापीठ बांधकाम

विद्यापीठांर्तगत कृषि शिक्षण व संशोधन शेती विषयक कामे याच बरोबर विविध प्रकारचे बांधकामे (उदा. कृषि महाविद्यालयाची स्थापना, संशोधन केंद्रे व कार्यालय, शेतकऱ्यांचे निवासी व्यवस्थेकरिता कृषक भवन, कृषि अभियांत्रीकी महाविद्यालय, कृषि तंत्र विद्यालय, कृषि विज्ञान केंद्र ईत्यादी) करण्याकरिता विद्यापीठ अभियंता कार्यालय दि. १२ जानेवारी, १९७१ पासुन कार्यरत आहे. यापुर्वी झालेली बांधकामे ही सार्वजनीक बांधकाम विभागामार्फत करण्यात येत होती. परंतु विद्यापीठाची व्याप्ती एकुण ११ जिल्हयामध्ये असल्याकारणाने भविष्यात फार मोठया प्रमाणात बांधकामे करणे आवश्यक असल्याने विद्यापीठामार्फत स्वतंत्र बांधकाम विभागाची स्थापना करण्यात आली या विभागामार्फत सर्व प्रकारची स्थापत्य तथा विद्युत कामे करणे सोयीचे झाले. सद्य:स्थितीत विद्यापीठ अभियंता कार्यालयांतर्गत २ स्थापत्य उपविभाग (१, अकोला व १, नागपुर) तसेच १ विद्युत उपविभाग, अकोला कार्यरत असुन सर्व स्तरावरील कामे नियमीतरित्या या कार्यालयामार्फत सुरळीतपणे करण्यात आलीत व सुरू आहेत. तसेच या विभागाकडे पूर्ण विद्यापीठाच्या (अकोला) अंतर्गत पाणी पुरवठयाचे नियोजन तसेच देखभाल सुध्दा अंतर्भुत आहे.

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ, अकोला अंतर्गत सन २०२४–२०२५ या आर्थिक वर्षात ३.०० लक्ष वरील या विभागातर्फे अकोला व नागपुर उपविभागाअंतर्गत स्थापत्य विषयक व विद्युतिकरण विषयक एकुण १५ कामे पुर्ण करण्यात आलेले आहे व १५ कामे सुरू आहेत. त्याबाबतचा गोषवारा आपणाकडे पुढील कार्यवाहीकरीता खालील प्रमाणे सादर.

('अ' – पुर्ण झालेली कामे):

अ. क्र.	कामाचे नांव	अंदाजपत्रकीय किंमत रूपये (लाख)	शेरा
१	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, वणी रंभापूर येथे बीज प्रक्रिया हॉलचे बांधकाम करणे.	रू. १०.००	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
२	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत मध्यवर्ती प्रात्यक्षिक प्रक्षेत्र, वणी रंभापूर येथे बीज साठवण गोदामाचे बांधकाम करणे.	रू. १०.०० आलेले आहे.	काम पुर्ण करण्यात
३	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि संशोधन केंद्र, एकार्जुना, जि. चंद्रपूर येथे डब्लु. बी. एम. रस्त्याचे (४०० ग ३.५ मी. रूंद) बांधकाम करणे.	रू. १२.४२	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
४	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि प्रशिक्षण शाळा, धारणी येथे बीज प्रक्रिया प्रकल्पाचे बांधकाम करणे.	रू. १९.९४ आलेले आहे.	काम पुर्ण करण्यात
५	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील डॉ. के. आर. ठाकरे हॉल मधील मुख्य हॉल, व्यासपीठ, पहील्या माळयावरील गॅलरी लॉबी, जिना, कॉरिडॉर आणि व्यासपीठ वरील सिलिंगचे दुरूस्ती आणि नूतनीकरण करणे. (पार्ट–सी)	रू. १०३.०७	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
६	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथे तेलबिया विभागात मळणी यार्डचे बांधकाम करणे.	रू. १४.७२	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
७	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील डॉ. के. आर. ठाकरे हॉल मध्ये बसण्याकरीता मुख्य हॉल, गॅलरी आणि व्यासपीठावर सुसज्ज व्यवस्था करणे.	रू. ४५.५६	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
८	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील गुडधी विभागाकरीता संरक्षण भिंतीचे बांधकाम करणे.	रू. ३४४.८६	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.

९	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि संशोधन केंद्र, एकार्जुना, ता. वरोरा, जि. चंद्रपूर येथे प्रशिक्षण हॉल, प्रयोगशाळा, कार्यालय व गोदाम वजा भांडारगृहाचे बांधकाम करणे.	रू. ९१.२५	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
१०	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि संशोधन केंद्र, एकार्जुना, ता. वरोरा, जि. चंद्रपूर येथे प्रशिक्षण हॉल, प्रयोगशाळा, कार्यालय व गोदाम वजा भांडारगृहाचे विद्युतीकरणाचे काम करणे.	रू. १२.३०	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
११	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, नागपूर करिता स्नातकोत्तर मुलींचे वसतीगृहाचे बांधकाम करणे.	रू. ४९१.५६	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
१२	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथे अस्तित्वात असलेल्या (अहील्या) वस्तीगृहावरील पहील्या माळयाचे बांधकाम करणे.	रू. ९२.०६	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
१३	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, नागपूर येथे संत्रा सुधारणा प्रकल्पांतर्गत प्रायोगिक प्रक्षेत्राचे बांधकामासह चैनलिंक फेन्सिंग व ऑटो शेडचे बांधकाम करणे.	रू. ३६.९८	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
१४	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथे अस्तित्वात असलेल्या (अहील्या) वस्तीगृहावरील पहील्या माळयाचे विद्युतीकरणाचे काम करणे.	रू. ७.९१	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.
१५	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील परीक्षा हॉलमध्ये वॉल पॅनलींगचे काम करणे.	रू. ५३.२५	काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे.

('ब' – सुरू असलेली कामे):

अ.क्र.	कामाचे नांव	अंदाजपत्रकीय किंमत रूपये (लाख)	शेरा
१	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत प्रादेशिक कृषि संशोधन केंद्र, सिंदेवाही, जि. चंद्रपूरचे संशोधन कार्य, बिजोत्पादन आणि विस्तार कार्यचे बळकटीकरण करणेसाठी इमारत आणि शेड बांधकाम करणे.	रू. ११४६.३९	९८ टक्के काम पुर्ण करण्यात आलेले असुन काम अंतीम टप्यात आहे. ८५ टक्के विद्युतीकरणाचे काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे. उर्वरीत काम प्रगतीपथावर आहे.
२	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि महाविद्यालय नागपूरचे मौजा लेंड्रा सर्व्हे क्र. ८३/४ मध्ये माळी प्रशिक्षण केंद्राचे बांधकाम करणे.	रू. ५४४.५६	९८ टक्के काम पुर्ण करण्यात आलेले असुन पेव्हर ब्लॉक बसविणे सुरू आहे. काम अंतीम टप्यात आहे. ८५ टक्के विद्युतीकरणाचे काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे. उर्वरीत काम प्रगतीपथावर आहे.
३	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि संशोधन केंद्र, एकार्जुना, ता. वरोरा, जि. चंद्रपूर येथे चैन लिंक फेन्सिंग (२४००.०० आर.एम.टी) चे काम करणे.	रू. ३३.९६	पांधण रोडच्या बाजुला कुंपणाचे ४५ टक्के काम पुर्ण झाले आहे. उर्वरीत खांब बसविण्याचे काम सुरू आहे.

४	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, साकोली, जि. भंडारा येथे नवीन प्रशासकीय इमारत व प्रशिक्षण सभागृहाचे बांधकाम करणे.	रू. १७१.१०	४५ टक्के काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे. उर्वरीत काम प्रगतीपथावर आहे.
५	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, सेलसुरा, जि. वर्धा येथे प्रशिक्षण सभागृहाचे विद्युतीकरणाचे काम करणे.	रू. ५.०९	इमारतीचे काम प्रगतीपथावर आहे.
६	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, सेलसुरा, जि. वर्धा येथे काटेरी तारांचे कुंपन, विहीरीकरीता चैनलिंक फेन्सिंग आणि गुरेढोरांकरीता सापळा खंदकचे काम करणे.	रू. २५.१३	काम प्रगतीपथावर आहे.
७	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, सेलसुरा, जि. वर्धा येथे खुली विहीर बांधकाम करणे.	रू. ६.९८	काम अद्याप सुरू झालेले नाही. दि. ०१.०२.२०२५ पासुन ते काम पुर्ण होईपर्यतच्या कालावधीसाठी दररोज रू. ३००/– प्रमाणे दंडाची शिफारस करण्यात आली आहे.
८	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, सेलसुरा, जि. वर्धा येथे प्रशिक्षण सभागृहाचे बांधकाम करणे.	रू. ५५.५१	प्लिंथ भरण्याचे काम पुर्ण झाले असुन प्लिंथ स्लॅबचे काम प्रगतीपथावर आहे.
९	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत कृषि विज्ञान केंद्र, साकोली, जि. भंडारा येथे नवीन प्रशासकीय इमारत व प्रशिक्षण सभागृहाचे विद्युतीकरणाचे काम करणे.	रू. १५.७०	१० टक्के काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे. उर्वरीत काम प्रगतीपथावर आहे.
१०	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील सिल्व्हर ज्युब्ली अतिथीगृहाचे पहिल्या माळयाचे बांधकाम करणे.	रू. ७८.४४	काम प्रगतीपथावर आहे.
११	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत वाशीम रोड फार्म येथे चेनलिंक कुंपनचे काम करणे.	रू. १६.००	७० टक्के काम पुर्ण करण्यात आलेले आहे. उर्वरीत काम प्रगतीपथावर आहे.
१२	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत वाशीम रोड फार्म येथे मुख्य गेटचे बांधकाम करणे.	रू. ७.१३	काम प्रगतीपथावर आहे.
१३	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला येथील मुख्य प्रवेशद्वाराची दुरूस्ती आणि नूतनीकरण करणे.	रू. २९.८७	काम प्रगतीपथावर आहे.
१४	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत के.व्ही.के. सेलसुरा, जि. वर्धा येथे गोदामाचे (१५.४९ x ८.९४ मी.) बांधकाम करणे.	रू. ४०.७८	काम प्रगतीपथावर आहे.
१५	डॉ. पं.दे.कृ.वि., अकोला अंतर्गत फील्ड प्लॉट क्र. ५० येथील फळ विज्ञान विभागातील विहिरीची (५० x ५० फुट) दुरूस्ती करणे.	रू. १७.०२	काम अंतिम टप्प्यात आहे.

डॉ.पंजाबराव देशमुख स्मृती केंद्र
डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,अकोला

शहिद स्मारक
डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ,अकोला